

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Mgr. Bc. Václav Kotlář

PODMÍNKY K UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ V KOMPARACI
KANONICKÉHO A RODINNÉHO PRÁVA V ČR

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. JUDr. Ing. Marie Kolářová, Th. D.

PRAHA 2010

Poděkování

Děkuji vážené ThLic. JUDr. Ing. Marii Kolářové, Th. D. za její cenné připomínky a vedení během mé diplomové práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 9. dubna 2010

.....

Obsah

Úvod.....	4
Základní pojmy	5
1 Pojem manželství	6
1.2 Podstatné vlastnosti manželství	9
1.3 Cíle a účinky manželství	11
1.4 Příprava na manželství	14
1.5 Vznik manželství	18
1.6 Nezbytné doklady pro uzavření manželství.....	20
1.7 Typologie manželství podle kanonického práva	21
2 Formy uzavření manželství.....	22
2.1 Obecné formy uzavření manželství.....	24
2.1.1 Občanský sňatek.....	24
2.1.2 Církevní sňatek	25
2.1.3 Průběh občanského a církevního sňatku.....	27
2.1.4 Vztah církve k občanským sňatkům	30
2.2 Specifické formy uzavření manželství	32
2.3 Nedostatky ve formě	35
2.4 Dispens od (kanonické) formy.....	38
3 Překážky k uzavření manželství	40
3.1 Překážky dle rodinného práva.....	42
3.1.1 Překážka bigamie.....	42
3.1.2 Překážka příbuzenství	42
3.1.3 Překážka věku.....	43
3.1.4 Překážka duševní poruchy	44
3.1.5 Další důvody neplatnosti	44
3.1.6 Neexistence manželství	47
3.2 Překážky dle kanonického práva.....	48
3.2.1 Překážka věku.....	49
3.2.2 Překážka tělesné neschopnosti.....	50
3.2.3 Překážka trvajících manželského svazku	51
3.2.4 Překážka různosti náboženství.....	52
3.2.5 Překážka svěcení	53
3.2.6 Překážka řeholního slibu čistoty	53
3.2.7 Překážka únosu (zadržování).....	54
3.2.8 Překážka zločinu	55
3.2.9 Překážka pokrevního příbuzenství	56
3.2.10 Překážka zákonného příbuzenství.....	57
3.2.11 Překážka afinity (švagrovství).....	58
3.2.12 Překážka veřejné počestnosti.....	59
3.2.13 Zákaz uzavření manželství	59
3.3 Vady souhlasu	64
4 Konvalidace (zplatnění) manželství	80
Závěr	84
Seznam použitých zkratk.....	86
Seznam literatury.....	87
Církevní prameny.....	88
Prameny českého práva	89
Internetové zdroje	90
Anglická anotace	91

Úvod

Již odnepaměti lidského rodu člověk touží žít ve společenství s druhými, kde se cítí být šťastný a kde dochází k vnitřnímu naplnění. Je to de facto předpoklad pro rozvoj společnosti a zároveň cíl života jedince. Vždyť každý dělá to, co je mu vlastní a přirozené.¹ Jedním z druhů takového společenství je právě institut manželství. V dnešní uspěchané době, kdy se manželství jeví spíše na obtíž než k prospěchu, dávají mnozí přednost raději prostému faktickému soužití ve společné domácnosti, kdy ani jedna ze stran není k té druhé vázána ničím jiným než etikou. Přesto se dnes najdou i ti, kteří dají přednost životu v manželství, vědomi si svých závazků z manželství vyplývajících. Zpravidla je na výběr ze 2 možností uzavření manželství. Jednak manželství uzavřené civilním způsobem (tzv. civilní či občanský sňatek) nebo církevní forma uzavřeného manželství (tzv. církevní sňatek). Pro obě varianty platí určitá pravidla. V případě civilního sňatku je to především zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZR), který upravuje např. podmínky pro uzavření manželství v ČR, rodičovskou zodpovědnost, domněnky otcovství apod. Jde-li o církevní sňatek, ten rovněž vychází ze ZR a případně z dalších zákonů, jako je např. zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů č. 301/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Pro církevní (kanonickou) formu je však velmi důležitý kromě zákonů ČR také Kodex kanonického práva (Codex iuris canonici) ze dne 27. 11. 1983. Jak napovídá už sám název, cílem této práce bude tedy vystihnout podmínky k uzavření manželství v komparaci kanonického práva (Římskokatolické církve) a rodinného práva v ČR. Jako hypotézu, kterou chci ověřit, si kladu tezi, že kanonické právo vnímá institut manželství mnohem šířeji než rodinné právo ČR.

Jde-li o metody, použil jsem metodu analyticko-syntetickou a metodu komparace. Pokud se týká pramenů mnou použitých, vycházel jsem především ze ZR, zákona o matrikách, jménu a příjmení, dále samozřejmě z Kodexu kanonického práva z roku 1983 (dále jen CIC/1983) a také z dalších odborných publikací zabývajících se rodinným a kanonickým právem. Jako zdroj byly použity i Dokumenty II. vatikánského koncilu.

¹ Srov. Gn 1,27-28

Základní pojmy

Dispens – výjimka z pravidla či zákona

Konvalidace – prosté zplatnění manželství²

Místní ordinář – rozumí se jím ordinář s výjimkou představených řeholních společností a společností apoštolského života³

Nupturient – osoba hodlající vstoupit do manželství (snoubenec)

Ordinář – „...papež, diecézní biskup a osoby, které jsou, až jen pouze prozatímně, představenými místní církve nebo společenství jí na roveň postaveného, dále osoby, které v nich mají řádnou obecnou výkonnou moc, tj. generální a biskupští vikáři; dále pro své členy vyšší představení duchovenských řeholních společností papežského práva a duchovenských společností apoštolského života papežského práva, kteří mají alespoň řádnou výkonnou moc.“⁴

Sanace – zplatnění manželství v základu⁵

² Srov. Kodex kanonického práva (1983). 1. vyd. Praha : ZVON, 1994.
/CODEX IURIS CANONICI/, kán. 1156 a násl. (dále jen CIC/1983)

³ Srov. CIC/1983 kán. 134 § 2

⁴ CIC/1983 kán. 134 § 1

⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1161 a násl.

1 Pojem manželství

Jistě existuje celá řada pojetí manželství, ať už z pohledu sociologického, biologického, kulturního, psychologického, teologického apod. Pozornost však zde zaměřím především na právní hledisko. Právní pojetí vnímá obecně manželství jako určitou dohodu, resp. smlouvu s pevně daným obsahem. Přestože je tato smlouva dobrovolná, její obsah není zcela závislý na smluvních stranách⁶, ale je dán samou společností, jež může mít i zákonnou podobu. Nyní k samotnému pojmu manželství. V souladu s § 1 ZR, jde o trvalé společenství muže a ženy, které je založeno způsobem, jež stanoví zákon. Jedná se o legální a navíc právní pojem. Trvalost je zde však relativizována zákonnou úpravou rozvodu⁷, přičemž se vychází z koncepce rozlučitelnosti manželství, i když by byl doslovný gramatický výklad legálního pojmu manželství jakkoliv příhodný. ZR tedy počítá s tím, že trvalost takového společenství nemusí být ukončena jen smrtí jednoho z manželů, případně prohlášením za mrtvého. Zákonodárce přece jen předpokládá, že institut manželství bude mít určitou trvalou, resp. dlouhodobou podobu, jež bude základem pro další generaci.⁸ K tomu se vyžaduje uvážené rozhodnutí a veřejně pronesený souhlas.⁹

Kanonické právo ve srovnání s rodinným právem ČR vnímá manželství do jisté míry podobně, avšak zásadně se liší, neboť je ovlivněno teologickým pojetím manželství. Není redukováno jen na právní úkon, smlouvu, založení rodiny a řádnou výchovu dětí. Na společenství muže a ženy je tak nahlíženo v daleko širším měřítku. Rozdíl v chápání manželství se odvíjí zejm. od svátostnosti manželství, dále od vztahu Krista a jeho církve a v neposlední řadě od důstojnosti lidské osoby, která je Božím obrazem.

V souladu s § 1 kán. 1055 CIC/1983 se manželským svazkem rozumí nejnuitnější společenství celého života, které je zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplnění a výchovu dětí, jež je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost. Dále je možné uvést § 1 kán.

⁶ Srov. NĚMEC Damián: *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2006. str. 12 (dále jen NĚMEC).

⁷ Srov. § 23 a násl. ZR

⁸ Srov. Národní zpráva o rodině čl. I. 1. MPSV, 2004, http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf (7. 4. 2010).

⁹ Srov. § 3 odst. 2. ZR

1096 CIC/1983, kde je manželství vymezeno jako trvalé společenství muže a ženy, zaměřené k potomstvu, které vzniká na základě sexuální součinnosti. Ve srovnání s vymezením manželství v ZR, je kanonické vymezení vnitřně bohatší, jde-li o strukturu, a snaží se uchopit manželství v jeho celém komplexu. Chce tak vyjádřit, že uzavřením manželství vzniká manželské pouto, které je něco mnohem víc než jen společenství muže a ženy.¹⁰ Už samotná formulace, že jde o nejvnitřnější společenství celého života (*consortio*), naznačuje závažnost a povahu takového spojení. Uskutečňuje se totiž tzv. neodvolatelným osobním souhlasem.¹¹ Proto tedy kanonické právo neobsahuje úpravu rozvodu a ani s ním nepočítá¹² na rozdíl od ZR, neboť vychází ze zásady nerozlučitelnosti již uzavřeného sňatku.¹³ V manželství dochází k úplnému a vzájemnému sebedarování manželů, čímž se zároveň manželé posvěcují. Nejsou to už dva lidé, ale jeden člověk a jedno tělo.¹⁴ S tím souvisí i svátostný charakter uzavřeného sňatku. Manželství není jen úprava majetkoprávních vztahů a legální forma soužití. Je to skutečná svátost, jejíž původcem je Bůh. „Úplné tělesné sebeodevzdání by byla lež, kdyby nebylo znamením a plodem úplného osobního sebeodevzdání, zahrnujícího celou osobu i v její časové dimenzi.“¹⁵

Stvořitel ze své velké lásky, když povolal člověka k životu jako muže a ženu, ustanovil také manželskou smlouvu¹⁶ a položil tak základy rodinného života. Sám Kristus potvrdil platnost této manželské smlouvy.¹⁷ Tato smlouva však není *contractus*, tedy taková, kterou lze vypovědět, ale jde o *foedus* (svazek), jež vytváří důvěrné společenství života a manželské lásky.¹⁸ Je důležité položit zde důraz na Boží obraz, jímž je člověk.¹⁹ Bůh „do utvořeného těla vepsal svou vlastní podobu, aby tak i to, co mělo být viditelné, neslo božskou podobu.“²⁰ Člověk je tedy

¹⁰ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: KNA, 2002, čl. 48 (dále jen GS).

¹¹ Srov. Tamtéž

¹² Srov. Mt 19,4-6

¹³ Výjimku tvoří pouze případ platného, ale dosud nekonzumovaného manželství, o čemž bude zmínka ještě dále. Další možnosti jak uzavřít legálně, resp. v souladu s kanonickým právem a učením církve, nový sňatek jsou privilegia ve prospěch víry Paulinum a Petrinum, a to za určitých okolností a v mimořádných případech. Např. v případech nespátostných manželství.

¹⁴ Srov. Gn 2, 24

¹⁵ **JAN PAVEL II.:** *Familiaris consortio*. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě. 1. vyd. Praha: Zvon, 1992. čl. 11 (dále jen FC).

¹⁶ Srov. GS čl. 48

¹⁷ Srov. Mk 10, 6-9

¹⁸ Srov. GS čl. 48

¹⁹ Srov. Gn 1,26

²⁰ KKC čl. 704

skutečným obrazem Trojjediného Boha. Jelikož sám Bůh přebývá ve společenství, které tvoří tři osoby, podílí se i člověk, žije-li ve společenství osoby opačného pohlaví v manželství, na životě Nejsvětější Trojice, a tak se stává opravdovým obrazem Božím.

Toto tajemství se uskutečňuje zejména ve dvou úrovních, a to ve vzájemném sebedarování, a dále v tzv. funkci prokreativní. Půjde-li o vzájemné sebedarování, tak jako se muž daruje ženě a žena muži v manželské lásce, tak se také Ježíš Kristus daruje Otci a Otec Synu v Duchu svatém. Duch svatý je právě Láska, kterou Otec a Syn sdílejí.²¹ Osoby v Nejsvětější Trojici vytváří *communio*, tedy společenství, které spojuje láska. Existuje tu však určitá analogie, neboť taková komunita nachází svůj projev, resp. obraz ve společenství muže a ženy v uzavřeném manželství.²² Dalším typem analogie je jednota. Manželství mezi pokřtěným mužem a pokřtěnou ženou je rovněž opravdovým symbolem jednoty ve vztahu církve a Krista.²³ Je jeden Bůh ve třech Osobách, jež vytváří dokonalou jednotu (tzv. *perichoreze*). Muž a žena v manželství také tvoří jednotu, která se zcela uskutečňuje až jejich vzájemným intimním spojením. Jsou tak jedním tělem. Člověk je mj. podobný Bohu taktéž ve funkci prokreativní. Tím, že svým vlastním přičiněním (intimním setkáním ženy a muže) daruje život dalším lidským jedincům, tím participuje na díle Stvořitele. Tato jeho volba je zcela svobodná (pomineme-li možnost znásilnění). Tak jako se kdysi Bůh rozhodl ve své veliké lásce a svobodě a zároveň nezávislosti na svém stvoření povolát lidské pokolení k životu, tak se také i člověk může rozhodovat nezávisle a ze své svobodné vůle předávat život.²⁴ Jelikož je manželství svátostí, i manželé jsou povoláni ke svatosti svého života, k čemuž mají také nezbytnou sílu a pomoc.²⁵

Jako alternativu k manželskému svazku nabízí právo ČR určitým osobám uzavření registrovaného partnerství. Jím se rozumí rovněž trvalé společenství dvou osob, avšak stejného a nikoliv opačného pohlaví, vzniklé způsobem, který také stanoví zákon.²⁶ Přijetí zákona o registrovaném partnerství předcházely dlouhé společenskovední diskuze. Nejčastějším morálním argumentem bylo, že

²¹ Srov. WEST Christopher: *Teologie těla pro začátečníky*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2006. str. 15.

²² Srov. *Katechismus katolické církve*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995. čl. 1604 (dále jen KKC).

²³ Srov. FC čl. 13

²⁴ Srov. KOTLÁŘ Václav: *Předmanželská čistota – norma a ideál*. Hradec Králové : PdF UHK, 2008. Bakalářská práce. str. 26.

²⁵ Srov. KKC čl. 1638

²⁶ Srov. § 1 zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

schválením takového zákona se soužití osob stejného pohlaví jednak povýší na úroveň manželství a jednak se stane zákonnou normou ve smyslu obecně přijímaného stavu ve společnosti. Přesto byl tento zákon přijat a vyhlášen ve sbírce zákonů. Stal se tedy obecně právně závazný a jeho dodržování je vynutitelné státní mocí. Neukládá však povinnost takové společenství osob stejného pohlaví uzavřít.

Jde-li o kanonické právo, není možné uzavřít před katolickou církví registrované partnerství osob stejného pohlaví, ani jiný jemu obdobný svazek. Není to otázka jen církevní tradice nebo zastaralého přístupu k dnešnímu světu. Je to záležitost přirozeného Božího řádu a naslouchání Božímu zjevení.²⁷ Již od počátku církve nebyly vnímány homosexuální praktiky za legitimní.²⁸ To však neznamená, že by se Římskokatolická církev stavěla k těm, co necítí heterosexuální orientaci, odmítavě. I tito lidé jsou povoláni ke svatosti²⁹ života, proto jim církev poskytuje nezbytnou pastorační péči.

1.2 Podstatné vlastnosti manželství

Podstatné vlastnosti manželství jsou takové prvky křesťanského manželství, které zásadním způsobem odlišují církevní sňatek od občanského. Činí svazek muže a ženy skutečnou odpovědí na Stvořitelův záměr při stvoření.³⁰ Bez nich by manželství bylo sníženo jen na legitimní společenský vztah. V CIC/1983 jsou podstatné vlastnosti zakotveny v kán. 1056, jimiž se tedy rozumí jednota (*unitas*) a nerozlučitelnost (*indissolubilitas*), jež nabývají v křesťanských manželstvích obzvláštní pevnosti, neboť jde o svátost. Obě spolu velmi úzce souvisí. Vychází se tak i z kán. 1055 § 1 a § 2. V manželském svazku muže a ženy se vytváří nejnuitnější společenství celého života, které je zaměřeno svou přirozenou povahou na prospěch manželů, na zplodění a výchovu dětí. Jelikož se jedná o svátost, CIC/1983 s uzavřením manželství mezi pokřtěnými spojuje neplatnost manželské smlouvy, pokud by svátostí nebyla.³¹ Tím se tak výrazně liší od

²⁷ Srov. Gn 1,26-28 a Gn 2,24

²⁸ Srov. Řím 1,27

²⁹ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o církvi *Lumen Gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: KNA, 2002, čl. 39 (dále jen LG).

³⁰ Srov. Gn 1, 26-27

³¹ Srov. CIC/1983 kán. 1055 § 2

občanského sňatku nepokřtěných osob, který ani nemůže mít svátostný charakter. Uzavřou-li občanský sňatek osoby pokřtěné v jiných křesťanských církvích, jejich manželství samozřejmě svátostné bude. Křesťané navíc věří, že manželé jsou posilováni a posvěcováni, aby zachovali důstojnost a dostáli povinnostem jejich stavu.³² Jednota a nerozlučitelnost nejsou výsledkem praxe církve, které by vzešly v průběhu její existence jako plod aplikace manželské smlouvy. Toto pojetí nachází svůj základ v Písmu. „*Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!*“³³

V takovém společenství celého života lze rozlišit 2 roviny, a to kvalitativní (intenzivní) a kvantitativní (extenzivní)³⁴. Kvalitativní úroveň spočívá ve vzájemném sdílení všeho toho, co patří do společného života v manželství, a to v takové míře, že je uskutečnitelné výhradně mezi dvěma osobami, které vytváří jednotu (unitas). Projevem jednoty a zároveň podmínkou je samozřejmě oboustranná věrnost. Porušení požadavku věrnosti narušuje tuto jednotu a také vnitřně rozkládá manželství, čímž dochází jednak k porušení závazků plynoucích z manželské smlouvy, jednak ke ztrátě dober vyplývajících ze svátosti manželství. Kvantitativní úrovní se rozumí sdílení po celý manželský život, z čehož vyplývá zejména stálost, a také trvání manželského vztahu. Manželé jsou tedy nerozlučitelní (indissolubilitas). Jestliže se tak někdo, kdo žije v křesťanském manželství, rozvede, což mu právo ČR umožní, a ožení se znovu, prvotní manželská smlouva zůstává i nadále v platnosti za předpokladu, že manželství nebylo církevně rozloučeno nebo prohlášeno za neplatné. Druhé manželství je tak nedovolené a neplatné.³⁵ Nerozlučitelnost lze ještě rozlišit na vnitřní (intrinsic) a vnější (extrinsic).³⁶ Vnitřní nerozlučitelnost se dotýká přímo manželů. Manželský souhlas je absolutní a později neodvolatelný. Vnější nerozlučitelnost se váže k vnější autoritě ve vztahu k manželství. Světská moc není schopna rozloučit platně uzavřené církevní manželství. Podle práva ČR ano, nikoliv však podle kanonického práva. To může učinit výhradně příslušná církevní autorita, což se ale dotýká pouze svátostných nedokonaných manželství anebo nesvátostných

³² Srov. CIC/1983 kán. 1134

³³ Mt 19,5-6

³⁴ Srov. NĚMEC str. 16.

³⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1085 a 1141

³⁶ Srov. NĚMEC str. 17.

manželství. Bude-li křesťanské manželství svátostné a dokonané, ani církevní autorita, zde nic nezmůže.³⁷ Proto je možnost sekulárního rozvodu vyloučena. Svátost manželství naznačuje tajemství jednoty a plodné lásky, jež je charakteristická pro Krista a jeho církev, na němž se podílejí právě manželé.³⁸

Jde-li o jednotu a věrnost v občanském sňatku, manželé také tvoří unitární interní společenství a jistě se najde mnoho těch, kteří jsou si věrni. Ani v civilní formě manželství, které uzavřeli 2 nepokřtění, není nevěra v souladu se společenským účelem manželství. Ten, kdo vstupuje do manželství, by měl akceptovat vše, co se k manželství váže, a co je s ním spojeno, tedy i vzájemná práva a povinnosti manželů, které vyplývají především ze ZR. Věrnost je především zákonnou povinností³⁹ a také i morální. Pokud jde o nerozlučitelnost, v občanském sňatku není tato podstatná vlastnost manželství všeobecně přijímána, čemuž odpovídá i zákonná úprava rozvodu.⁴⁰ Svazek muže a ženy má tak jen povahu zrušitelného právního úkonu.

1.3 Cíle a účinky manželství

Spolu s vymezením manželství ZR spojuje i hlavní účel manželství, který se dá ztotožnit s cílem manželství, a jímž se rozumí založení rodiny a řádná výchova dětí.⁴¹ Přestože pojem rodina není v zákoně definován, již z gramatického výkladu lze dovodit, že jsou to především manželé a jejich děti. Z rodiny není vyloučeno ani jejich další příbuzenstvo. Je zde předpoklad, že manželé tedy budou mít děti, o něž se postarají⁴² a dají jim řádnou výchovu. V souladu s § 2 ZR se navíc očekává, že muž a žena, jež hodlají vstoupit do manželského svazku, nejprve navzájem poznají své charakterové vlastnosti včetně zdravotního stavu, aby tak naplnili účel takového manželství. Kdyby však k naplnění tohoto účelu nedošlo, tzn. že by po platně uzavřeném manželství se manželé rozhodli, že potomky mít nebudou, ZR s tím nespojuje žádné právní důsledky. A to ani tehdy, pokud by jeden z manželů potomky chtěl a druhý nikoliv. Je to otázka jejich svobodné volby.

³⁷ Srov. Mk 10,9

³⁸ Srov. LG čl. 11

³⁹ Srov. § 18 ZR

⁴⁰ Srov. § 24 a násl. ZR

⁴¹ Srov. § 1 odst. 2 ZR

⁴² Srov. § 85 a násl. ZR

Manželé nejednají protiprávně, neboť se zde uplatní ústavní princip, že občané mohou dělat vše, co zákon nezakazuje.⁴³

Půjde-li o cíle manželství v křesťanském pojetí, resp. v kanonickém právu, jsou tu určité odlišnosti. Z historického hlediska je možno rozlišit celkem 3 skupiny⁴⁴ cílů manželské smlouvy. Do první skupiny patří dobro potomstva, resp. plození a výchova dětí, tzv. bonum prolis. Do druhé skupiny je možné zařadit dobro věrnosti, tj. vzájemná věrnost odvozující se od jednoty manželů, tzv. bonum fidei. Ve třetí skupině je nerozlučitelnost vyplývající ze svátosti manželství, tedy zkráceně dobro svátosti, tzv. bonum sacramenti. Postupem času došlo k redukci na pouhé dva cíle, a to na cíl prokreativní – zplození a výchova dětí (tzv. bonum prolis) a cíl personální – dobro manželů (tzv. bonum coniugum). Z kán. 1055 je jasně patrné, že manželství je svou povahou zaměřené na prospěch manželů, a také na zplození a výchovu dětí. V porovnání s hlavním účelem manželství v rodinném právu, kde se explicitně o dobru manželů nehovoří, je CIC/1983 preciznější. Manželé vytváří nejužší intimní společenství na celý život. Jsou si navzájem pomoci, a to jak duchovní a psychickou, tak i fyzickou. Oba mají z manželství užitek. Teoreticky by se tedy mohlo zdát, že na prvním místě je především dobro a prospěch manželů a pak až zplození a výchova dětí. V dokumentech II. Vatikánského koncilu zejména v Pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* se však o žádné hierarchizaci cílů koncilní otcové nezmiňují. Zrovna tak CIC/1983 nechce zdůrazňovat pořadí. Jde jen o gramatické vyjádření. Jedná se o tzv. juxta pozici cílů, kde jsou vedle sebe dva naprosto rovnocenné cíle.⁴⁵ Pro doplnění uvádím, že pořadí jednotlivých cílů bylo zakotveno již v CIC/1917, jenž se opíral o historickou tradici, kdy jako primární cíl byl uváděn bonum prolis, tedy zplození a výchova dětí, a jako sekundární cíl bylo teprve bonum coniugum, tj. dobro manželů.⁴⁶

Účinkem uzavřením manželství, pokud jde o občanský sňatek, je především změna v obsahu právních vztahů. Manželům nově vznikají určitá práva, ale i povinnosti. Z manželských práv je možné uvést zejména právo rozhodovat o záležitostech rodiny, právo zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, např. přijímat za něho běžná plnění, výkon rodičovské

⁴³ Srov. čl. 2 odst. 4 úst. zák. č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ Srov. NĚMEC str. 17.

⁴⁵ Srov. NĚMEC str. 18.

⁴⁶ Srov. CIC/1917 kán. 1013 § 1

zodpovědnosti atd. K manželským povinnostem patří například povinnost pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů, dále hradit náklady společné domácnosti, vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi i vůči dětem, rodičovská zodpovědnost apod.

Pro účinky církevního sňatku jsou kromě účinků již popsanych u občanské formy charakteristické další atributy typické pouze pro křesťanské manželství. Uzavřením církevního svazku mezi 2 pokřtěnými vzniká manželské pouto pocházející od Boha, které je nezrušitelné. Jde tedy o trvalý a výlučný svazek (tzv. *matrimonium in facto esse*).⁴⁷ Platné a dokonané (po pohlavním spojení) manželství nelze rozvést, a to ani z autority světské či církevní, výjimkou je smrt jednoho z manželů.⁴⁸ Manželská smlouva se totiž odvíjí od smlouvy mezi Bohem a člověkem, jejímž předmětem je Boží věrnost.⁴⁹ Jelikož jde o trvalou svátost, dalším účinkem je zvláštní milost, dar, jež odpovídá jejich způsobu života a stavu.⁵⁰ Spolu s touto milostí se manželé vzájemně upevňují ve své lásce a posilují tak svou nerozlučitelnou jednotu.⁵¹

Dalším z účinků je rovnost práv a povinností mezi manželi ve vztahu ke společenství jejich života.⁵² Tento účinek odpovídá i občanskému manželství.⁵³ Rodičovské zodpovědnosti⁵⁴, která vyplývá ze ZR, odpovídá manželské právo a povinnost z CIC/1983 pečovat o děti a vychovávat je ze všech sil, a to jak fyzicky, společensky, kulturně, mravně a nábožensky.⁵⁵ Dále patří k účinkům manželství určení rodičovství ve vztahu k dětem. Děti se považují za manželské, pokud jsou počaté anebo narozené z platného či putativního manželství.⁵⁶ Matka je vždy jistá, přičemž se vychází ze staré římské zásady *mater semper certa*.⁵⁷ Je to tedy žena, která dítě porodila, což je v souladu i se ZR.⁵⁸ U otce je situace trochu složitější. Obě právní úpravy, tj. CIC/1983 i ZR řeší určení otcovství podobně, ale rozdílně. Podle CIC/1983 je za otce dítěte považován manžel matky, neprokáže-li

⁴⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1134

⁴⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1141

⁴⁹ Srov. KKC čl. 1640-1642

⁵⁰ Srov. LG čl. 11

⁵¹ Srov. KKC čl. 1641

⁵² Srov. CIC/1983 kán. 1135

⁵³ Srov. § 18 ZR

⁵⁴ Srov. § 31 a násl. ZR

⁵⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1136

⁵⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1137

⁵⁷ Srov. NĚMEC str. 28.

⁵⁸ Srov. § 50a ZR

se objektivně opak nepochybnými důkazy.⁵⁹ Dále se však otcovství v CIC/1983 neřeší. ZR považuje za otce manžela matky, pokud se dítě narodí od uzavření manželství až do 300. dne po zániku manželství či jeho prohlášení za neplatné. Jestliže se žena opět provdá, za otce je považován pozdější manžel, a to i kdyby se dítě narodilo před uplynutím 300. dne poté, kdy její předchozí manželství bylo prohlášeno za neplatné nebo zaniklo.⁶⁰ Není-li možné ani takto otce určit, považuje se za něj muž, jehož otcovství bylo prohlášeno před soudem nebo matričním úřadem oběma rodiči, a to i tehdy, přestože se dítě ještě nenarodilo za předpokladu, že je již počato.⁶¹ Jestliže ani takto otcovství nebylo možné určit, je oprávněno dítě, matka i muž podat návrh na určení otcovství k soudu. Otec dítěte je pak ten muž, který s matkou dítěte souložil v době, od níž neprošlo do narození dítěte méně než 180 a více než 300 sta dnů, avšak pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují.⁶² CIC/1983 na druhou stranu s počítáním dnů a stejnou lhůtou řeší otázku manželských a nemanželských dětí, což také spojuje s účinky manželství. Manželskými dětmi jsou tedy ty, co se narodily alespoň po 180 dnech od uzavření manželství či nejvýše do 300 dnů od skončení manželského soužití.⁶³ Nemanželské děti se mohou tzv. legitimizovat následným uzavřeným manželstvím rodičů, a to už platným nebo putativním či reskriptem Apoštolského stolce.⁶⁴

1.4 Příprava na manželství

Pro uzavření občanského sňatku není stanovena oficiálně žádná příprava na manželství. Přeci jen je možné zaznamenat drobné náznaky přípravy. ZR sice nehovoří explicitně o přípravě na manželství, avšak doporučuje, aby ti, jež chtějí manželství uzavřít, nejprve poznali své vzájemné vlastnosti, zejm. zdravotní stav a charakter, aby tak řádně mohli založit rodinu a naplnit účel jejich manželství.⁶⁵ Samozřejmě, že tento výčet ZR je pouze demonstrativní, tzn. že se od snoubenců očekává, že před tím, než vstoupí do manželství, budou spolu nejprve nějakou dobu chodit, poznávat se a následně potvrdí svůj blízký vztah uzavřením sňatku.

⁵⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1138 § 1

⁶⁰ Srov. § 51 odst. 1 a 2 ZR

⁶¹ Srov. § 52 odst. 1 a § 53 ZR

⁶² Srov. § 54 odst. 2 ZR

⁶³ Srov. CIC/1983 kán. 1138 § 2

⁶⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1139

⁶⁵ Srov. § 2 ZR

Kromě toho se zde vykreslí, popř. odhalí i případná nezpůsobilost osoby k manželství anebo takové okolnosti, které by měly za následek nemožnost uzavřít občanský sňatek (např. již existující manželství či registrované partnerství).⁶⁶ Zrovna tak ani osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nemůže vstoupit do manželství. Bude-li však její způsobilost jen omezena, pak budou snoubenci potřebovat povolení soudu.⁶⁷ Aby se zdůraznila závažnost rozhodnutí muže a ženy, je nezbytné, aby také kromě svých charakterových vlastností, zdravotního stavu či dalších překážek, jež by vylučovaly vznik budoucího manželství, mj. zvážili i budoucí uspořádání společného života, tzn. majetkové vztahy, způsob bydlení, finanční zajištění rodiny a podobu jejich společného příjmení, příp. jejich dětí, což následně musí i potvrdit prohlášením.⁶⁸ Další část přípravy na manželství tvoří obstarání nezbytných dokladů⁶⁹, které je třeba předložit příslušnému matričnímu úřadu. K tomu se váže i povinnost, v případě osoby, která už žila v manželství či v registrovaném partnerství, prokázat, že její předchozí manželství anebo registrovaném partnerství zaniklo, popř. bylo prohlášeno za neplatné. To lze dokázat pravomocným rozsudkem soudu o rozvodu či prohlášením o neplatnosti soudem. Je tu však výjimka, jestliže by bylo obstarání těchto dokladů spojeno s překážkou, jež by šla jen těžce překonat, pak může příslušný matriční úřad jejich předložení prominout.⁷⁰

Z uvedeného vyplývá, že nutná příprava na manželství je spíše samovolná a týká se převážně vnější stránky manželství. ZR na rozdíl od CIC/1983 vůbec neřeší, zda by snoubenci měli podstoupit určité „školení“ pro společnou cestu životem či absolvovat nějakou vnitřní přípravu na manželství. Odpovědnost je tak ponechána jednak na rodičovské výchově, popř. na systému vzdělávání (počínaje základním školstvím, přes střední školy a konče postgraduálním studiem). Obecně se tak předpokládá, že otázky mravní formace, manželské věrnosti, odpovědného rodičovství a plnění jiných manželských povinností, příp. řádné výchovy dětí, jsou záležitostí ryze soukromou. Bez ohledu na stupeň dosažené poznání či povědomí o manželství je tak každý oprávněn občanský sňatek uzavřít, pokud splní podmínky stanovené zákonem a právo mu to nezakazuje. Od toho se nepřímo

⁶⁶ Srov. § 11 odst. 1 ZR

⁶⁷ Srov. § 14 odst. 1 a 2 ZR

⁶⁸ Srov. § 6 odst. 1 a § 8 ZR

⁶⁹ Viz kapitola Nezbytné doklady pro uzavření manželství str. 20.

⁷⁰ Srov. § 6 odst. 2 a 3 ZR

odvíjí i současný stav přístupu k manželství, které je snižováno pouze na legitimní, resp. úřední formu heterosexuálního soužití upravující majetkové vztahy. Jako malou snahu zákonodárce zachovat určitou důstojnost manželské smlouvy je projev v ustanovení o manželské povinnosti společného života, vzájemné věrnosti a respektování důstojnosti manželů, dále také o vzájemné pomoci, společné péči o děti a domácnost a vytváření zdravého rodinného prostředí.⁷¹ Není zde však již zmínka o tom, jakým způsobem či jakými prostředky by měli manželé ono zdravé rodinné prostředí vytvářet. Opět je to ponecháno na subjektivním přístupu.

Půjde-li o církevní sňatek podle kanonického práva, bude situace zcela jiná. Přístup Římskokatolické církve se odvíjí především od jejího vnímání muže a ženy a posvátného charakteru manželství.⁷² Už samotná příprava na manželský svazek vyjadřuje to, k čemu má její podstata směřovat. Jelikož se manželskou smlouvou snoubenci navzájem sobě plně odevzdávají i přijímají a vytváří tak jednotu, přičemž jsou určitou analogií vztahu božských Osob v Nejsvětější Trojici, stanovila církev pro vstup do společného života přípravu na uzavření manželství.⁷³ Netýká se to výhradně snoubenců, jež se bezprostředně připravují na celoživotní závazek, ale již samotné mládeže, která se nachází ve věku, kdy se mladí rozhodují pro volbu svého vzdělání, případně povolání⁷⁴. Katoličtí duchovní, tedy ti, co doprovázejí ve víře, mají přímo za povinnost pečovat o duše jim svěřené a poukazovat na posvátnost manželského stavu, a to prostřednictvím svých kázání, katechezí⁷⁵, dále také svým osobním příkladem, svatostí života a další pastorační péčí. Není to jen záležitost pouze duchovních, nýbrž i rodinné výchovy v křesťanském duchu, potažmo celého společenství církve.⁷⁶ Zde si dospívající poprvé osvojují model jejich vlastní budoucí rodiny. Katoličtí rodiče jsou však připraveni i na možnost, že jejich potomci uslyší Pánovo volání a nepůjdou cestou manželství. Vždyť právě v křesťanských rodinách se rodí nová povolání ke kněžství i zasvěcenému životu. Přesto odbornou přípravu na manželství poskytují zpravidla kněží a jáhni, případně křesťanští manželé, jež svědčí o svém způsobu života křesťanského manželství. Nezanedbatelnou úlohu zde hrají rovněž i tzv.

⁷¹ Srov. § 18 ZR

⁷² Viz kapitola Pojem manželství str. 6.

⁷³ Srov. CIC/1983 kán. 1063 a násl.

⁷⁴ Srov. GS čl. 52

⁷⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1063

⁷⁶ Srov. *Svatební obřady*. 2. vyd. Kostelní Vydří: KNA, 2007. str. 10.

školy partnerství, pořádané centry pro rodinu jednotlivých diecézí⁷⁷. V těchto školách mají snoubenci možnost setkat se i s jinými křesťanskými páry, uvažujícími o manželství, vyměňovat si dosud nasbírané teoretické zkušenosti a rady, dále také mohou lépe poznat svého budoucího manžela či manželku v tematicky zaměřených hrách, řešit problematiku nastíněné situace apod.

Obsahem či smyslem přípravy k manželství je kromě vysvětlení a nácviku průběhu obřadu, také mj. i evangelizace, jejíž účelem je prohloubit víru snoubenců a připravit je tak na zásadní rozhodnutí jejich života.⁷⁸ Konkrétně jde o zdůraznění hodnoty a hloubky manželského života, odpovědného plánování rodičovství a otevřenosti k životu⁷⁹, morální otázky sexuální etiky, dále je také věnována pozornost vzájemným manželským povinnostem, závažným životním rozhodnutím, jako je např. nemožnost početí a s tím související umělé oplodnění, potratům apod. Cílem je snoubence připravit na situace, se kterými se v manželství mohou setkat, dále poskytnout jim návod pro řádný způsob křesťanského manželského života a navrhnout jim možné způsoby řešení vzniklých problémů. Zkrátka církev chce, aby manželské „ANO“ bylo výsledkem svobodného a zodpovědného úkonu lidské bytosti a aby manželská smlouva byla založena na pevných a trvalých, lidských a křesťanských základech.⁸⁰

Jelikož je manželský vztah obrazem vztahu Krista a jeho církve, proto je v rámci přípravy na manželství položen důraz také na vzájemnou lásku manželů tak, aby odpovídala duchu evangelia.⁸¹ V přípravě lze rozlišit celkem 3 stupně, resp. fáze, kterými zpravidla prochází, a to vzdálenější, bližší a bezprostřední.⁸²

Pro vzdálenější přípravu na manželství je charakteristický věk dětský a také období dospívání, přičemž působícími subjekty jsou zde zejména rodina a škola. Náplní přípravy je zde především vedení k osvojování si základních hodnot úcty a důstojnosti k lidské osobě, tj. vlastní i těch druhých (dívek a chlapců). Je to otázka řádné křesťanské výchovy. Bližší příprava na manželství se provádí už ve chvíli, kdy se muž a žena rozhodli spolu zasnoubit. Bývá zvykem několik setkání s knězem, popř. jáhnem a zbožnými manželi, kdy se také hodnotí i zralost

⁷⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1064

⁷⁸ Srov. Papežská rada pro rodinu: Příprava na svátost manželství čl. 2. Sekretariát ČBK, 1996 www.cirkev.cz/res/data/004/000502.pdf (7. 4. 2010) (dále jen Příprava na svátost manželství).

⁷⁹ Srov. KKC čl. 1652

⁸⁰ Srov. KKC čl. 1632

⁸¹ Srov. Ef 5, 21-28

⁸² Příprava na svátost manželství. čl. 21

a skutečné úmysly nupturientů. Délka a intenzita této fáze je závislá od úrovně křesťanského způsobu života a vědomostí snoubenců. V případě, že katoličtí snoubenci nepřijali svátost biřmování, je jim přijetí této svátosti doporučeno.⁸³ Poslední částí přípravy je bezprostřední fáze, tj. před uzavřením manželství. Její náplň tvoří celkové shrnutí již absolvované přípravy s důrazem na morální, doktrinární a duchovní rovinu, dále společná modlitba, liturgická část (návlek průběhu obřadu), vybídnutí snoubenců k přijetí svátosti smíření a eucharistie, včetně možností hlubšího duchovního rozhovoru.⁸⁴

1.5 Vznik manželství

Jelikož manželství není zcela bezvýznamnou událostí, je také zákonem upraven i jeho vznik. Dříve, než však k uzavření manželského svazku vůbec dojde, je nutno, aby snoubenci prohlásili, že jim nejsou známy okolnosti, jež vylučují uzavření manželství (např. již existující manželství jednoho ze snoubenců), dále že navzájem znají svůj zdravotní stav a také že zvážili úpravu budoucích majetkových poměrů, uspořádání budoucího společného bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství.⁸⁵ Jde-li o okolnosti vylučující uzavření manželství, tak u církevních sňatků se to projevuje i tím, že se úmysl snoubenců předem ohlásí pár týdnů předem, např. na konci nedělní bohoslužby. Jde o tzv. ohlášky. Tím se tak dává možnost všem ostatním, aby vznesli případné námítky budoucímu oddávajícímu, které se budou týkat závažných důvodů, ze kterých by k uzavření manželství nemělo dojít. U občanských sňatků se dříve (před r. 1950) tyto ohlášky uveřejňovaly na úřední desce.⁸⁶ S tím souvisí i případ, kdy osoba chce uzavřít nové manželství. Pak je povinna prokázat, že její předešlé manželství zaniklo anebo bylo prohlášeno za neplatné. Pro doplnění uvádím, že totéž by se týkalo registrovaného partnerství. Kdyby již výše zmíněné prohlášení snoubenci učinili, přestože by např. svůj zdravotní stav neznali, nemá to žádné právní důsledky pro platnost uzavřeného manželství. To se však týká jen občanského sňatku, nikoliv církevního. O tom se však zmíním ještě později. Součástí jejich

⁸³ Srov. CIC/1983 kán. 1065 § 1

⁸⁴ Srov. Příprava na svátost manželství. čl. 22-50

⁸⁵ Srov. § 6 odst. 1 ZR

⁸⁶ Srov. HRUŠÁKOVÁ Marie: Sňatek a paragrafy. 1. vyd. Praha : Computer Press, 2000. str. 21. (dále jen HRUŠÁKOVÁ)

prohlášení nezbytného při uzavírání manželství, a to jak před matričním úřadem, tak před oprávněným orgánem církve, je dohoda manželů o příjmení. Buď příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, nebo každý si ponechá své dosavadní příjmení anebo spolu s příjmením společným může jeden z manželů užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí. Pokud si zvolí variantu, že každý z nich si ponechá své původní příjmení, musí se dohodnout na příjmení společných dětí.⁸⁷

Manželství tedy vzniká svobodným, úplným a také souhlasným prohlášením muže a ženy, které se týká toho, že spolu chtějí a tedy vstupují do manželství. Souhlasným prohlášením se rozumí lidský úkon, kterým se manželé navzájem sobě dávají a přijímají, neboť akt výslovného odevzdání a přijetí je součástí svatebního obřadu.⁸⁸ Toto prohlášení je nutné učinit před obecním úřadem, jež je pověřen vést matriky, případně před úřadem, jež plní tuto funkci, anebo před příslušným orgánem církve či náboženské společnosti, která je k tomu oprávněna zvláštním předpisem.⁸⁹ Snoubenci dané prohlášení musí učinit za přítomnosti 2 svědků, a to veřejnou formou a slavnostním způsobem.⁹⁰ ZR hovoří o tom, že manželství vzniká prohlášením, tedy nikoliv následující administrativou, jako je např. zápis do matriky, podpis protokolu o uzavření manželství či vydáním oddacího listu. To vše má de facto pouze evidenční nebo deklaratorní charakter.

Učiněné souhlasné prohlášení je adresováno snoubencům navzájem a nepodléhá schválení či souhlasu oddávajícího. Ten je tam pouze jako určitá záruka platně uzavřeného manželství a zároveň zástupce státu nebo církve. Je to tzv. privilegovaný svědek⁹¹, který novomanželům uděluje požehnání církve⁹², jde-li o církevní sňatek. Zpravidla jde o ústní souhlas, u němeého by bylo nutné takový projev učinit jiným dostatečně zřetelným projevem.⁹³ Prohlášení, jímž se uzavírá manželství je specifická dvoustranná smlouva, z níž vyplývají i specifická práva a povinnosti.⁹⁴ Ve své podstatě jde o právní úkon, který musí mít předepsané náležitosti. Kromě toho, že musí být svobodný, úplný a souhlasný, a to v souladu s § 3 odst. 1 ZR, musí být dále vážný, určitý a srozumitelný, a to podle občanského

⁸⁷ Srov. § 8 ZR

⁸⁸ Srov. KKC čl. 1627

⁸⁹ Srov. § 3 odst. 1 ZR

⁹⁰ Srov. § 3 odst. 2 ZR

⁹¹ Srov. **H RUŠÁKOVÁ** str. 30.

⁹² Srov. KKC čl. 1630

⁹³ Srov. **H RUŠÁKOVÁ** str. 31.

⁹⁴ Např. Vyživovací povinnost mezi manželi dle § 91 ZR

zákoníku. Jinak by byl takový úkon neplatný.⁹⁵ Tyto požadavky se vztahují jak na občanský sňatek, tak i na církevní.⁹⁶ Dalším požadavkem je veřejnost a slavnostní forma. Jde-li o veřejnost či veřejný charakter, ZR chce předně vyjádřit, že zde nejde o žádné tajně uzavřené manželství (tzv. *matrimonium clandestinum*) a že se tak učiní na místě veřejně přístupném, např. kostel, kaple, oddací síň, městský park apod. Pokud by se jednalo o jiná vhodná místa, např. soukromý pozemek, postačí fakt, že se svatebního obřadu zúčastní 2 svědci a pozvaní hosté.⁹⁷ Pokud jde o slavnostní formu, je to záležitost tradice. ZR sám předpokládá slavnostnější ráz takového obřadu, což má naznačit zvláštní zájem společnosti na takovém právním úkonu, neboť to budou právě manželé, kdo dají vznik nové generaci. Slavnostní forma tak odlišuje uzavření manželství od jiných právních a každodenních právních úkonů. Symbolizují to zejména svatební šaty, hudební doprovod, snubní prsteny a slavnostní přípitek hned po obřadu apod.

1.6 Nezbytné doklady pro uzavření manželství

Snoubenci jsou povinni vyplnit předepsaný tiskopis a předložit jej příslušnému matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu chtějí manželství uzavřít, a to ještě před uzavřením manželství. Dále musí snoubenci, kteří jsou občany ČR a mají zde hlášený trvalý pobyt, **prokázat** tomuto matričnímu úřadu **svou totožnost** a předložit mu **rodný list**. Pokud snoubenci následující údaje nemohou potvrdit občanským průkazem a nemůže je ověřit ani matriční úřad z informačních systémů, je nezbytné, aby snoubenci předložili také **doklad o státním občanství, výpis údajů z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a o osobním stavu**. Bude-li se jednat o druhé či další manželství, je třeba doložit ještě pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, popř. pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství anebo úmrtní list zemřelého manžela nebo partnera.⁹⁸ Jestliže by však bylo opatření stanovených dokladů spojeno s těžko překonatelnou překážkou, matriční úřad může jejich předložení prominout.⁹⁹ Půjde-li o církevní sňatek, musí snoubenci oddávajícímu předložit také osvědčení o splnění všech

⁹⁵ Srov. § 37 odst. 1 ObčZ

⁹⁶ Srov. § 4b odst. 1 ZR

⁹⁷ Srov. **HURŠÁKOVÁ** str. 34.

⁹⁸ Srov. § 33 ZM

⁹⁹ Srov. § 6 odst. 3 ZR

požadavků zákona pro uzavření manželství, které vydává příslušný matriční úřad. Toto osvědčení však nesmí být starší 3 měsíců od dne jeho vydání.¹⁰⁰

1.7 Typologie manželství podle kanonického práva

Manželství je možné vnímat ve třech rovinách¹⁰¹: Rozlišujeme jednak **kanonickou formu**, v níž jde o manželství uzavřené mezi pokřtěným a nepokřtěným, kdy se nejedná o svátostné manželství. Nevěřící strana je tak osvěcována stranou pokřtěnou. Dále tzv. **svátostnou formu**, při níž je manželství uzavřené mezi dvěma pokřtěnými. Manželství je tak skutečně povýšeno na svátost. Jako poslední formu lze rozlišit manželský svazek, který má podobu **právního úkonu**. Má charakter smlouvy, z níž vyplývají vzájemná práva a povinnosti.

¹⁰⁰ Srov. § 4b odst. 2 ZR

¹⁰¹ Srov. **HRDINA** Ignác Antonín: Kanonické právo. Zvláštní část. 1. vyd. Plzeň : ZČU, 1996. str. 80-81.

2 Formy uzavření manželství

V souladu se ZR zná současné české právo dvě (obecné) formy platně uzavřeného manželství, a to **občanský** a **církevní** sňatek. Občanská forma je pro ty, kteří chtějí žít v legálně uzavřeném manželství před státem, aniž by chtěli nebo mohli uzavřít sňatek církevní formou. Je to také záležitost osobního založení a životního postoje. Církevní sňatek je alternativní možností a zároveň povinností pro ty, jež jsou vázáni kanonickým právem.¹⁰² Za minulého režimu od 1. 1. 1950, kdy u nás přestal platit Všeobecný občanský zákoník ABGB z roku 1811 a nabyl účinnosti zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., bylo nutné vedle církevní formy podstoupit ještě i občanskou formu, a to přednostně, neboť církevní obřady, jimiž se uzavíralo manželství, mohly následovat až po civilní formě manželství.¹⁰³ Týkalo se to tedy těch, co se rozhodli pro církevní sňatek, který mohl následovat jedině až po platně uzavřeném občanském sňatku. Náboženské obřady však neměly žádné právní důsledky, protože manželství mohlo vzniknout jedině před orgánem státu. Šlo tedy jen o udělení svátosti manželství.¹⁰⁴ Duchovním dokonce hrozil i trest odnětí svobody až na jeden rok, pokud vykonali, byť i z nedbalosti, náboženský sňatkový obřad s osobami, jež dosud neuzavřely manželství civilní formou.¹⁰⁵ Tento stav trval až do 1. 7. 1992, kdy nabyla účinnost novela ZR č. 234/1992 Sb., jež zakotvila možnost zvolit si mezi občanským a církevním sňatkem, aniž by před či po uzavření církevního sňatku byla povinnost podstoupit ještě občanskou formu. Byla přijata také novela trestního zákona č. 47/1990 Sb., která zrušila skutkovou podstatu trestné činu porušování zákona o právu rodinném dle § 211. Postačí již tedy pouze jedna forma, která je druhou stranou (státem či církví) plně respektována jako legitimní. Ovšem v souvislosti s přípravou na přijetí budoucí právní úpravy nového občanského zákoníku se objevily diskuze i návrhy pro navrácení stavu před vznikem 1. 7. 1992.¹⁰⁶ Není to však běžná záležitost všech

¹⁰² Závaznost CIC/1983 se dotýká pouze katolických křesťanů latinského obřadu. Církevní sňatky uzavřené v jiných křesťanských církvích se řídí sňatkovými předpisy příslušné církve. – Srov. CIC/1983 kán. 1.

¹⁰³ Srov. § 7 zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

¹⁰⁴ Srov. **HRUŠÁKOVÁ** str. 13.

¹⁰⁵ Srov. § 211 zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zák. č. 159/1989 Sb.

¹⁰⁶ Srov. **TELEC Ivo**: Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku. http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/civilni-proces/art_4974/kritika-pripravy-odneti-svobody-volby-obcanskeho-nebo-cirkevniho-snatku.aspx (7. 4. 2010)

států Evropy, že by měly obě oficiální formy pro uzavření manželství. Lze je najít zejména v ČR, na Slovensku, v Polsku, Itálii nebo Řecku.

Přestože už postačí pouze 1 forma uzavřeného sňatku, mnohdy se stává, že manželé, jež uzavřeli občanský sňatek, uzavřou ještě sňatek církevní. Ačkoliv takové počínání nebude mít žádné právní následky podle práva ČR¹⁰⁷, má to význam z hlediska kanonického práva. V případě uzavření občanského sňatku pokřtěnými snoubenci, by se sice jednalo o platně uzavřené manželství před státem, nikoliv však o platně uzavřené manželství v kanonickém právní slova smyslu. Pokřtěné osoby jsou totiž vázány kanonickým právem, a tak mají povinnost uzavřít církevní manželství.¹⁰⁸ Podstoupí-li tedy nejprve sňatek občanský, a poté uzavřou sňatek církevní, třeba i odstupem času, platně uzavřené manželství podle kanonického práva jim vznikne právě až uzavřením církevního sňatku.¹⁰⁹ Půjde o tzv. konvalidaci či zplatnění manželství. Do té doby tedy teoreticky nejsou manželé. Jestliže někdo uzavře nejprve sňatek církevní a následně by chtěl uzavřít ještě sňatek občanský, např. jen proto, aby měl právní jistotu, není to možné. ZR tuto variantu nepřipouští.¹¹⁰

Kromě těchto obecných forem, tj. občanský sňatek a sňatek církevní, je možné rozlišit ještě formy specifické pro dané právo, resp. způsoby uzavření manželství. V tomto pojetí se od sebe české rodinné právo a kanonické právo trochu odlišuje. Nejprve se budu věnovat obecným formám, dále pak formám specifickým.

¹⁰⁷ Srov. § 10 odst. 1 ZR

¹⁰⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1117

¹⁰⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1108

¹¹⁰ Srov. § 10 odst. 2 ZR

2.1 Obecné formy uzavření manželství

2.1.1 Občanský sňatek

Občanská forma manželství či civilní sňatek, jak je občas takové společenství muže a ženy nazýváno, za účasti zástupce státu, resp. státního úředníka se poprvé zavedla v roce 1580 v Nizozemí, a to jako možnost pro křesťany reformované církve. Následovaly další evropské země. Nejprve šlo zpravidla o fakultativní formy uzavření manželství. Později však došlo k obligatornímu uzavírání civilního sňatku, pokud někdo chtěl žít v manželství. Ve Velké Británii a Irsku byl občanský sňatek oficiálně umožněn až v roce 1653. Francie zavedla civilní formu v roce 1787, přičemž se od r. 1792 sňatek uzavíral výhradně touto formou. Pro Německo byl civilní sňatek povinným od roku 1875.¹¹¹ Prohlášení, kterým vzniká manželství před státem (občanský sňatek) musí být učiněno před příslušnou autoritou, která ho zastupuje. Snoubenci tak musí učinit před starostou, místostarostou, případně primátorem či jeho náměstkem, anebo pověřeným členem zastupitelstva obce, města, či statutárního města, městské části hlavního města Prahy, dále městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, jež jsou matričním úřadem.¹¹² Pokud tyto části matričním úřadem nejsou, lze takové prohlášení o uzavření manželství učinit, pokud je alespoň jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jejich správním obvodu. U prohlášení je obligatorně přítomen zaměstnanec (matrikář) matričního úřadu, který je místně příslušný. V případě ohrožení života, je možné uzavřít manželství před jakýmkoliv obecním úřadem.¹¹³ Občané ČR mohou využít varianty i zahraničního občanského sňatku, a to před oprávněným zastupitelským úřadem ČR¹¹⁴ anebo opět v případě přímého ohrožení života může přijmout prohlášení snoubenců, pokud je alespoň jeden z nich občan ČR, kapitán lodi plující pod vlajkou ČR, dále kapitán letadla registrovaného v ČR či velitel vojenské jednotky ČR v zahraničí.¹¹⁵

¹¹¹ Srov. HRUŠÁKOVÁ str. 11.

¹¹² Srov. § 4 odst. 1 a 2 ZR

¹¹³ Srov. § 4 odst. 5 ZR

¹¹⁴ Srov. § 5 ZR

¹¹⁵ Srov. § 7 odst. 2 ZR

V souladu s ustanovením § 9 ZR je možné, aby za jednoho ze snoubenců učinil prohlášení o vstupu do manželství jeho zástupce. Ten však musí mít písemnou plnou moc s úředně ověřeným podpisem, v níž musí být druhý snoubenec přesně označen. Odvolat tuto plnou moc lze jen tehdy, jestliže se o tomto odvolání druhý snoubenec dozví ještě předtím, než učiní prohlášení o vstupu do manželství. Kromě plné moc je třeba ještě povolení krajského úřadu či obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Jde-li o hlavní město Prahu, dále Brno, Ostravu nebo Plzeň, pak to budou magistráty těchto měst. Povolení se vydá jen z důležitých důvodů. Např. by se mohlo jednat dlouhodobou zahraniční cestu jednoho ze snoubenců, který by poslal do domovského státu svého zástupce. K žádosti o povolení je třeba připojit nezbytné doklady pro uzavření manželství včetně písemné plné moci, která splňuje předepsané náležitosti.¹¹⁶ Zástupcem může být jen osoba zletilá, tzn. starší 18 let, fyzická, která není zbavena způsobilosti k právním úkonům anebo jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena, a která je stejného pohlaví jako snoubenec, kterého zastupuje.¹¹⁷

2.1.2 Církevní sňatek

Církevní sňatek, jak ho známe dnes, se postupně vyvíjel. Nebyla to tedy záležitost od samotného počátku církve. Zprvu se jednalo o svatební požehnání ze strany duchovních, což lze sledovat již od 5. století.¹¹⁸ Do té doby nebylo zvykem, aby se římskokatoličtí kněží aktivně podíleli na svatbách věřících.¹¹⁹ Až na Tridentském koncilu r. 1563 bylo zakotvena povinná účast duchovního a svědků při uzavírání křesťanského manželství.¹²⁰ V případě církevního sňatku jde nejen o právní úkon, ale o svátost manželství. Je to jediná svátost, kterou si manželé udělují sami sobě navzájem.¹²¹

Jak už jsem se zmínil výše, souhlasné prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví či náboženskou společností.¹²² Jestliže by bylo manželství

¹¹⁶ Srov. § 38 ZM

¹¹⁷ Srov. § 9 odst. 4 ZR

¹¹⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ str. 11.

¹¹⁹ Srov. HRUŠÁKOVÁ str. 11.

¹²⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ str. 11.

¹²¹ Srov. KKC čl. 1623

¹²² Srov. § 4a ZR

uzavřeno před jinou než v ČR registrovanou církví, je neplatné od samého počátku. Oprávněnost oddávat v ČR vyplývá z oprávnění k výkonu zvláštních práv. Další důležitou podmínkou z mnoha dalších je, že od registrace musí uplynout 10 let.¹²³

Pokud jde o Římskokatolickou církev, osoba oprávněná oddávat je zpravidla farář (kněz), ale může jím být i pověřený jáhen a samozřejmě biskup.¹²⁴ Mimořádně může oddávat i pověřený laik.¹²⁵ Manželství lze uzavřít na místě důstojném pro konání svatebního obřadu. Je to určeno vnitřními předpisy církve nebo náboženské společnosti. Nejčastěji jde o kostel, případně kapli, ale není vyloučeno ani jiné vhodné místo.¹²⁶ Bude-li život jednoho ze snoubenců ohrožen přímo, pak lze uzavřít církevní sňatek na jakémkoliv místě, např. i v nemocnici.¹²⁷ ZR však není upravena místní příslušnost církevního sňatku. To upravují příslušné církevní předpisy. V případě Římskokatolické církve je to CIC/1983. Manželství je uzavíráno ve farnosti, v níž má jeden ze snoubenců kanonické trvalé či přechodné bydliště, popř. zde alespoň 1 měsíc pobývá. Půjde-li o osoby bez kanonicky trvalého či přechodného bydliště, tak místně příslušná bude farnost, ve které právě osoba pobývá. Samozřejmě, že je možné na základě dovolení příslušného ordináře či vlastního faráře uzavřít manželství i v jiné farnosti.¹²⁸

Aby bylo možné právoplatně uzavřít církevní manželství, snoubenci musí oddávajícimu nejprve předložit osvědčení o splnění všech požadavků zákona pro uzavření manželství, které vydává příslušný matriční úřad. Toto osvědčení však nesmí být starší 3 měsíců od dne jeho vydání. Do 3 pracovních dnů od uzavření církevního sňatku je orgán církve, popř. náboženské společnosti povinen doručit protokol o uzavření manželství místně příslušnému matričnímu úřadu, a to podle správního obvodu, ve kterém bylo manželství uzavřeno.¹²⁹ Matriční úřad pak na základě tohoto protokolu vydá novomanželům oddací list. Ten jim úřad nevydává, jestliže by církev uzavření manželství neoznámila.

Posuzuje se tu dvojí právní stránka. Jedno hledisko je právo ČR a druhé je právo Římskokatolické církve. Pokud by snoubenci uzavřeli církevní sňatek

¹²³ Srov. § 11 odst. 1 písm. a) zák. č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1108 § 1

¹²⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1112

¹²⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1118

¹²⁷ Srov. § 4a odst. 3 ZR

¹²⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1115

¹²⁹ Srov. § 4b odst. 2 a odst. 3 ZR

a splnili by všechny podmínky ZR a církví by bylo uzavření manželství oznámeno na příslušný matriční úřad, avšak záhy by vyšla najevo neplatnost církevního manželství, na platnost manželství podle práva ČR by to nemělo vliv. Církevní manželství by se buď muselo opakovat, pokud by prvotní neplatnost byla způsobena např. nedostatkem formy, anebo vůbec by se neuzavíralo. Manželům by nezbylo nic jiného, než se dát rozvést. Jestliže by situace byla opačná, tzn. že by podle kanonického práva bylo manželství uzavřeno platně, ale chyběla by některá ze zákonných podmínek, podle práva ČR takové manželství neexistuje. Manželé by museli uzavřít občanský sňatek. Ustanovení § 10 odst. 2 ZR o nemožnosti uzavřít po církevním sňatku sňatek občanský však zůstává nedotčeno, neboť v právním pojetí manželství ČR žádné manželství ve skutečnosti vůbec nevzniklo.

Nezbytnou podmínkou pro uzavření církevního sňatku je také absence překážky na základě přirozeného či církevního zákona.¹³⁰ Tato problematika je podrobněji rozpracována v kapitole týkající se překážek k uzavření manželství.

2.1.3 Průběh občanského a církevního sňatku

V obou případech musí snoubenci či nupturienti splnit zákonné podmínky, aby bylo manželství vůbec platně uzavřeno. Avšak z hlediska charakteru a závazku se od sebe výrazně liší. O uzavření manželství se sepíše protokol, který podepíší manželé, jejich svědci a samozřejmě oddávající. Půjde-li o manželství uzavírané zástupcem, tak musí podepsat zástupce. Dále osoby přítomné, je-li jejich účast nutná. Jde především o tlumočníka, zejména tehdy, jestliže, jeden ze snoubenců nerozumí česky, popř. je němý nebo neslyšící, a také matrikář, bude-li se jednat o občanský sňatek.¹³¹

V případě občanského sňatku, poté, co osoba oprávněná oddávat vejde do obřadní místnosti, jsou jí matrikářem (popř. matrikářkou) představeni snoubenci. Následně je přečten sňatkový protokol, ve kterém je položen důraz na prohlášení snoubenců, že si nejsou vědomi žádných okolností, jež by jim znemožňovaly uzavřít manželství, dále že vzájemně znají svůj zdravotní stav, zvážili úpravu budoucích majetkových poměrů, společné bydlení a hmotné zajištění rodiny

¹³⁰ Srov. KKC čl. 1625

¹³¹ Srov. § 40 ZM

a samozřejmě, jakým způsobem se dohodli na užívání příjmení. Oddávající má zpravidla krátký projev, týkající se snoubenců a slavnostního charakteru svatebního obřadu. Pak je každému ze snoubenců položena jedna jediná otázka: „Vstupujete do manželství s přítomným či přítomnou XY dobrovolně?“ Pokud se mu dostane souhlasné odpovědi od obou snoubenců, prohlásí, že manželství je právoplatně uzavřené. Hned poté se manželé mohou vyměnit snubní prsteny a políbit se. Podepíše se sňatkový protokol a obřad končí. Jde opravdu jen o právní úkon týkající se dobrovolnosti. O slibu zde nelze vůbec hovořit, a to i přes vybidnutí přítomných hostů matrikářem, aby se postavili k slavnostnímu slibu snoubenců. Z hlediska charakteru lze zjednodušeně říci, že jde jen o úpravu majetkoprávních vztahů, přestože novomanželé vytváří novou rodinu, která je základem společnosti. Ačkoliv je v ZR upraveno, že manželé jsou povinni spolu žít, být si věrni, dále vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si a společně pečovat o děti a vytvářet tak zdravé rodinné prostředí, manželé se však k ničemu výslovně nezavazují, ani si nic neslibují. Míru tohoto závazku lze tedy dovodit z obsahu právního úkonu, který na sebe manželé berou tím, že vstupují do manželství dobrovolně. Během obřadu se ale o těchto závazcích, které mají mezi sebou, nikdo nezmiňuje. V případě, že by manželé tyto závazky v manželství vědomě porušovali, dokonce i kdyby uzavřeli sňatek s prokazatelným úmyslem tyto závazky nedodržovat, nelze se domáhat neplatnosti takového manželství. Není divu, že rozvodovost stále stoupá a ČR se řadí mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi.¹³² „V roce 2008 bylo rozvedeno 31,3 tisíce manželství a úroveň rozvodovosti dosáhla 49,6 %, je to doposud nejvyšší zaznamenaná úroveň rozvodovosti v České republice.“¹³³ Je-li vnímáno manželství jako něco dočasného, co se dá v případě potřeby kdykoliv zrušit nebo skončit rozvodem a uzavřít nové, pak se manželská smlouva opravdu degraduje na úpravu majetkoprávních vztahů. Netvoří tak nejvnitřnější společenství života a má velmi slabou perspektivu.

Církevní sňatek je v mnoha případech uzavírán při mši svaté.¹³⁴ Není však vyloučen ani svatební obřad mimo mši. Na platnost manželství to nemá vliv. Není

¹³² Srov. Rozvodovost. <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost> (cit. 8.1.2010).

¹³³ V roce 2008 se v Česku rozvedlo nejvíce lidí v historii.

<http://www.mediafax.cz/domaci/2835061-V-roce-2008-se-v-Cesku-rozvedlo-nejvice-lidi-v-historii> (cit. 8.1.2010).

¹³⁴ Srov. KKC čl. 1621

dovoleno, aby se před církevním sňatkem uzavíraným se snoubencem nepokřtěným či jiného vyznání, nebo po jeho uzavření, konalo více náboženských obřadů. Zrovna tak není přípustné, aby se během tohoto jednoho obřadu aktivně podílelo vedle katolického duchovního více oddávajících různého náboženství, např. židovské, islámské apod., popř. aby tito vyžadovali manželský souhlas dle jejich právních norem.¹³⁵ Tím se ale nevyklučuje jejich přítomnost při uzavírání manželství. Nesmí vystupovat jako oddávající. Jiné náboženské úkony (např. požehnání) jsou jim však umožněny.¹³⁶

Jde-li o manželský slib či souhlasné prohlášení snoubenců o vstupu do manželství v komparaci se sňatkem občanským, jsou zde zásadní rozdíly. Církevní forma prohlášení obsahuje kromě zákonných náležitostí také jasné závazky pro nupturienty, aby byl zcela zřejmý význam a charakter manželské smlouvy. Nejprve položí oddávající snoubencům tyto otázky: „*X a Y, rozhodli jste se uzavřít manželství. Ptám se vás před církví a před Bohem: Je toto vaše rozhodnutí svobodné a upřímné? Chcete si slíbit lásku, úctu a věrnost. Ptám se vás před církví a před Bohem: Zavazujete se k tomu opravdu na celý život? Chcete založit rodinu. Ptám se vás před církví a před Bohem: Přijmete děti od Boha ochotně a budete je vychovávat podle Božího zákona?*“¹³⁷ Manželský slib pro církevní sňatek zní: „*Já AB odevzdávám se Tobě CD a přijímám Tě za manžel/a/ku. Slibuji, že Ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že Tě nikdy neopustím a že s Tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.*“¹³⁸ Případně: „*Já XY, odevzdávám se Tobě YX a přijímám Tě za svou/svého manžel/a/ku. Slibuji Ti věrnost v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku. Chci Tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí.*“¹³⁹

¹³⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1127 § 3

¹³⁶ Srov. NĚMEC str. 143-144.

¹³⁷ : Svatební obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: KNA, 2007. str. 52-53.

¹³⁸ Tamtéž. str. 53.

¹³⁹ Tamtéž. str. 54.

2.1.4 Vztah církve k občanským sňatkům

Církev si velmi váží institutu manželství. Ve veliké úctě má tedy nejen církevní, ale i civilní svazky nepokřtěných osob. Proto jsou jimi uzavřená manželství před církví platná.¹⁴⁰ Jestliže se mnohé církevní dokumenty zmiňují o svatosti manželského společenství, které vyplývá z přirozeného řádu zamýšleného Stvořitelem, popř. o nutnosti péče o povznesení manželství a rodiny¹⁴¹, nejde jen o církevní sňatky, ale o manželský stav obecně. Vždyť rodina tvoří základ společnosti a je značně důležitá pro plnohodnotný a progresivní vývoj jejich jednotlivých členů. Právě v ní nacházejí její jednotliví členové mír a blaho, z čehož může následně těžit jak církev (např. rodinná církev¹⁴²), tak samozřejmě i celá společnost. Kde jinde by tedy rodina měla existovat než právě v manželství.¹⁴³ Neplatností¹⁴⁴ však církev postihuje občanské sňatky katolických křesťanů, kteří jsou vázáni kanonickým právem a dodržením kanonické formy při uzavírání manželství¹⁴⁵, a to už z titulu křtu. Mohlo by se tak zdát, že takový přístup občanské svazky „devaluje“. Tento postoj církve přesto důstojnosti civilního manželství v ničem neubírá, pokud jde o nepokřtěné. Jeho snahou je vyjádřit, že křesťanské manželství znamená pro věřícího člověka mnohem více než jen změnu osobního stavu před státem, případně úpravu majetkoprávních vztahů. Je to více než pouhý právní úkon. Církev věří, že manželství není jen záležitostí samotných lidí, ale také jeho původce, jímž je Bůh. Sám Kristus povýšil společenství muže a ženy na svátost.¹⁴⁶ Z tohoto důvodu je manželská láska posilována zvláštní Boží milostí. Ta se však může plně projevit pouze mezi pokřtěnými. Katoličtí manželé uzavřením občanského sňatku se tedy připravují o účast na Božím životě v jejich životním společenství¹⁴⁷, neboť nežijí ve svátostném manželství, resp. z pohledu kanonického práva manželství vůbec nevzniklo. Chtějí-li aplikovat křesťanský způsob života, připadá v úvahu zplnění manželské smlouvy.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Srov. **KOLÁŘOVÁ** Marie: Církevní a civilní manželství.
<http://www.apha.cz/cirkevni-a-civilni-manzelstvi/> (21.3.2010).

¹⁴¹ Srov. např. GS čl. 48 a 52

¹⁴² Srov. LG čl. 11

¹⁴³ Srov. GS čl. 48

¹⁴⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1055 § 2

¹⁴⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1117

¹⁴⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1055 § 1

¹⁴⁷ Srov. FC čl. 3

¹⁴⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1156 a násl.

Občanské sňatky však neztrácí svou hodnotu. Jsou východiskem pro ty osoby, jež v Krista nevěří, příp. pro takové, které nebyly pokřtěny v Římskokatolické církvi, dále také i pro ty, jež nemohou uzavřít nové manželství, resp. platný církevní sňatek, a to z důvodu existence předchozího manželství. I jejich občanská manželství jsou důvěrná společenství, která si zaslouží úctu.¹⁴⁹ Zcela jistě se občanským sňatkům dává přednost před fakticky existujícím soužitím (tzv. „žití na hromádce“, dále jen FES). Přeci jenom je veřejné uzavření manželství vyjádřením určité odvahy přijmout závazky a povinnosti vyplývající ze ZR. Kdežto FES jsou záležitostí těch lidí, kteří „*opomíjejí, odkládají, nebo dokonce odmítají*“¹⁵⁰ manželství. Je zde určité riziko, že vlivem statistické normy (tj. počet FES ve společnosti) dojde k institucionalizaci takových vztahů, a to na úkor manželství a rodiny.¹⁵¹ V mnohých případech se FES vnímá jako určitý předstupeň budoucího manželství, který v sobě zahrnuje de facto manželský život se vším, co do něho patří, tzn. společné bydlení, sexuální styky, společný rozpočet a někdy bohužel i děti. Dnes je to obvyklá forma soužití.¹⁵² FES se však nelyšují stabilitou, která je typická pro manželství a která je mj. podporována i absencí existence veřejného pouta. Případné závazky se tak stávají jen záležitostmi lidské morálky. Proto jsou občanské sňatky nepokřtěných osob pro církve mnohem legitimnější oproti FES. Je třeba však konstatovat, že přes oblíbenou možnost mnohých vyzkoušet si společný život předem je manželství jako takovému stále dávána přednost.¹⁵³

¹⁴⁹ Srov. FC čl. 3

¹⁵⁰ Papežská rada pro rodinu: Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“ čl. 2. Sekretariát ČBK, 2001. www.cirkev.cz/res/data/004/000499.pdf (7. 4. 2010). (Dále jen Rodina, manželství a „FES“).

¹⁵¹ Srov. Rodina, manželství a „FES“, čl. 3

¹⁵² Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí: Národní zpráva o rodině čl. II. 2.2.2. MPSV, 2004. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf (7. 4. 2010).

¹⁵³ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí: Národní zpráva o rodině čl. II. 2.2.2. MPSV, 2004. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf (7. 4. 2010).

2.2 Specifické formy uzavření manželství

Specifické formy uzavření manželství, resp. způsoby, jimiž se manželství uzavírá, jsou charakteristické pro dané právo, tj. jak pro právo kanonické, tak pro rodinné právo ČR. Některé jsou stejné, jiné jsou známy pouze jednomu pojetí. Lze je uspořádat do 2, v případě práva kanonického do 3 variant.¹⁵⁴

1) řádný způsob

2) mimořádný způsob

3) tajný způsob

1) řádný způsob uzavření manželství

Řádný způsob uzavření manželství připadá v úvahu za naprosto běžných okolností, kdy je nutné splnit všechny standardní podmínky. Tyto podmínky jsou dány jednak v ZR (§ 1 – § 17a – s výjimkou ustanovení, které lze zařadit do mimořádného způsobu), jednak v KKC/1983 (kán. 1055 – kán. 1140 – opět s výjimkou ustanovení, která lze zařadit do mimořádného způsobu, popř. tajného). Pokud tedy snoubenci nesplní stanovené podmínky a nemají k tomu zvláštní přípustné důvody, manželství jako takové nevznikne, případně vznikne a bude existovat pouze do doby prohlášení jeho neplatnosti. Při tomto způsobu je nezbytná přítomnost obou snoubenců, popř. pověřeného zástupce, jenž splňuje předepsané náležitosti, dále přítomnost nejméně 2 svědků a přítomnost příslušného oddávajícího, který má oprávnění oddávat.

2) mimořádný způsob uzavření manželství

Jak už vyplývá ze samotného názvu, jde o takový způsob uzavření manželství, který je ve zvláštním režimu, kdy se k uzavření manželství nevyžaduje splnění všech jinak povinných podmínek. V podstatě půjde o takové okolnosti, skrze které není možné dodržet řádný způsob uzavření manželství a snoubenci je nemohou ovlivnit. V případě českého rodinného práva půjde pouze o případ

¹⁵⁴ Srov. NĚMEC str. 127.

přímého ohrožení života. V této situaci ZR stanoví výjimku pro uzavření manželství, kdy je prohlášení o vstupu do manželství možné učinit před kterýmkoli obecním úřadem.¹⁵⁵ Není tedy nutné, aby obecní úřad byl matričním úřadem, aniž by musel mít jeden ze snoubenců v jeho správním obvodu hlášen trvalý pobyt. Rovněž je tu výjimka, kterou ZR stanoví pro místo uzavření manželství v případě církevního sňatku. Nejde-li o „nouzový stav“ (přímé ohrožení života snoubence), je stanoveno, že se manželství uzavírá na takovém místě, které je určeno předpisy církve či náboženské společnosti pro náboženské úkony nebo obřady.¹⁵⁶ Bude-li se jednat o přímé ohrožení života, je možno uzavřít církevní sňatek na kterémkoli místě, tedy bez ohledu na náboženské předpisy, resp. i na takovém místě, které není určeno pro náboženské obřady či úkony církví nebo náboženskou společností.¹⁵⁷ Toto ustanovení by mohlo být dosti problematické, neboť církevní sňatek se vždy uzavírá v souladu s církevním právem, které mj. obsahuje i úpravu místa pro uzavření manželství. Dále je tu také výjimka pro předkládání dokladů, které nejsou třeba, bude-li život přímo ohrožen.¹⁵⁸

Z pohledu kanonického práva bude připadat v úvahu kromě nebezpečí smrti jednoho ze snoubenců také situace mimo nebezpečí smrti, kdy nebude možné obrátit se na příslušného oddávajícího anebo ta možnost bude, avšak jen se závažnými nesnáze, přičemž se rozumně předjímá, že se tento stav nezmění během 1 měsíce.¹⁵⁹ Příkladem závažné nesnáze může být velká vzdálenost, válka, vážný zdravotní stav, epidemie, zajetí, hrozba vniknutí opravdu vážné újmy, možné pronásledování apod.¹⁶⁰ Manželství je v těchto situacích možné platně a dovoleně uzavřít pouze před dvěma svědky, tzn. bez přítomnosti příslušného oddávajícího, což je v případě občanského sňatku naprosto nemyslitelné. Je-li však k dispozici jiný kněz či jáhen, je nutné jej k uzavření manželství přizvat. Není-li, postačí pouze 2 svědci.¹⁶¹ Tytéž podmínky platí i pro nebezpečí smrti. Po uzavření manželství vzniká manželům povinnost ohlásit co nejdříve nově vzniklý sňatek místnímu faráři anebo místnímu ordináři, aby tak mohla být splněna evidenční povinnost.¹⁶² Z hlediska posouzení platnosti půjde o platně uzavřené manželství pouze

¹⁵⁵ Srov. § 4 odst. 5 ZR

¹⁵⁶ Srov. § 4a odst. 2 ZR

¹⁵⁷ Srov. § 4a odst. 3 ZR

¹⁵⁸ Srov. § 7 odst. 1 ZR

¹⁵⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1116 § 1

¹⁶⁰ Srov. NĚMEC str. 137.

¹⁶¹ Srov. CIC/1983 kán. 1116 § 2

¹⁶² Srov. CIC/1983 kán. 1121 § 2

v souladu s kanonickým právem. Právní účinky pro světské právo však takový sňatek mít nebude, neboť by nebylo dodrženo ustanovení ZR o tom, že prohlášení o vstupu do manželství musí snoubenci učinit před příslušným orgánem církve, a to před osobou, jež je pověřena oprávněnou církví či náboženskou společností.¹⁶³ Manželé by tak měli povinnost uzavřít ještě občanský sňatek, budou-li chtít, aby jejich manželství existovalo i před státem. Uzavřením manželství před církví vzniká dané církvi povinnost oznámit sňatek příslušnému matričnímu úřadu, resp. mu do 3 pracovních dnů doručit protokol o uzavření manželství.¹⁶⁴ Vzniká tu však problém, neboť protokol by teoreticky nemusel vůbec existovat, když by došlo k uzavření sňatku ve výše popsané nouzové situaci. Manželům skutečně nezbude jiná možnost než uzavření občanského sňatku.

3) tajný způsob uzavření manželství

Tajný způsob uzavření manželství (tzv. *matrimonium clandestinum*) je zvláštní forma sňatkového obřadu, kdy snoubenci upřímně touží po manželství, ale v jejich případě by veřejný vstup do manželství pro ně znamenal opravdu vážné a těžké komplikace. České rodinné právo takovou formu nezná, a proto ani s touto variantou nepočítá. Je to tedy záležitost pouze KKC/1983. Tento přístup má jistě své opodstatnění a pramení již ze samotné podstaty manželství. Jelikož je manželská smlouva pro věřící více než pouhé společenství života upravené zákonem (jde o svátost), z toho titulu kanonické právo umožňuje tajné uzavření manželství v případech, kdy veřejná forma je buď naprosto vyloučena anebo by znamenala skutečně velké obtíže. Není to však běžná záležitost, ke které by docházelo každý den, zvláště pokud jde o podmínky v ČR. Neveřejná, resp. tajná forma je přípustná pouze ze závažného a ryze naléhavého důvodu, který musí posoudit místní ordinář a ten také může tento způsob uzavření sňatku dovolit. Pokud dojde k dovolení, pak se zjišťování, jež je nezbytné před manželstvím vykonat, provede tajně. Následně je s tím (s uzavřením manželství) spojena i povinnost mlčenlivosti, která zavazuje jak místního ordináře, tak oddávajícího a samozřejmě oba manžele a jejich svědky.¹⁶⁵ Je zde výjimka u místního ordináře,

¹⁶³ Srov. § 4a odst. 1 ZR

¹⁶⁴ Srov. § 4b odst. 3 ZR

¹⁶⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1130-1131

který je zbaven této povinnosti mlčenlivosti v případě, že by zachováním tajemství hrozilo buď závažné pohoršení anebo velké poškození svátosti manželské smlouvy. O tom snoubenci musí být poučení ještě před uzavřením manželství. S takto uzavřeným sňatkem se pojí i zvláštní režim jeho evidence. Zaznamená se jen ve zvláštní knize v tajném archivu kurie.¹⁶⁶ Závažný a naléhavý důvod pro tajně uzavřený sňatek není určitě zbožná touha po manželství, ale zároveň odmítání veřejné formy jen pro to, že je to finančně výhodnější kvůli sociálním dávkám (svobodná matka). K takovým důvodům by např. mohla patřit probíhající válka (není možné uzavřít manželství veřejnou formou), dále pronásledování, sociální nerovnost, zákaz oficiálních církevních sňatků, rasová nesnášenlivost, ale také velké pohoršení, neboť snoubenci např. okolím obecně považováni za manžele¹⁶⁷ apod.

2.3 Nedostatky ve formě

Nedodržení řádné předepsané formy k uzavření manželství, pokud k tomu není právem, resp. zákonem stanovený důvod (např. přímé ohrožení života, dispenz v případě KKC/1983), může vést k neplatnosti manželství, a to jak dle rodinné práva ČR, tak dle práva kanonického. Jiné nedostatky formálního charakteru mohou působit pouhou nedovolenost sňatku, nikoliv neplatnost. Můžeme rozlišit celkem 3 skupiny¹⁶⁸ nedostatků.

- a) nedostatky na straně snoubenců (nupturientů)**
- b) nedostatky na straně svědků**
- c) nedostatky na straně oddávajícího**

¹⁶⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1132-1133

¹⁶⁷ Srov. NEMĚC str. 138-139.

¹⁶⁸ Srov. NEMĚC str. 151-152.

a) nedostatky na straně nupturientů

Jde-li o rodinné právo ČR, bude připadat v úvahu nedodržení ustanovení ZR o tom, že je nezbytné uzavřít manželství v případě občanského sňatku před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, popř. městských obvodů či městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem¹⁶⁹, případně před starostou, nebo místostarostou obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, jež nejsou matričním úřadem, za předpokladu, že jeden ze snoubenců je přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu.¹⁷⁰ Nejde-li samozřejmě o manželství uzavřené před zastupitelským úřadem ČR (velvyslanectví nebo konzulát), který je k tomu oprávněn (jde o tzv. konzulární sňatek)¹⁷¹ v cizině anebo v zahraničí v případě přímého ohrožení života snoubence před kapitánem námořní lodi, plující pod vlajkou ČR, či letadla, registrovaného v ČR, popř. velitelem vojenské jednotky ČR, anebo o přímé ohrožení života jednoho ze snoubenců jako takové. Pak lze uzavřít manželství před kterýmkoli úřadem.¹⁷² Pokud by tedy nebyla dodržena tato forma, jednalo by se o neplatné manželství.

Půjde-li o kanonické právo, nejčastějším případem je nedodržení kanonické formy nupturienty. Zejména se jedná o případy katolických křesťanů, kteří mají povinnost uzavřít církevní sňatek¹⁷³, pokud chtějí vstoupit do manželství, a uzavřou pouze sňatek občanský. Jejich manželství je z pohledu kanonického práva neplatné.¹⁷⁴ Nedodržení kanonické formy mezi dvěma katolickými křesťany působí tedy neplatnost manželství. Výjimkou by bylo udělení dispenze od kanonické formy, o té však podrobněji dále.

¹⁶⁹ Srov. § 4 odst. 1 ZR

¹⁷⁰ Srov. § 4 odst. 2 ZR

¹⁷¹ Srov. čl. 5 písm. f) vyhlášky ministra zahraničí č. 32/1969 Sb., o Vídeňské úmluvě o konzulárních stycích

¹⁷² Srov. § 4 odst. 5 ZR

¹⁷³ Srov. CIC/1983 kán. 1117

¹⁷⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1108

b) nedostatky na straně svědků

Jelikož nejsou výslovně stanovené požadavky na svědky kromě jejich počtu, lze tedy dovodit, že při uzavírání manželství jich nemůže být méně jak 2,¹⁷⁵ a dále musí to být svědci, kteří jsou schopni obřad vůbec vnímat, chápat a případné svědectví reprodukovat. Musí být tedy způsobilí být svědky.¹⁷⁶

c) nedostatky na straně oddávajícího

Půjde-li o ZR, oprávnění oddávat má starosta, místostarosta, pověřený člen zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, jež jsou matričním úřadem, dále starosta, místostarosta obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů či městských částí územně členěných statutárních měst, jež nejsou matričním úřadem, jestliže jeden ze snoubenců má v jeho správním obvodu trvalý pobyt, dále také primátor hlavního města Prahy, jeho náměstek nebo pověřený člen zastupitelstva hlavního města Prahy, primátor statutárního města, jeho náměstek nebo pověřený členem zastupitelstva statutárního města.¹⁷⁷ V cizině je oprávněn snoubence oddat mj. i vedoucí konzulárního úřadu nebo diplomatické mise, který je k tomu pověřen Ministerstvem zahraničí ČR (případně jejich delegovaní podřízení), a v případě přímého ohrožení života toho, kdo chce vstoupit do manželství, také kapitán lodi plující pod vlajkou ČR, stejně tak i kapitán letadla registrovaného v ČR, popř. velitel vojenské jednotky ČR.¹⁷⁸ Pokud bude oddávat snoubence kdokoli jiný v případě občanského sňatku, manželství nevznikne.

Bude-li se jednat o církevní sňatek, ZR stanoví, že musí jít i o příslušný orgán církve, resp. osobu pověřenou oprávněnou církví či náboženskou společností.¹⁷⁹ Osobou oprávněnou oddávat dle kanonického práva jsou biskup, kněz, jáhen (klerik), dále i pověřený laik.¹⁸⁰ Podmínkou však je, že oddávající musí mít řádnou jurisdikci nad nupturienty, přičemž se uplatní buď zásada teritoriality –

¹⁷⁵ Srov. § 3 odst. 2 ZR a CIC/1983 kán. 1108

¹⁷⁶ Srov. NĚMEC str. 151.

¹⁷⁷ Srov. § 4 odst. 1 a 2 ZR

¹⁷⁸ Srov. § 7 ZR

¹⁷⁹ Srov. § 4a odst. 1 ZR

¹⁸⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1112

papež má pravomoc na celém světě, místní ordinář na území diecéze, farář na území farnosti, a to vždy ve vztahu k místu uzavírání manželství vůči podřízeným na daném území. Nebo se uplatní zásada personality – osobní ordinář (zejm. vojenský), osobní farář (tzv. personální farnosti) ve vztahu k podřízeným v jeho farnosti.¹⁸¹ Pokud jurisdikci oddávající nemá, je možné mu ji delegovat příslušným oddávajícím s jurisdikcí.¹⁸² V případě nedostatků na straně oddávajícího může připadat v úvahu, že oddávající nebude ani klerikem, ani pověřeným laikem. V této situaci by šlo o ryzí neplatnost manželství. Další možností je, že oddávající bude klerikem, ale bez naprosté jurisdikce. I v tomto případě by šlo o neplatnost manželství, kterou by šlo sanovat. Dále může jít sice o duchovního s jurisdikcí, ale překročí svou pravomoc buď teritoriálně nebo personálně. Opět půjde o neplatnost, kterou půjde sanovat. Nedostatkem na straně oddávajícího může být také i právní způsobilost. Pokud bude oddávající stížen nápravným trestem, např. suspenzí, exkomunikací, zaniká jeho právní způsobilost k uzavírání manželství. I tento případ je možné sanovat. Posledním nedostatkem je situace, kdyby v rámci jednoho obřadu byli přítomni 2 oddávající a každý z nich by vyžadoval vyjádření manželského souhlasu jenom od jednoho ze snoubenců (tj. od toho svého, skrze kterého by na obřad byl). Taková možnost je vyloučena a měla by za následek neplatnost.¹⁸³

2.4 Dispenz od (kanonické) formy

Tím, že bude forma dispenzována, neproběhne žádná forma, tj. ani řádná, ani mimořádná.¹⁸⁴ Pokud jde o české rodinné právo, ZR o rodině nezná dispenz od určité autority, která by byla oprávněna povolit uzavření manželství za zvláštních podmínek, tj. aniž by musela být dodržena řádná nebo mimořádná forma. Teoreticky by zde připadal v úvahu soud, který by mohl vydat snoubencům povolení uzavřít manželství v určitých mimořádných případech, např. věk, omezená způsobilost k právním úkonům apod. I když je povolení vydáno, stejně se počítá s určitou formou uzavření manželství, řádnou či mimořádnou. Takže se nejedná v těchto případech o dispenz od formy. Další teoretickou možností pro

¹⁸¹ Srov. NĚMEC str. 132.

¹⁸² Srov. CIC/1983 kán. 1111

¹⁸³ Srov. NĚMEC str. 152.

¹⁸⁴ Srov. NĚMEC str. 142.

dispenz (mocí práva), jak uzavřít manželství, aniž by člověk musel podstoupit formu pro občanský sňatek, je právě církevně uzavřený sňatek. Jelikož je však i církevně uzavřené manželství řazeno ZR do řádných forem vzniku manželství, nelze o dispenzi v této souvislosti hovořit.

Církev počítá s tím, že mohou nastat případy, kdy nebude možno dodržet jí předepsanou formu k uzavření sňatku, tedy kanonickou formu. Proto lze udělit dispenz od kanonické formy, a to ad hoc (tzv. formální úkon) udělená zpravidla místním ordinářem či Apoštolským stolicem. Místní ordinář je oprávněn udělit dispenz od formy za následujících podmínek. Za prvé v nebezpečí smrti svým podřízeným, ať už se nacházejí kdekoliv na světě, a také všem osobám, které se aktuálně nacházejí na jím spravovaném území. Není-li k dispozici místní ordinář, je oprávněn k takové dispenzi farář na území své farnosti, dále řádně zmocněný posvátný služebník a kněz či jáhen, jestliže oddávají.¹⁸⁵ Za druhé půjde o dispenz v případě smíšených manželství, kdy katolický snoubenec chce uzavřít sňatek s nekatolickým křesťanem východního obřadu. Zde se vyžaduje kanonická forma jenom k samotné dovolenosti sňatku. Pro platnost takového manželství je nutná alespoň přítomnost duchovního a samozřejmě další podmínky jinak stanovené pro uzavírání manželství.¹⁸⁶ Za třetí to bude dispenz v situacích při uzavírání manželství katolického snoubence se snoubencem, který není pokřtěn (tzv. *disparitas cultus*)¹⁸⁷, popř. s křesťanem pokřtěným v jiné než Římskokatolické církvi. V určitých případech, nejde-li o nebezpečí smrti, je ale nezbytné, aby se při udělení dispenze místní ordinář zkontaktoval s místním ordinářem místa uzavření manželství. Prakticky se to týká právě uzavírání smíšeného manželství a v případě *disparitas cultus*.¹⁸⁸ V dalších případech dispenz uděluje pouze Apoštolský stolec.

Udělí-li se někomu dispenz od kanonické formy, je však třeba, aby byly dodrženy nezbytné požadavky. O udělení dispenze se zpravidla písemně žádá s předložením dostatečně vážných důvodů pro její kladné vyřízení. Brání-li tedy vážné důvody zachovat kanonickou formu, je nezbytné pro platnost manželství uzavřít sňatek alespoň nějakou veřejnou formou (např. civilní forma, obřad v jiné církvi). Nastane-li situace, kdy konkrétnímu člověku bude dispenz od kanonické formy udělena, ale nebude splněna podmínka veřejné formy uzavření manželství,

¹⁸⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1079

¹⁸⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1127

¹⁸⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1129

¹⁸⁸ Srov. **NĚMEC** str. 143.

manželství bude neplatné pro nedostatek formy. V ostatních případech při nesplnění dalších podmínek bude manželství platné, ale nedovolené.¹⁸⁹

3 Překážky k uzavření manželství

Překážkami k uzavření manželství se rozumí takové okolnosti, pro které manželství buď nelze uzavřít a platí tzv. zákaz uzavření manželství (nedovolenost) nebo pro které je případně uzavřené manželství neplatné (*matrimonium invalidum*, *nullum*), ale vzniklo, byl-li obřad uzavření manželství vykonán, a do doby, než bude jeho neplatnost prohlášena soudem, se na něj hledí jako na platné, a tak mu odpovídají i právní důsledky jím vyvolané, jako je např. společné jmění manželů, vzájemná vyživovací povinnost manželů apod. Pokud se manželství prohlásí za neplatné, považuje se za neuzavřené.¹⁹⁰ V této souvislosti je třeba zdůraznit velmi důležitou zásadu z kanonického práva, a to *matrimonium gaudet favore iuris*, tj. manželství se těší přízni práva¹⁹¹, jež spočívá v tom, že vznikne-li pochybnost o platnosti manželství, považuje se za platné, dokud se neprokáže opak. Podmínkou však je, že manželství bylo uzavřeno a obřad vykonán. Např. se může jednat o případ, kdy vznikne pochybnost o tom, zda jeden ze snoubenců, případně manželů byl pokřtěn. Pak by se samozřejmě nemohlo jednat o svátostné manželství. Předpokládá se tedy, že je manželství platné, neprokáže-li se, že tomu tak není.

Dále je třeba rozlišit případy, kdy manželství nevznikne vůbec, čímž neexistuje (*non matrimonium* nebo *matrimonium putativum* – tzv. zdánlivé manželství). Je tedy neplatné s účinky *ex tunc*, tzn. od samého počátku. Je tu také rozdílnost v právní terminologii. Z hlediska českého rodinného práva se za neexistující manželství, tedy *matrimonium putativum* (domnělé), považuje takové, které se nikdy nemůže stát platným. Jako neplatné je naopak označované takové manželství, které lze za určitých okolností zplatnit. V pojetí kanonického práva je situace jiná. Rozlišují se **překážky**, jimiž se rozumí jak neplatnost, tak i nedovolenost uzavřít manželství. Dále **zákazy**, které se vztahují pouze k nedovolenosti manželství. Odišností v pojetí překážek sekulárního

¹⁸⁹ Srov. NĚMEC str. 144.

¹⁹⁰ Srov. § 17 odst. 1 ZR

¹⁹¹ Srov. CIC/1983 kán. 1060

a kanonického práva je právě jejich překonání, tzn. způsobů, jak manželství, pro které platí určitá překážka, může být uzavřeno bez jakýchkoliv právně relevantních negativních účinků pro manžele. Existuje ještě tzv. **dispenz**, jež vyvazuje snoubence z překážky, a také **povolení**, které vyvazuje nupturienty ze zákazu uzavřít manželství.¹⁹² Dispenzí se zde rozumí zbavení vázanosti zákonem ryze církevním.¹⁹³ Podrobněji se budu věnovat překážkám a zákazům.

U církevního sňatku je třeba vedle platnosti rozlišit ještě jeho dokonání, kterému se u občanských sňatků nepřikládá vůbec žádný význam, jde-li o právní účinky. Je-li platně uzavřeno církevní manželství podle kanonického práva, je pouze platné. K jeho dokonání je třeba, aby manželé spolu souložili, tzn. aby mezi nimi došlo k pohlavnímu styku, který může vést k početí dítěte. Takové manželství je pak platné a dokonané.¹⁹⁴ Dokonání manželství se předpokládá, pokud manželé od uzavření sňatku spolu bydleli. Nehledí se tu na případné pohlavní styky před uzavřením manželství. Nejsou tedy právně relevantní. Pokud by k dokonání nedošlo, je možné takové manželství církevně zrušit. Ke zrušení je oprávněn papež na základě spravedlivého důvodu nebo na žádost manželů, o jejichž manželství jde, popř. jen na žádost jednoho z nich, a to i proti vůli jednoho z manželů.¹⁹⁵ Tímto spravedlivým důvodem může být např. psychická nezpůsobilost k pohlavnímu styku. Při srovnání ZR a CIC/1983, jsou některé překážky shodné, některé jsou pouze v CIC/1983. Co tedy podle rodinného práva překážkou není, podle kanonického práva překážkou být může.

¹⁹² Srov. NĚMEC str. 46.

¹⁹³ Srov. CIC/1983 kán. 85

¹⁹⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1061 § 1

¹⁹⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1142

3.1 Překážky dle rodinného práva

3.1.1 Překážka bigamie

Jedním ze závažných důvodů, kdy manželství nelze uzavřít, je existence jiného manželství či partnerství jednoho ze snoubenců. Nemůže být tedy uzavřeno s již vdanou ženou nebo ženatým mužem, případně ani s osobou žijící v registrovaném partnerství, jestliže stále trvá. Proto chce-li někdo vstoupit do manželství, je povinen prokázat, že jeho předchozí manželství zaniklo anebo bylo prohlášeno za neplatné.¹⁹⁶ Kdyby takové manželství bylo přesto uzavřeno, neplatnost vyslovuje soud, aniž by k tomu předcházel něčí návrh, tedy z úřední povinnosti, a to s účinky ex tunc. Navíc by se osoba dopustila přečinu, za což by jí hrozil trest odnětí svobody až na 2 roky. Byl by trestný jak ten, co za svého manželství uzavřel další manželství, tak i ten, jež by uzavřel manželství s osobou, která žije už v jiném manželství.¹⁹⁷ Jelikož jde o základní skutkové podstaty trestného činu, je zde vyloučeno zavinění z nedbalosti a vyžaduje se úmysl. Přesto se může i toto manželství stát platným, a to v tom případě, jestliže manželství či partnerství uzavřené dříve a kvůli kterému byla platnost nového manželství ohrožena, bylo prohlášeno za neplatné anebo zaniklo.¹⁹⁸ Trestní odpovědnost by však zůstala nedotčena.

3.1.2 Překážka příbuzenství

Další překážkou je příbuzenství v pokolení přímém, tedy mezi předky a potomky, a dále příbuzenství mezi sourozenci, přičemž se nerozlišuje, zda jde o příbuzenství vzniklé narozením anebo osvojením (adopce). Mohou to být sourozenci jako plnorodí, kdy mají společné oba dva rodiče, tak polorodí, kdy mají společného jen jednoho rodiče. Pokud by však uzavřeli manželství muž A a žena B, kteří by měli děti ze svých předchozích manželství, tak tyto spolu sňatek uzavřít mohou, protože se nejedná o sourozence. Nově narozené děti muže A a ženy B už by však nemohli vstoupit do manželství s žádným z dětí pocházejících z jejich

¹⁹⁶ Srov. § 6 odst. 2 ZR

¹⁹⁷ Srov. § 194 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen TZ).

¹⁹⁸ Srov. § 11 ZR

předchozích manželství. Zde by totiž šlo o sourozence polorodého. Měl by společnou buď matku nebo otce.¹⁹⁹ Rovněž i zde soud nepotřebuje návrh, aby rozhodl o neplatnosti takového manželství, a to i po jeho zániku.²⁰⁰ Jde o překážku, která zpravidla nemůže odpadnout, čili se takové manželství nestane platným. Je to však relativizováno u případu zrušení osvojení na základě rozhodnutí soudu.²⁰¹

3.1.3 Překážka věku

Důležitou překážkou je i překážka věku. Do manželství může vstoupit jen zletilá osoba, tzn. starší 18 let.²⁰² Je tu ale výjimka. Osoba mladší 18 let, avšak starší 16 let může uzavřít manželství, a to na základě povolení opatrovnického soudu. Není to ryze běžná záležitost. Povolení soudem je vydáno jen z důležitých důvodů (např. těhotenství nezletilé snoubenky, předchozí soužití ve společné domácnosti, existence už jiného dítěte apod.) a jen tehdy, je-li to v souladu se společenským účelem manželství. Není na to právní nárok. Bez povolení by bylo manželství neplatné a soud o něm opět rozhodně i bez návrhu. Neplatnost se však nevysloví, čímž se takové manželství stane platným, pokud se mezitím nezletilý manžel stal zletilým (dosáhl 18 let věku) anebo jeho manželka otěhotněla.²⁰³ ZR se nikde nezmiňuje o tom, zda mohou uzavřít manželství osoby, které by byly obě nezletilé, ale starší 16 let. Teoreticky to vyloučeno není a praxe to potvrzuje.²⁰⁴ Povolení k uzavření manželství má ještě účinky týkající se zletilosti. Tím, že nezletilý starší 16 let uzavře sňatek, nabývá tímto okamžikem zletilosti, a to i tehdy, že mu nebylo povolení soudu vydáno. Jednalo by se samozřejmě o neplatné manželství, což by následně potvrdil soud z úřední povinnosti. Dosud nezletilý o nově nabytou zletilost nepřijde, přestože bude jeho manželství prohlášeno za neplatné nebo zanikne, a získá tak předčasně plnou způsobilost k právním úkonům.²⁰⁵ V právních vztazích může vystupovat rovnocenně s ostatními subjekty mající plnou způsobilost k právním úkonům, avšak ne tam, kde zákon či jiný právní předpis bude požadovat věk 18 let nebo vyšší.

¹⁹⁹ Srov. **HRUŠÁKOVÁ** str. 62.

²⁰⁰ Srov. § 12 a § 15 odst. 2 ZR

²⁰¹ Srov. § 73 ZR

²⁰² Srov. § 8 odst. 2 ObčZ

²⁰³ Srov. § 13 ZR

²⁰⁴ Srov. **HRUŠÁKOVÁ** str. 65.

²⁰⁵ Srov. § 8 odst. 2 ObčZ

3.1.4 Překážka duševní poruchy

Tato překážka má spíše charakter vady souhlasu a teoreticky by odpovídala kán. 1095 CIC/1983, avšak pro její zařazení zákonodárcem v ZR, kde je uváděna vedle nedostatku věku, příp. přímého příbuzenství, ji uvádím jako samostatnou překážku.²⁰⁶ Manželství nemůže být uzavřeno ani s osobou, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům. Je-li jí tato způsobilost jen omezena, lze uzavřít manželství, ale jen na základě povolení soudu. Rovněž nemůže manželství uzavřít ani osoba trpící duševní poruchou s následky omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Bude-li však její zdravotní stav slučitelný s účelem manželství, jímž je zejména založení rodiny a řádná výchova dětí²⁰⁷, a v důsledku její duševní poruchy by měla být jen omezena její způsobilost k právním úkonům, je možné, aby soud takovéto osobě povolil manželství uzavřít. Bez tohoto povolení, soud vysloví neplatnost na základě návrhu jednoho z manželů, avšak jen v tom případě, jestliže se její zdravotní stav nestane slučitelný s účelem manželství. Pokud by přesto uzavřela sňatek osoba, jež nemá způsobilost k právním úkonům, či osoba s duševní poruchou, jejíž následky by znamenaly zbavení způsobilosti k právním úkonům, je takové manželství neplatné a soud rozhodne o neplatnosti bez návrhu z úřední povinnosti.²⁰⁸

3.1.5 Další důvody neplatnosti

Manželství tedy nelze uzavřít s osobou žijící v již platném manželství nebo partnerství, dále s příbuzným v pokolení přímém anebo se sourozencem, osobou nezletilou a osobou trpící duševní poruchou. Vedle těchto překážek, které činí manželství neplatným, jsou i další důvody, na které je třeba brát zásadní zřetel.

Dalším z důvodů neplatnosti manželství je případ, kdy by prohlášení o uzavření manželství vycházelo z bezprávné výhrůžky či omylu, jež se váže k totožnosti jednoho ze snoubenců. Např. kdyby pod svatebním neprůhledným závojem byla osoba zcela jiná nebo by šlo o sňatkového podvodníka či cizince, který by měl smyšlenou identitu. Omyl se může vztahovat také i k povaze právního

²⁰⁶ Srov. § 11 - § 14 ZR

²⁰⁷ Srov. § 1 odst. 2 ZR

²⁰⁸ Srov. § 14 ZR

úkonu, jímž je manželství. Pokud by se např. jeden ze snoubenců domníval, že jde jen o hru nebo divadelní představení a následně by se druhý snoubenec dožadoval platnosti manželství. Bezprávnou výhrůžkou se rozumí taková výhrůžka, která je schopna ovlivnit vůli jednoho ze snoubenců, který uzavře sňatek, jež by za jiných okolností neuzavřel, např. hrozba újmy na zdraví, která se může vztahovat i k osobě blízké, podání trestního oznámení apod. V případě omylu či bezprávné výhrůžky může navrhnout soudu vyslovení neplatnosti manželství kterýkoliv z manželů, avšak pouze do 1 roku, ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících neplatnost manželství.²⁰⁹ Prohlášení neplatnosti soudem nebrání ani smrt druhého manžela, pokud řízení již bylo zahájeno. Pokud jeden z manželů zemřel dříve, než bylo řízení započato, lze také vyslovit neplatnost manželství na návrh jeho potomků. Návrh však musí být podán do 1 roku od úmrtí.²¹⁰ Byla-li soudem prohlášena neplatnost (ex tunc), na manželství se hledí jako na neuzavřené.²¹¹

Neplatnost manželství však nelze prohlásit, pokud manželství zaniklo. Výjimku tvoří případ, kdy manželství bylo uzavřeno s osobu v již existujícím manželství nebo mezi osobami v pokolení přímém, tedy mezi předky a potomky, anebo mezi sourozenci, a to včetně osvojení. Pak se neplatnost vyslovuje i po zániku manželství. Je to totiž otázka případných právních závazků z manželství pocházejících.²¹²

Bude-li řeč o důvodech neplatnosti manželství podle ZR, rád bych se věnoval také tzv. velké novele ZR č. 91/1998 Sb. (s účinností od 1. srpna 1998), která měla mj. i značný význam pro rodinné právo v ČR (např. i v otázce manželského vlastnického práva, kdy se z bezpodílového vlastnictví stalo společné jmění manželů²¹³, dále novela řešila vztahy prarodičů a sourozenců k nezletilým dětem, správu dětského majetku rodiči, zpřesnění sňatkové agendy pro církevní sňatky apod.). Došlo rovněž k přehodnocení důvodů pro rozvod civilního manželství. Do přijetí této velké novely se podrobně nezkoumaly důvody pro rozvod manželského svazku. Z uvedeného vyplývá, že manželství mohlo být rozvedeno, pokud s tím oba manželé souhlasili a o rozvod usilovali, resp. soudu

²⁰⁹ Srov. § 15a ZR

²¹⁰ Srov. § 16 ZR

²¹¹ Srov. § 17 odst. 1 ZR

²¹² Srov. § 15 ZR

²¹³ Srov. Zúžení společného jmění manželů – judikatura. <http://www.epravo.cz/top/clanky/zuzeni-spolecneho-jmeni-manzelu-judikatura-236.html> (6. 4. 2010).

rozvod navrhli. Po 1. srpnu 1998 došlo tedy ke snížení rozvodovosti v ČR, protože podmínky pro realizaci rozvodu byly celkově ztíženy, zejm. v souvislosti s nezletilými dětmi.²¹⁴ Přestože by bylo manželství trvale a hluboce rozvráceno, nemůže být rozvedeno, pokud by tím utrpěly nezletilé děti, resp. rozvod by nebyl v jejich zájmu s ohledem na zvláštní důvody.²¹⁵ Na druhou stranu byl zaveden institut tzv. kvalifikovaného rozvratu manželství (jde o tzv. nevyvratitelnou právní domněnku²¹⁶), kdy za určitých podmínek se nezkoumaly příčiny vedoucí k rozpadu manželského soužití. K nezbytným podmínkám patří, aby manželství trvalo alespoň jeden rok, dále manželé spolu již půl roku (šest měsíců) nežijí, přičemž se k návrhu na rozvod musí druhý manžel připojit. Pak má soud za to, že manželství je opravdu trvale a hluboce rozvráceno a takové manželství rozvede. K tomu je nezbytné doložit písemné smlouvy s ověřenými podpisy pro dobu po rozvodu, které se budou upravovat vzájemné majetkové vztahy, práva a povinnosti společného bydlení včetně vyživovací povinnosti, dále také opatrovnickým soudem schválenou dohodu o majetkových poměrech nezletilých dětí po rozvodu, jež nabyla právní moci. Ale ani v tomto případě soud manželství nerozvede, jestliže by to bylo v rozporu se zájmy nezletilých dětí.²¹⁷ Rozvod bude rovněž ztížen, pokud existují mimořádné důvody pro trvání manželství a nebude splněna podmínka souhlasu druhého manžela s rozvodem, zvláště tehdy, jestliže se na rozpadu manželství převážně nepodílel porušením manželských povinností (např. věrnost) a kterému by rozvodem vznikla zvlášť závažná újma. Výjimku však bude tvořit případ, kdy manželé spolu více jak tři roky nežijí, jejich manželství bude trvale a hluboce rozvráceno a nebude to v rozporu se zájmy nezletilých dětí. Soud takové manželství rozvede.²¹⁸

²¹⁴ Srov. Historie. http://www.demografie.info/?cz_rozvodhistorie (3. 4. 2010).

²¹⁵ Srov. § 24 odst. ZR

²¹⁶ Srov. **HRDINA** Antonín: Manželství v současném českém i kanonickém právu. <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> (3. 4. 2010).

²¹⁷ Srov. § 24a ZR

²¹⁸ Srov. § 24b ZR

3.1.6 Neexistence manželství

Jedná se případy, kdy nejsou splněny nezbytné podmínky pro platně uzavřené manželství, v jejichž důsledku manželství vzniknout ani nemůže, přičemž zároveň nejde o některý z důvodů neplatnosti. Jelikož manželství nevzniká, nenastávají žádné právní účinky, a proto není třeba rozhodnutí soudu. Manželství nevznikne²¹⁹, pokud by snoubenci, resp. muž a žena byli k takovému prohlášení, jímž by mělo manželství vzniknout, donuceni fyzickým násilím. Další možností, kdy by manželství nevzniklo, je nesplnění některé z podmínek pro uzavření církevního manželství. Jde o případ, ve kterém by se církevní sňatek nekonal před pověřeným orgánem církve, resp. osobou pověřenou oprávněnou²²⁰ církví nebo náboženskou společností. Dále pokud by snoubenci nepředložili určenému oddávajícímu osvědčení o splnění všech požadavků pro uzavření platného manželství dle ZR, které vydává příslušný matriční úřad, přičemž ode dne jeho vydání nesmí uplynout více jak tři měsíce. Jestliže by takové osvědčení bylo předloženo, ale od jeho vydání by uplynula povinná tříměsíční lhůta, manželství by nevzniklo. Dalším z důvodů neexistence manželství je věk a plná moc zástupce. Pokud by došlo k jeho uzavření nezletilým mladším 16 let, vůbec nevznikne. Zrovna tak manželství nevznikne, nebude-li mít plná moc zástupce předepsané náležitosti, zejm. bude chybět ověřený podpis nebo přesné označení druhého ze snoubenců či plná moc nebude písemná.²²¹

Dalšími důvody neexistence manželského svazku jsou případy, které vyplývají ze ZR. Tak například by manželství nemohlo vzniknout, kdyby jej chtěly uzavřít 2 osoby stejného pohlaví. V souladu s ustanovením § 1 a § 2 je manželství možné výhradně mezi mužem a ženou. Osoby stejného pohlaví mají možnost vstoupit do registrovaného partnerství, jež upravuje zákon č. 115/2006 o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů. Další důvodem by bylo učiněné prohlášení před jinou institucí, než je matriční úřad, jde-li o občanský sňatek, např. před finančním úřadem. Anebo před osobou, která není ze zákona oprávněna oddávat, např. před

²¹⁹ Srov. § 17a ZR

²²⁰ Oprávněnost oddávat, resp. výkon zvláštních práv církví a náboženských společností řeší zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

²²¹ Srov. § 9 odst. 1 ZR

zaměstnancem úřadu. Dále pokud by oba snoubenci nepronесли souhlasné prohlášení o vstupu do manželství atd.

3.2 Překážky dle kanonického práva

Jednotlivé překážky je možno rozdělit dle několika kategorií v závislosti na jejich charakteru.²²² Podle **právní povahy** lze rozlišit překážky božského práva a práva církevního (lidského). Pouze papeži, resp. nejvyšší církevní autoritě přísluší právo prohlásit, kdy božské právo zneplatňuje nebo zakazuje manželství.²²³ Dále dle **dispenzovatelnosti** se hovoří o překážkách **nedispenzovatelných**, kam spadají všechny překážky božského práva a některé práva církevního, a **dispenzovatelných**, tedy takových, od kterých lze udělit dispenz. V rámci dispenzovatelnosti jsou překážky, které se obvykle dispensují a které nikoliv. K dalšímu dělení patří kritérium právní zjistitelnosti. Půjde o překážky **veřejné**, které mohou být prokazatelně dokázány na vnějším oboru, a **tajné**, jež nelze dokázat na vnějším oboru.²²⁴

Na rozdíl od rodinného práva rozlišuje kanonické právo celkem 12 zneplatňujících překážek k uzavření manželství. Jde tedy o překážku věku, tělesné neschopnosti, trvajících manželského svazku, různosti náboženství, svěcení, řeholní slibu čistoty, únosu nebo zadržování, zločinu, pokrevního příbuzenství, zákonného příbuzenství, afinity (švagrovství) a veřejné počestnosti. Zneplatňující překážka má za následek nezpůsobilost osoby platně uzavřít manželství.²²⁵ Rozšířit překážky k uzavření manželství pro pokřtěné smí pouze papež.²²⁶

²²² Srov. NĚMEC str. 47.

²²³ Srov. CIC/1983 kán. 1075 § 1

²²⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1074

²²⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1073

²²⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1075 § 2

3.2.1 Překážka věku

Přestože CIC/1983 v kánonu 97 § 1 stanoví hranici zletilosti shodně s občanskoprávní úpravou²²⁷, tedy věk 18 let, liší se však již ve stanovení věku, ve kterém je možné uzavřít církevní sňatek, v porovnání se ZR. Muž musí být starší 16 let, avšak žena starší 14 let.²²⁸ Toto pojetí vychází jednak z historické tradice, jednak je to ustanovení, které platí pro celý svět, jde-li o Římskokatolickou církev. Z uvedeného tedy vyplývá, že přestože CIC/1983 umožňuje uzavření manželství snoubenci staršímu 16 let a snoubence starší 14 let, podle práva ČR by bylo takové manželství neplatné, resp. neexistující. Pro církevní sňatky platí totiž stejné podmínky jako pro občanské sňatky.²²⁹ Bylo-li by takové manželství uzavřeno před příslušným orgánem církve, podle CIC/1983 by šlo o manželství platné, avšak podle rodinného práva by manželství vůbec nevzniklo. Šlo by o domnělé manželství a soud by rozhodl o neplatnosti manželství i bez návrhu.²³⁰ Církev by však ani nemohla uzavřít takové manželství, protože by snoubenci oddávajícímu jednak nepředložili osvědčení o splnění všech požadavků zákona pro uzavření platného manželství, které musí vydat příslušný matriční úřad a které nesmí být starší 3 měsíců,²³¹ jednak CIC/1983 takové manželství nedovoluje uzavřít s ohledem na platné sekulární právo.²³² Tato překážka věku je tedy překážkou **církevního** práva a je dispenzovatelná, avšak jen do věkové hranice vyplývající z přirozeného práva.²³³ Pro úplnost uvádím, že biskupská konference je však oprávněna stanovit i vyšší věk pro dovolené uzavření manželství.²³⁴

²²⁷ Srov. § 8 odst. 2 ObčZ

²²⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1083 § 1

²²⁹ Srov. § 4b odst. 1 ZR

²³⁰ Srov. § 13 odst. 1 ZR

²³¹ Srov. § 4b odst. 2 ZR

²³² Srov. CIC/1983 kán. 1071 § 1 bod 2.

²³³ Srov. NĚMEC str. 49.

²³⁴ Srov. Srov. CIC/1983 kán. 1083 § 2

3.2.2 Překážka tělesné neschopnosti

Pro tělesnou neschopnost je charakteristická sexuální impotence neboli neschopnost k pohlavnímu styku, což se samozřejmě odráží i na hlavním účelu manželství, jímž je prospěch manželů, zplodění a výchova dětí²³⁵. V rámci této neschopnosti je třeba rozlišit jednak **neschopnost zplodit potomstvo**, tzv. impotentia generandi či sterilita (neplodnost), která nepředstavuje překážku pro platně uzavřené manželství²³⁶ za předpokladu, že o ní druhá strana při uzavírání sňatku věděla. Kdyby byla v uvedeném případě tato okolnost úmyslně či neúmyslně zatajena, jednalo by se buď o omyl co do vlastnosti osoby anebo o podvod, případně o podmínku do přítomnosti, což by samozřejmě mělo za následek neplatnost uzavřeného manželství.²³⁷ Jednak **neschopnost se vůbec pokusit zplodit potomstvo** či případně **neschopnost vykonat soulož**, tzv. impotentia coëndi.²³⁸ Kdyby se tato překážka objevila až po uzavření manželství, čímž by k pohlavnímu styku nedošlo, takové manželství by bylo jen platné a nikoliv dokonané, a tak by šlo z tohoto titulu církevně rozloučit, resp. zrušit.²³⁹

Aby bylo možno impotentii coëndi považovat za manželskou překážku, musí splňovat současně 3 určité vlastnosti. Především by měla již **předcházet** uzavření manželství, tzn. existovat v době souhlasného prohlášení manželů o vstupu do manželství, dále se musí jednat o **trvalou záležitost**, tzn. ne dočasnou nebo neléčitelnou běžně dostupnými metodami a prostředky. Není zde rozhodující, zda je psychického anebo organického rázu, popř. zda se vztahuje jen k určitému člověku, skupině (relativní) nebo všem (absolutní). Poslední vlastností je, že musí jít o **zcela jistou** neschopnost k souloži.²⁴⁰ Při pochybnostech se podle zásady matrimonium gaudet favore iuris, tj. manželství se těší přízni práva, uplatní platnost takového manželství. A contrario lze dovodit, že není možné prohlásit neplatnost tohoto manželského svazku. Nepůjde-li o skutečnost jistou, nepovažuje se tato neschopnost za překážku k uzavření manželství. Tato překážka spadá

²³⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1055 § 1

²³⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1084 § 3

²³⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1097 § 2, kán. 1098 a kán. 1102 § 2

²³⁸ Srov. **NĚMEC** str. 50.

²³⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1142

²⁴⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1084

svým charakterem do **božského** práva a je nedispensovatelná. Jde-li o právo ČR, takovou překážku české rodinné právo nezná. Občanský sňatek by tedy mohl být uzavřen, aniž by k tomu bránily výše zmíněné důvody.

3.2.3 Překážka trvajících manželství

Jde o překážku vyplývající z přirozeného práva. Není tedy dispensovatelná. Ve srovnání se ZR²⁴¹ budí zdánlivě dojem, že jde o totožné pojetí. Opak je pravdou. Odlišnost vychází z koncepce vnímání manželské smlouvy, jak už jsem se zmínil dříve. Zatímco je v církevním chápání manželství nerozlučné s výjimkou smrti²⁴², rodinné právo vnímá manželský svazek jako neexistující, uskutečnil-li se rozvod nebo byl-li jeden z manželů prohlášen za mrtvého.²⁴³ Podle kanonického práva však takové manželství v případě občanského rozvodu i nadále trvá. Jde-li o případ prohlášení jednoho z manželů za mrtvého, původní manželství se obnoví, jestliže se prokáže, že jeho předpokládaný mrtvý manžel žije.²⁴⁴ Překážka trvajících manželství bude připadat v úvahu i v případech, kdy manželé byli jen církevně odloučeni, popř. došlo k faktickému déletrvajícím přerušeni nebo ukončení jejich společného bydlení či života. Jejich manželství se přesto neruší, a tak stále existuje. Nový sňatek nelze uzavřít ani tehdy, vznikne-li pochybnost na straně církve o platnosti již uzavřeného manželského církevního svazku a ještě nebylo rozhodnuto. Uplatní se zde opět zásada *matrimonium gaudet favore iuris*, tj. manželství se těší přízni práva. Zcela stejný přístup se uplatní i v případě řízení o rozloučení manželství, které se ještě neskončilo. Přeci jenom je možné, aby za určitých okolností manželství zaniklo. Lze rozlišit absolutní a relativní zánik.²⁴⁵ Absolutně zanikne tehdy, jestliže by bylo církevní autoritou rozloučeno²⁴⁶ nebo by jeden z manželů zemřel. Relativně manželství zaniká jeho prohlášením za neplatné *ex tunc* (od samého počátku) a také prohlášením jednoho z manželů za mrtvého.

²⁴¹ Srov. § 11 ZR

²⁴² Srov. CIC/1983 kán. 1141

²⁴³ Srov. § 22, § 24 a násl. ZR

²⁴⁴ Srov. NĚMEC str. 30-31.

²⁴⁵ Srov. NĚMEC str. 52.

²⁴⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1142

3.2.4 Překážka různosti náboženství

Jde o překážku, která se samozřejmě nevyskytuje v sekulárním rodinném právu, ale jen v kanonickém. Vychází tedy z církevního práva, a proto je dispenzovatelná. Pro církev je velmi důležitá, neboť chce tak předejít pozdějším rozpadům manželství, resp. rozporům, které mohou mít za následek jeho rozpad. Jistě je v centru pozornosti i katolická víra a její předávání další generaci. Dotýká se pokřtěných křesťanů, kteří chtějí uzavřít církevní sňatek s osobou bez křtu. Je právně irelevantní, zda jde o osobu bez vyznání či jiného nekřesťanského vyznání. O tom, že jeden ze snoubenců není pokřtěn, nesmí být pochyb, jinak se jako v předešlém případě opět uplatní zmíněná zásada, že manželství se těší přízni práva. Vzniknou-li přeci jen pochybnosti, překážka odpadá a nemůže být ani důvodem pro prohlášení neplatnosti takového manželství.²⁴⁷ Jistě zde může nastat případ, kdy oba snoubenci budou pokřtění, ale jeden z nich nebude katolický křesťan (tzv. smíšená manželství). Pak se nebude jednat o překážku k uzavření manželství, ale o zákaz uzavřít církevní sňatek bez výslovného dovolení příslušného představeného²⁴⁸, jímž je příslušný ordinář. Bez dovolení by se jednalo o sňatek platný, avšak nedovolený. Dovolení lze vydat, existuje-li pro ně rozumný a spravedlivý důvod, a to za těchto podmínek²⁴⁹: katolický snoubenec musí prohlásit, že je připraven k ochraně své víry před odpadem od ní, dále se zaváže, že se bude maximálně snažit o výchovu svých dětí v katolické víře, a to včetně jejich křtu; druhý snoubenec o těchto závazcích katolického snoubence musí být předem prokazatelně informován; oba snoubenci pak musí být poučeni o podstatných vlastnostech manželství a o jeho účelu, přičemž nikdo z nich nesmí nic z toho vylučovat.

²⁴⁷ Srov. NĚMEC str. 55.

²⁴⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1124

²⁴⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1125

3.2.5 Překážka svěcení

Jedná se o další překážku, která je typická výhradně pro kanonické právo. V sekulárním rodinném právu tedy nemůže být vůbec řeč o této překážce. Jelikož je to otázka církevního práva, je dispenzovatelná. Může ji udělit jen Apoštolský stolec, přičemž u jáhnů v nebezpečí smrti může dispenz udělit i místní ordinář, dále také duchovní správce, zpovědník a duchovní ať už k sňatku delegovaný či nedelegovaný, jímž může být i jiný jáhen. Dispenz se však neudílí automaticky a zdaleka není myslitelná u všech typů svěcení.²⁵⁰ U biskupského svěcení se dispenz vůbec neuděluje, u kněžského svěcení se udělí jen v závažnějších případech, a to s důsledkem zákazu další posvátné služby. U jáhnů lze dispenzovat a dokonce není to vždy spojeno se zákazem výkonu další liturgie. Rozhodující zde bude hledisko závazku či slibu celibátu. Závazek celibátu se váže k těm, jež přijmou svěcení ještě jako svobodní jedinci, (např. i jáhen). Jestliže tedy budou vysvěceni a pak vstoupí do manželství, uzavřené manželství bude neplatné.²⁵¹ Nerozlišuje se, o jaký stupeň svěcení půjde. Překážkou je svěcení jako takové. Irelevantní bude i stav osoby při přijetí svátosti svěcení, tzn. zda jej přijala jako svobodná, z něhož vyplývá celibát, či v manželství, které se týká trvalých jáhnů. Průlomem do překážky svěcení je samozřejmě pravomocné rozhodnutí církevního soudu o neplatnosti svěcení, které bylo vykonáno např. pod hrozbou nebo donucením.

3.2.6 Překážka řeholního slibu čistoty

Tato překážka opět vychází z církevního práva, a proto je dispenzovatelná. Dispenz od řeholních slibů (popř. zákonité vystoupení z řeholního institutu) může udělit Apoštolský stolec, půjde-li o instituty papežského práva. V případě řeholních institutů diecézního práva, může dispenz udělit místně příslušný diecézní biskup. V případě hrozící smrti bude mít oprávnění dispenzovat místní ordinář, zpovědník, duchovní správce, popř. k sňatku delegovaný či nedelegovaný duchovní. V českém rodinném právu se nevyskytuje. Týká se všech řeholníků, jež složili

²⁵⁰ Srov. NĚMEC str. 57-59.

²⁵¹ Srov. CIC/1983 kán. 1087

veřejně trvalý doživotní slib čistoty. Takto jimi uzavřené manželství by bylo neplatné.²⁵² Překážka však nezavazuje jednak novice, neboť ještě řeholní sliby nesložili, dále časné profese, což jsou ti, co mají po časných slibech, a dále členy sekulárních institutů a společností apoštolského života, kteří neskládají veřejné sliby s právními důsledky, také na zasvěcené panny a poustevníky, zasvěcené vdovy a vdovce. V těchto posledních případech by šlo o platné, ale nedovolené manželství.²⁵³ Rovněž tato překážka nebude závazná pro členy skupin zasvěceného života²⁵⁴, terciáře, členy podobných uskupení a dále ty osoby, které složily slib dodržování čistoty nikoliv veřejně, ale soukromě. Jestliže by ten, kdo má tuto překážku k uzavření manželství, sňatek přesto uzavřel, a to bez ohledu na to, zda půjde o civilní či církevní obřad platný, popř. neplatný, nejednalo by se o uzavření manželství, avšak o pokus k jeho uzavření (tzv. matrimonium attentatum)²⁵⁵, což bude mít za následek propuštění z řeholního institutu.²⁵⁶

3.2.7 Překážka únosu (zadržování)

Rodinné právo v ČR tuto překážku nezná v takovém pojetí, jak je vnímáno v kanonickém právu. ZR sice postihuje neplatností manželství případy, kdy by došlo k uzavření sňatku nesvobodným souhlasem, popř. v důsledku bezprávné výhrůžky,²⁵⁷ avšak překážkou únosu chce CIC/1983 postihnout i jiné případy. Je třeba odlišovat a únos a zadržování. Únosem se rozumí násilné přemístění ženy na jiné místo (odvedení) a její následné zadržování, přičemž dochází k omezování její osobní svobody s cílem dosáhnout souhlasu k uzavření manželství. Zadržováním je pouhé omezování osobní svobody, a to buď v jejím domově nebo na jiném místě.²⁵⁸ Takové manželství by bylo samozřejmě neplatné. Má však šanci stát se platným, a to tehdy, pokud by se žena na místě pro ni bezpečném a bez vlivu únosce sama a dobrovolně rozhodla pro manželství.²⁵⁹ Potom by šlo de facto

²⁵² Srov. CIC/1983 kán. 1088

²⁵³ Srov. NĚMEC str. 60-61.

²⁵⁴ Srov. CIC/1983 kán. 605

²⁵⁵ Srov. NĚMEC str. 61.

²⁵⁶ Srov. CIC/1983 kán. 694 § 1

²⁵⁷ Srov. § 15a ZR

²⁵⁸ Srov. NĚMEC str. 62.

²⁵⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1089

o zplatnění (konvalidaci).²⁶⁰ Kromě překážky k uzavření manželství by se únosce musel vypořádat ještě s trestnými činy dle § 171 omezování osobní svobody (přečin) a § 170 zbavení osobní svobody (zločin) trestního zákoníku.²⁶¹ Ve srovnání s českým právem zde v případě únosu trestní zákoník chrání jak muže, tak i ženu. Paradoxem je, že CIC/1983 chrání pouze ženu. Není rozhodné, zda ženu unese muž, který s ní hodlá uzavřít manželství anebo jiný muž, popř. jiná žena. Nehledí se ani na projevovaný souhlas, ale na existenci vnější situace.²⁶² ZR na druhou stranu řeší právě jen vadu souhlasu.²⁶³ Jelikož jde o překážku církevního práva, teoretický by šla dispenzovat, avšak nelze zde hovořit o udělení dispense v pravém slova smyslu, neboť nikdo nemůže dát kvalifikovaný souhlas k únosu za účelem uzavření manželství. V úvahu připadá pouze výše zmíněná změna situace, kdy se žena dobrovolně a sama pro takové manželství rozhodne.

3.2.8 Překážka zločinu

Překážkou zločinu se nemíní jakýkoliv zločin, ale pouze takový, který přivodí smrt, a to za účelem uzavření manželství. Vyžaduje se však kvalifikovaný úmysl (tzv. coniugicidum), který se musí prokázat. Pokud tedy někdo usmrtí buď svého manžela či manželku anebo manžela či manželku osoby, s níž chce uzavřít manželství, jeho skutek vytváří překážku pro platnost následně uzavřeného sňatku. Nerozlišuje se zde způsob spáchání, užití živého nástroje nebo jiné osoby (nájemná vražda) ani případná pomoc ze strany osoby, která má do manželství vstoupit, ale je dosud vázána jiným manželstvím. Může jím být jak fyzická, tak i mravní (do níž patří i psychická) součinnost, která povede ke smrti manžela.²⁶⁴ V komparaci s rodinným právem ČR tato vzniklá situace sice není překážkou pro uzavření manželství, ani by nezpůsobila jeho neplatnost, zato však by se zde řešila otázka trestně právní. V daném případě by šlo o trestný čin, resp. zvláště závažný zločin vraždy dle § 140 trestního zákoníku²⁶⁵, přičemž by pachateli hrozil trest odnětí svobody v délce 18, případně 20 let. Pokud by nedošlo k dokonání, bude

²⁶⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1156 a násl.

²⁶¹ TZ

²⁶² Srov. NĚMEC str. 63.

²⁶³ Srov. Srov. § 15a ZR

²⁶⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1090

²⁶⁵ TZ

trestná i příprava a pokus k tomuto skutku.²⁶⁶ Jelikož jde o překážku církevního práva, je dispenzovatelná, avšak dispenz je vyhrazena Apoštolskému stolci.

3.2.9 Překážka pokrevního příbuzenství

Tato překážka k uzavření manželství má samozřejmě obdobu v českém rodinném právu, kde se prohlašuje, že sňatek občanský i církevní nemůže být uzavřen mezi předky, potomky a mezi sourozenci (tj. do 2. stupně boční linie včetně), a to bez ohledu na to, zda jsou v takovém příbuzenském vztahu od narození nebo na základě osvojení. Soud prohlašuje takové manželství za neplatné z úřední povinnosti.²⁶⁷ ZR blíže již nic nespécifikuje. CIC/1983 je v této záležitosti preciznější a jde dál do dalších stupňů boční linie. Rovněž stanoví neplatnost manželství v linii pokrevního příbuzenství mezi všemi předky a potomky (consanguinitas), jak legitimními, tak přirozenými, přičemž se stupně příbuzenství vůbec neřeší. Z uvedeného vyplývá, že manželství je neplatné v přímé linii mezi všemi stupni pokrevního příbuzenství. Dále pak rozlišuje stejně jako ZR ještě boční linii, avšak stanoví neplatnost manželství až do 4. stupně včetně.²⁶⁸ Zatímco tedy podle zákona o rodině je možné uzavřít manželství mezi bratřenci a sestřenicemi (4. stupeň boční linie) naprosto bez problémů, případně mezi strýcem a neteří či tetou a synovcem (3. stupeň boční linie), pro církevní manželství je to překážka, která je však dispenzovatelná. Dispenz, jež uděluje zpravidla místní ordinář, lze udělit jen částečně. Jde-li o přímou linii nebo o 2. stupeň boční linie, dispenz je vyloučena, neboť daná ustanovení vycházejí z božského práva. Půjde-li o 3. či 4. stupeň boční linie, dispenzovat lze. Častěji se dispenzuje 4. stupeň boční linie, výjimečně 3. stupeň boční linie.²⁶⁹ CIC/1983 dále stanoví, že překážky pokrevního příbuzenství se nenásobí²⁷⁰, což má své historické pozadí v předchozí právní úpravě kanonického práva²⁷¹, kdy se dříve překážky násobily. Teď je rozhodná nejkratší cesta ke společnému předku. Vznikne-li jakákoliv pochybnost

²⁶⁶ Srov. § 140 odst. 4, § 20 a § 21 TZ

²⁶⁷ Srov. § 12 ZR

²⁶⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1091 § 1a § 2

²⁶⁹ Srov. **NĚMEC** str. 69.

²⁷⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1091 § 3

²⁷¹ Srov. CIC/1917 kán. 1076 § 2

o pokrevním příbuzenství v přímé linii či 2. stupni boční linie, manželství není dovoleno uzavřít.²⁷²

3.2.10 Překážka zákonného příbuzenství

Zákonné příbuzenství se zakládá osvojením neboli adopcí. Zrovna tak i tato překážka jako předchozí nachází svou obdobu v ZR.²⁷³ Platí zde stejný postup pro rozlišení a počítání stupňů příbuzenství, a to jak v přímé linii, tak boční linii, jako u pokrevního příbuzenství. CIC/1983 však už není přísný, jde-li o možnost uzavřít manželství ve 3. a 4. stupni boční line. Platně tak nemůže být uzavřen sňatek mezi zákonnými příbuznými v přímé linii (opět bez ohledu na stupeň příbuzenství) a ve 2. stupni boční linie včetně.²⁷⁴ Jde tedy říci, že právní úprava rodinného a kanonického práva, jde-li platnost uzavřeného manželství v rámci zákonného příbuzenství je de facto totožná. Liší se však zásadně v odpadnutí této překážky. Pokud jde o kanonické pojetí, jelikož jde o překážku církevního práva, je dispencovatelná, a tak je možné, aby např. uzavřeli církevní sňatek dva sourozenci v zákonném příbuzenství, nikoliv v pokrevním, tedy za trvání osvojení. Teoreticky to možné je, ale prakticky nikoliv. Neboť uzavření církevního sňatku je téměř vždy vázáno zákony ČR, přičemž ZR nepřipouští uzavřít manželství až do 2. stupně boční linie včetně, pokud osvojení trvá.²⁷⁵ Dispencovat tedy nelze. Kdyby totiž takové manželství bylo uzavřeno, z hlediska kanonického práva by šlo o platné manželství, samozřejmě za předpokladu udělení dispenze místním ordinářem. Z hlediska rodinného práva, je tu pár komplikací. Jednak pro uzavření církevního sňatku mají snoubenci povinnost předložit oddávajícímu dané církve, zde Římskokatolické církve, osvědčení (ne starší než 3 měsíce) o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství, které vydává příslušný matriční úřad. Matriční úřad by osvědčení nevydal, neboť by šlo o zákonné příbuzné. I kdyby přesto oddávající církve se snoubenci manželství uzavřel, má podle ZR oznamovací povinnost²⁷⁶ o uzavření manželství vůči místně příslušnému matričnímu úřadu, resp. do 3 pracovních dnů je povinen doručit mu

²⁷² Srov. CIC/1983 kán. 1091 § 4

²⁷³ Srov. § 12 ZR

²⁷⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1094

²⁷⁵ Srov. § 12 ZR

²⁷⁶ Srov. § 4b odst. 3 ZR

protokol o uzavření manželství. Na základě tohoto protokolu by však muselo být takové manželství prohlášeno soudem za neplatné, a to z úřední povinnosti.²⁷⁷ Jediná přípustná možnost je pouze v případě zrušitelného osvojení, kdy by z důležitých důvodů odpadla překážka pro uzavření manželství podle ZR.²⁷⁸ CIC/1983 je tedy mírnější pro možnost uzavřít manželství mezi zákonnými příbuznými oproti českému rodinnému právu.

3.2.11 Překážka afinity (švagrovství)

Afinita čili švagrovství je vztah, který vznikne mezi pokrevními příbuznými jednoho ze snoubenců a osobou do manželství vstupující na základě uzavřeného manželství. Do tohoto vztahu tedy nevstoupí ti, jež nejsou pokrevní příbuzní, ale jen zákonní příbuzní. Do afinity dále nepatří pokrevní příbuzní jednoho manžela vůči pokrevním příbuzným manžela druhého. Počítání stupňů a rozlišování linií je naprosto shodné jako u pokrevního příbuzenství. Uzavřené manželství ve vztahu švagrovství v přímé linii bez ohledu na stupeň je neplatné.²⁷⁹ V boční linii překážka není. Pro správné pochopení nejde o švagrovství v úzkém slova smyslu, jak je ve společnosti často vnímáno, tzn. švagr – švagrová, jsou bratr nebo sestra manžela či manželky. Tito tam patří také v rámci boční linie, ale do vztahu afinity patří také i linie přímá, tzn. rodiče, prarodiče a děti (např. z předchozího manželství) manžela či manželky. Navíc afinita nezaniká ani po zániku manželství. Jelikož jde o překážku církevního práva, je dispensovatelná místním ordinářem. České rodinné právo překážku afinity vůbec neřeší, z čehož vyplývá, že např. manžel po smrti své manželky smí vstoupit do manželství se svou tchyní. Pro kanonické právo by šlo o překážku, ale po udělení dispense je to možné.

²⁷⁷ Srov. § 12 ZR

²⁷⁸ Srov. § 73 ZR

²⁷⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1092

3.2.12 Překážka veřejné počestnosti

V porovnání s rodinným právem ČR, jde opět o ojedinělou překážku, kterou stanoví CIC/1983, neboť ji ZR vůbec nezná. Jde o obdobu předchozí překážky afinity. Vzniká buď z neplatného manželství poté, co započal společný život, tzn. že se předpokládá, že manželé spolu žili i sexuálně²⁸⁰. Zprvu se tedy má zato, že manželství je platné, resp. je dosud domnělé, ale záhy je sňatek z nějakého důvodu prohlášen za neplatný. Další možností vzniku překážky veřejné počestnosti je veřejně, tj. právně²⁸¹ dokazatelný či veřejně známý konkubinát. Konkubinátem se rozumí manželské soužití muže a ženy bez řádného sňatku.²⁸² V takových případech je manželství neplatné, pokud by bylo uzavřeno mezi mužem či ženou a příbuznými muže či ženy v prvním stupni přímé linie²⁸³, a to vstoupně i sestupně, tzn. s matkou a dcerou ženy či s otcem a synem muže. Překážka trvá i po skončení jejich faktického soužití. Do doby, než je manželství prohlášeno za neplatné, jde o překážku afinity. O překážku afinity půjde i v případě, že dojde ke zplnění původního domnělého manželství anebo uzavřením manželství vzešlého z konkubinátu. Pak by se však rozšířil i stupeň v přímé linii, resp. už by to nebyl jen první stupeň, ale překážka afinity by platila na celou přímou linii bez ohledu na stupeň příbuzenství.²⁸⁴ Veřejná počestnost vychází z církevního práva, a tak je dispensovatelná místním ordinářem.

3.2.13 Zákaz uzavření manželství

Ve své podstatě jde o takové okolnosti, jež vyžadují specifický přístup vzhledem k nupturientům či církevnímu společenství. Zpravidla stačí povolení místního ordináře, aby manželství přeci jen mohlo být platně uzavřeno. Tyto okolnosti lze rozdělit celkem do 5 oblastí.²⁸⁵ Za prvé půjde o skutečnosti uvedené v kán. 1071. Za druhé se bude jednat o zákazy vyplývající z dalších kánonů CIC/1983. Za třetí to budou případy, jež vyplynou z povahy věci, i když nejsou

²⁸⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1061 § 2

²⁸¹ Srov. NĚMEC str. 76.

²⁸² KLIMEŠ Lumír: Slovník cizích slov. 6. vyd. Praha : SPN, 1998. str. 390.

²⁸³ Srov. CIC/1983 kán. 1093

²⁸⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1092

²⁸⁵ Srov. NĚMEC str. 83.

explicitně stanoveny. Ve čtvrté skupině jsou soudní zákazy manželství a v poslední páté lze rozlišit administrativní zákazy.

1. Zákazy uvedené v kánonu 1071 KKC

Farář nesmí bez dovození místního ordináře oddat nupturienty, nejedná-li se o nutný případ (např. smrt):

- a) osoby bez kanonického trvalého (tzv. domicilu) nebo přechodného (kvazidomicilu) bydliště. Není-li osoba de facto v žádné farnosti, je pak velmi obtížné prokazování podmínek nezbytných pro vstup do manželství (např. osobní stav apod.), případně neexistenci překážek.²⁸⁶
- b) osoby, jejichž manželství nemůže být uznáno či uzavřeno v souladu s normami světského práva (zejména ZR). Tímto ustanovením chce církve nejen respektovat právo platné na území daného státu, ale také skutečnost minimalizace budoucích možných sporů mezi kanonickým a světským právem, a to s ohledem na život daného jedince.²⁸⁷ Tímto ustanovením se také chce zabránit tzv. kulhajícím manželstvím (*matrimonia claudicantia*), kdy je manželství platné pouze v jednom oboru práva, tj. buď rodinném nebo kanonickém.²⁸⁸
- c) osobu, která je vázána přirozenými povinnostmi vůči jiným osobám z předchozího sňatku, a to i přesto, že by tento sňatek byl nezákonný, neplatný, nebo zanikl smrtí jednoho z manželů, popř. by došlo k občanskému rozvodu církevního manželství. Např. půjde o vyživovací povinnost vůči bývalému partnerovi nebo vůči dětem, povinnost výchovy apod.²⁸⁹
- d) osoby, jež veřejně a prokazatelně odmítly katolickou víru, k čemuž se zpravidla váže vedení života, který neodpovídá životu praktikujícího katolíka. Pokud by tato osoba konvertovala k jiné křesťanské církvi, pak by se pravděpodobně jednalo o smíšené manželství a právní úprava pro to

²⁸⁶ Srov. NĚMEC str. 83.

²⁸⁷ Srov. NĚMEC str. 84.

²⁸⁸ Srov. HRDINA Ignác Antonín : Církevní sňatek po novele zákona o rodině.
<http://casopispravnik.juristic.cz/e3/1990/1999/clanek/prstati/220573> (3. 4. 2010).

²⁸⁹ Srov. NĚMEC str. 84.

určená²⁹⁰. Cílem tohoto ustanovení je chránit katolickou víru druhého partnera a případnou výchovu dětí v duchu katolických zásad.²⁹¹

- e) osoby, které jsou ve výkonu kanonického nápravného trestu, jímž se rozumí buď exkomunikace, interdikt nebo suspenze. Suspenze se týká pouze duchovních, u kterých je samozřejmě i překážka svěcení. U zbylých dvou trestů není vůbec rozhodné, zda byly církví vyhlášeny anebo došlo k tzv. samočinnému vyhlášení.²⁹²
- f) osoby nezletilé, tzn. mladší 18 let²⁹³, jejichž sňatek rodičům není znám anebo s ním z rozumných důvodů nesouhlasí. Samozřejmě je zde dle kán. 1083 i minimální hranice pro vstup do manželství, a to 16 let u muže a 14 let u ženy, což je i překážkou věku. Je na místě se zde zabývat i zákazem uzavření manželství, které by nebylo v souladu s normami práva ČR. I ženě by zde muselo být nejméně 16 let.²⁹⁴
- g) osoby, jež chtějí uzavřít manželství prostřednictvím zástupce, přičemž by zástupce nesplňoval předepsané náležitosti. Je to především zvláštní zmocnění k uzavření manželství s danou osobou, které musí být podepsáno zmocnitelem, farářem či ordinářem toho místa, ve kterém se zmocnění uděluje. Dále zástupce musí být od zmocnitele ustanoven a splnit svůj úkol osobně, tzn. že se nemůže dát zastoupit dalším zástupcem.²⁹⁵

2. Zákazy vyplývající z dalších kánonů KKC²⁹⁶

Platí zákaz

- a) uzavření manželství před stanoveným věkem biskupskou konferencí²⁹⁷.

V současné době je v souladu s § 1 kánonu 1083 stanoven minimální věk pro uzavření manželství 16 let pro muže a 14 let pro ženu. Biskupská konference tak může stanovit i vyšší věk pro dovolené uzavření církevního manželství, tzn. že před minimální hranicí by šlo o nedovolený sňatek, na který by se vztahoval zákaz,

²⁹⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1124 a násl.

²⁹¹ Srov. **NĚMEC** str. 85.

²⁹² Srov. např. CIC/1983 kán. 1364, kán. 1398 apod.

²⁹³ Srov. CIC/1983 kán. 97 § 1

²⁹⁴ Srov. § 13 odst. 1 ZR

²⁹⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1105

²⁹⁶ Srov. **NĚMEC** str. 86.

²⁹⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1083 § 2

- b) uzavření manželství nupturienty, u kterých je pochybnost o existenci pokrevního příbuzenství v přímé linii bez ohledu na stupeň či do druhého stupně včetně boční linie²⁹⁸,
- c) pokud by bylo manželství uzavřeno s podmínkou do minulosti nebo přítomnosti, přičemž podmínka může být stanovena, ale pouze s písemným dovolením místního ordináře²⁹⁹,
- d) a nelze uzavřít manželství, jestliže se příslušný oddávající nezjistil svobodný stav osob, jež hodlají vstoupit do manželství, popř. dovolení faráře, oddávali na základě obecného zmocnění³⁰⁰
- e) uzavřít manželství na jiném místě než v místně a personálně příslušném farním kostele bez dovolení příslušného ordináře či vlastního faráře³⁰¹
- f) pro uzavření smíšeného manželství (jeden nupturient je pokřtěn, ale není katolík) bez výslovného dovolení příslušného představeného³⁰²
- g) pro manželství mezi nupturienty, z nichž je jeden katolík a druhý pravoslavný, uzavřené bez dovolení místně příslušného katolického ordináře³⁰³
- h) pro manželství uzavřené tajně (tzv. matrimonium clandestinum) opět bez dovolení místního ordináře³⁰⁴

3. Zákazy vyplývající z povahy věci³⁰⁵

- a) zákaz se týká uzavření manželství nupturienty, z nichž jeden je novicem v řeholním institutu anebo je vázán časnými řeholními sliby³⁰⁶
- b) dále nemůže uzavřít manželství zasvěcená panna, vdova či vdovec nebo poustevník, jestliže jsou dosud vázáni posvátnými závazky³⁰⁷ anebo členové skupin jiných způsobů zasvěceného života, jsou-li vázáni posvátným závazkem, resp. slibem čistoty³⁰⁸

²⁹⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1091 § 4

²⁹⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1102 § 3

³⁰⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1114

³⁰¹ Srov. CIC/1983 kán. 1115 a kán. 1118

³⁰² Srov. CIC/1983 kán. 1124

³⁰³ Srov. CIC/1983 kán. 1127

³⁰⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1130

³⁰⁵ Srov. **NĚMEC** str. 87.

³⁰⁶ Srov. CIC/1983 kán. 694 § 1 odst. 2

³⁰⁷ Srov. CIC/1983 kán. 603 a kán. 604

³⁰⁸ Srov. CIC/1983 kán. 605

- c) zákaz se vztahuje i na toho, kdo složil soukromý slib čistoty³⁰⁹
- d) rovněž bude připadat v úvahu zákaz uzavřít manželství u nupturientů, kteří jsou vázáni závazky v sekulárními institutu či společnosti apoštolského života a členem v rámci zkušební doby³¹⁰
- e) zákaz uzavření manželství, jde-li o odpadnutí překážky trvajících manželství na základě prohlášení jednoho z manželů za mrtvého³¹¹

4. Soudní zákazy³¹²

Existují případy, kdy soud může vyslovit vůči určité osobě zákaz uzavřít manželství. Je to zpravidla v případech prohlášení neplatnosti manželství takové osoby soudem, a to s účinky *ex tunc*. Jako příklad může sloužit psychická nezpůsobilost, na základě které osoba není schopna převzít podstatné manželské povinnosti,³¹³ nebo nevhodný postoj a přístup ke křesťanskému manželství, který spočívá ve vyloučení samotného manželství nebo některého jeho podstatného prvku či podstatné vlastnosti.³¹⁴ Tento zákaz je účinný až do doby, dokud nepominou důvody nebo příčiny, jež měly za následek prohlášení neplatnosti předchozího manželství.

5. Administrativní zákazy³¹⁵

Zákazy tohoto charakteru jsou využívány výkonnou autoritou, tedy Apoštolským stolcem nebo místním ordinářem. Místní ordinář má oprávnění zakázat, resp. zapovědět uzavřít manželství svým podřízeným, ať se nacházejí kdekoliv, a to včetně osob, které pobývají na jím spravovaném území. Zákaz však může být jen dočasný a na základě závažného důvodu, pokud trvá.³¹⁶ Teoreticky uzavřené manželství i přes zákaz by bylo platné, ale nedovolené. Avšak neplatným by bylo, pokud by k záповědi vydané místním ordinářem přidal zneplatňující

³⁰⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1191

³¹⁰ Srov. CIC/1983 kán. 694 § odst. 2 a kán. 729

³¹¹ Srov. CIC/1983 kán. 1707

³¹² Srov. **NĚMEC** str. 87.

³¹³ Srov. CIC/1983 kán. 1095 n.3

³¹⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1101 § 2

³¹⁵ Srov. **NĚMEC** str. 88.

³¹⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1077 § 1

doložku papež, resp. nejvyšší církevní autorita.³¹⁷ Papež a Apoštolský stolec jsou rovněž oprávněni vydat zákaz k uzavření manželství, což vyplývá z kán. 333 a kán. 360.³¹⁸

3.3 Vady souhlasu

Jak už jsem se zmínil v předchozích kapitolách o nezbytném prvku k uzavření manželství, kterým je souhlas snoubenců, rád bych se zde věnoval také jeho nedostatkům, resp. vadám a účinkům s nimi spojených. Předně je třeba zdůraznit, že od souhlasu není možné dispenzovat, což se týká jak civilního rodinného práva, tak práva kanonického. Jde o tzv. neodpadnutelnou překážku, která brání vzniku manželství a nemůže být nijak nahrazena.³¹⁹ Podstatné vady souhlasu jsou tedy zpravidla vázány na neplatnost manželství. Je možné je rozdělit celkem do 3 kategorií.³²⁰ V první skupině půjde o nedostatky v poznání, ve druhé skupině to budou nedostatky ve vůli a ve třetí kategorii budou nedostatky v prezentaci souhlasu. Avšak ne všechny vady jsou podstatnými pro rodinné právo ČR a zároveň pro právo kanonické. U každé z nich vždy zmíním, nakolik je vada významná pro danou oblast civilního a církevního práva.

1) Nedostatky v poznání

Do nedostatků v poznání bude patřit:

- a) absence znalostí o charakteru manželství,
- b) omyl – co do osoby, co do podstatných vlastností druhého nupturienta, omyl co do důležitých vlastností druhého nupturienta vyvolaný podvodem, omyl co do podstatných vlastností manželství a omyl týkající se platnosti manželství
- c) nedostatečné užívání rozumu
- d) závažná porucha soudnosti

³¹⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1077 § 2

³¹⁸ Srov. NĚMEC str. 88.

³¹⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1057 § 1 a § 3 odst. 1 ZR

³²⁰ Srov. NĚMEC str. 97.

a) Absence znalostí o charakteru manželství

Nepůjde o zevrubnou znalost všeho, co se manželského svazku týká, ale alespoň toho, co je nezbytné pro uzavření manželství. Především se vyžaduje, aby nupturienti věděli, že jde o trvalé společenství muže a ženy, které je zaměřené k založení rodiny (zplození dětí) skrze pohlavní součinnost. Je obecný předpoklad, že osoby po pubertě o tomto charakteru manželství jsou dostatečně informovány.³²¹ Ve srovnání s českým rodinným právem jde o raritu, neboť ZR takovou úpravu nezná. Na druhou stranu však stanoví, že snoubenci mají před uzavřením manželství poznat své charakterové vlastnosti včetně zdravotního stavu.³²² Přestože toto ustanovení není v CIC/1983 zaneseno, je předpokladem, že nupturienti splní i tento požadavek ZR, neboť podmínky pro občanský sňatek platí zároveň pro sňatek církevní.³²³ Pokud snoubenci však toto ustanovení opominou, třeba i úmyslně, anebo jeden ze snoubenců učiní podvod, např. úmyslně zatají svou vážnou chorobu, ZR s tím nespojuje žádné právní důsledky. Aby šlo o vadu souhlasu, muselo by se prokázat, že jeden ze snoubenců skutečně o charakteru manželství nevěděl.

b) Omyl

b-1) týkající se druhé osoby hodlající vstoupit do manželství

V tomto případě půjde o situaci, kdy jeden ze snoubenců má úmysl uzavřít manželství s konkrétní osobou, avšak ho uzavře s jinou osobou, což má za následek neplatnost manželství³²⁴ a jde o tzv. objektivní omyl. Může nastat např. tehdy, pokud by jeden ze snoubenců pocházel z jednobuněčných dvojčat, dále neprůhledný závoj,³²⁵ jiná osoba přestrojená za dotyčného snoubence apod. České rodinné právo vnímá

³²¹ Srov. CIC/1983 kán. 1096

³²² Srov. § 2 ZR

³²³ Srov. § 4b ZR

³²⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1097 § 1

³²⁵ Srov. NĚMEC str. 100.

tento případ co do omylu osoby shodně ve vztahu k platnosti manželství (totožnost osoby).³²⁶ Jde tedy o závažný případ vady souhlasu.

b-2) dotýkající se zásadních vlastností druhého snoubence

Pokud se tento omyl netýká zásadních vlastností druhé osoby, s níž chce někdo uzavřít manželství, jde o omyl obecný či nepodstatný, což nemá za následek neplatnost manželství. Mohlo by se jednat např. o vysokoškolské vzdělání či záliba v hudbě apod. Půjde stále o zanedbatelnou hodnotu, i když byla nepodstatná vlastnost daného snoubence vázáná na souhlasný projev vůle druhého snoubence. Tento omyl se však nesmí dotýkat podstatných aspektů skutečnosti.³²⁷ Nepatří sem tedy případy, kdy je určitá vlastnost hlavně, primárně a přímo vyžadována a spojována s danou osobou.³²⁸ Pak by bylo takové manželství neplatné, neboť by se již nejednalo o omyl obecný, ale o subjektivní a vyžadovaná vlastnost (např. plodnost) by byla tzv. intencionálně podstatnou.³²⁹ Aby však došlo k prohlášení neplatnosti manželství, tento požadavek na tuto nezbytnou vlastnost by musel být prokázán, a to tak, že existoval již před uzavřením manželství, přičemž tato vlastnost byla skutečně ztotožňována s jedním ze snoubenců a nebyl o tom pochyb. Následně by muselo být zřejmé, že tuto vlastnost daný snoubenec nemá, případně má takovou vlastnost, kterou druhý snoubenec zásadně odmítal (např. těžký alkoholismus).³³⁰ Pro české rodinné právo jsou však tyto případy nepodstatné ve vztahu k platnosti manželství. Pokud by tedy někdo úmyslně zatajil před druhým snoubencem, že je neplodný, manželství by bylo platné a nejednalo by se o vadu souhlasu.

³²⁶ Srov. § 15a ZR

³²⁷ Srov. NĚMEC str. 98.

³²⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1097 § 2

³²⁹ Srov. NĚMEC str. 101.

³³⁰ Srov. NĚMEC str. 102.

b-3) vázající se k důležité vlastnosti druhého snoubence, jenž byl vyvolán podvodem

Tímto ustanovením se kanonické právo snaží ochránit toho snoubence, který se stal obětí podvodu, a to zejména tehdy, jde-li o manželství, které by mělo být nerozlučné. Pokud tedy jeden ze snoubenců podvodem oklame druhého snoubence v důležité vlastnosti, jež může vzhledem k jejímu charakteru opravdu narušit manželský život, je takové manželství neplatné.³³¹ Např. by mohlo jít o situaci, ve které by se snoubenci navzájem seznamovali se zdravotním stavem svého budoucího manžela, přičemž by jeden z nich, trpící vážnou psychickou nebo pohlavní chorobou, zfalšoval výsledky ve zdravotnickém zařízení tak, aby bylo zřejmé, že žádnou chorobou netrpí, anebo homosexualita apod. Oklamany snoubenec by se tak neprávem domníval, že vstoupí do manželství se zdravým člověkem. Aby šlo o neplatnost, není třeba do omylu podvodem pouze uvést, ale v omylu úmyslně toho druhého podvodně udržovat. Platí zde ještě určité podmínky vztahující se k důležité vlastnosti. U podvodného konání musí být jasný a svobodný kvalifikovaný úmysl. Daná vlastnost, která je podvodem zfalšována, existuje prokazatelně už v době, v níž se manželství uzavírá a postačí pouhé riziko, že může narušit manželské soužití. Nevyžaduje se již způsobený následek. Další z podmínek je, že podvedený manžel odhalí tento podvod až po uzavření manželství. Tyto podmínky musí být naplněny kumulativně, tedy všechny ve svém souhrnu.³³² České rodinné právo nezná tuto vadu souhlasu, s níž by spojovalo neplatnost uzavřeného manželství.

b-4) vztahující se k podstatným vlastnostem manželství

Jde o další omyl mající vztah k důležitým vlastnostem, již nikoliv druhého snoubence, avšak manželství. Nejde o pouhý omyl v důležité vlastnosti, ale v podstatných vlastnostech, jimiž jsou jednota

³³¹ Srov. CIC/1983 kán. 1098

³³² Srov. **NĚMEC** str. 103.

a nerozlučitelnost, k čemuž KKC připojuje ještě svátostnou důstojnost.³³³ Pokud tento omyl nedeterminuje vůli k uzavření manželství, nepůsobí ještě jeho neplatnost. Z uvedeného vyplývá, že jde o situaci, kdyby např. někdo netušil, že manželství je trvalé a nerozlučné, popř. že manželé spolu vytváří jednotu, a zjistil by to až v manželství, přesto by byl býval manželství uzavřel, i kdyby měl tuto informaci již před uzavřením sňatku. Jestliže však by toto poznání podmiňovalo jeho vůli k uzavření manželství, tzn. že by sňatek neuzavřel, kdyby skutečně věděl, že manželská smlouva je nerozlučná, je to vada souhlasu natolik významná, že činí manželství neplatným. Někdy je totiž prohlášení neplatnosti manželského svazku mylně zaměňováno za církevní rozvod³³⁴, který v církvi neexistuje. ZR upravuje tyto případy podobně. Nejde samozřejmě o podstatné vlastnosti manželství, neboť české rodinné právo počítá s rozvodem, ale jde o omyl v povaze právního úkonu³³⁵ při uzavírání sňatku, a to občanského či církevního. Sem lze zařadit i charakter manželství spočívající v trvalém soužití za účelem založení rodiny.³³⁶ Tento případ by tak byl určitým prolomením zásady sekulárního práva *ignorantia iuris non excusat* (neznalost zákona neomlouvá). Soud rozhoduje o neplatnosti manželství na základě návrhu jednoho z manželů. Pokud by jím byl ten, jenž byl v omylu, musí tak učinit nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se o skutečné povaze právního úkonu dozvěděl.³³⁷

b-5) ve vztahu k platnosti manželství

Tento případ omylu přichází v úvahu především tehdy, jestliže jeden ze snoubenců chce uzavřít manželství, avšak má za to, jeho manželství bude neplatné z jiného kvalifikovaného důvodu, např. na základě manželské překážky, která nebyla zjištěna.³³⁸ Jeho pronesený souhlas při uzavření manželství ještě neznamena neplatnost uzavřeného sňatku, přestože byl

³³³ Srov. CIC/1983 kán. 1099

³³⁴ Srov. NĚMEC str. 105.

³³⁵ Srov. § 15a ZR

³³⁶ Srov. § 1 ZR

³³⁷ Srov. § 15a odst. 2 ZR

³³⁸ Srov. NĚMEC str. 106.

přesvědčen anebo se domníval, jím uzavřené manželství bude neplatné.³³⁹ Musel by se prokázat opak, tj. že nebyl dán platný souhlas k uzavření sňatku. České rodinné právo takovou záležitost neřeší.

c) nedostatečné užívání rozumu

K dalším významným vadám týkající se manželského souhlasu patří právě nedostatečné užívání rozumu. Pro uzavření manželství je naprosto nezbytné, aby osoby do něj vstupující měly naprosto jasnou představu o povaze právního úkonu, k čemu je zavazuje a co je k tomu nezbytné. Proto je třeba, aby rozhodnutí o vstupu do manželství bylo plně rozumem posouzeno a daný souhlas byl skutečně svobodný, zodpovědný, úplný a jednoznačný. Nedostatečné užívání rozumu zneschopňuje člověka k tomu, aby takový souhlas mohl dát, a proto je člověk nezpůsobilý.³⁴⁰ Manželství by tedy nevzniklo, jelikož osoba není schopna řádného souhlasu k uzavření sňatku. V praxi mohou nastat celkem 2 případy.³⁴¹ V první případě půjde o trvalý stav nemocné osoby, jež má kompletní, resp. celkový nedostatek rozumových schopností, které vyplývají z různých psychických onemocnění (např. paranoia, maniodepresivní psychóza, schizofrenie aj.). Ve druhém případě jde o dočasné poruchy, které zasahují oblast rozumových schopností. Mohou být způsobeny fyzickými či psychickými příčinami (např. různé záchvaty, šoky, abstinenční stavy vyvolané návykovými látkami apod.)

Nejedná se tedy ve všech případech o nemoc, a proto se případná nezpůsobilost musí prokázat příslušným znalcem. ZR řeší tuto problematiku tak, že neumožňuje uzavřít manželství osobám, jež jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Pokud je jejich způsobilost jen omezena, vyžaduje se povolení soudu k uzavření sňatku.³⁴² Takové zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům je zpravidla právě v souvislosti s duševní poruchou.³⁴³ ZR se dále zmiňuje také o duševní poruše. Do manželství tedy nemůže vstoupit osoba trpící duševní poruchou, jež by byla příčinou buď omezení, nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. Bude-li však zdravotní stav osoby, jejíž způsobilost k právním úkonům je

³³⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1100

³⁴⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1095 n.1

³⁴¹ Srov. **NĚMEC** str. 107.

³⁴² Srov. § 14 odst. 1 a 2 ZR

³⁴³ Srov. § 10 ObčZ

omezena, slučitelný s účelem manželství (především založení rodiny a řádná výchova dětí), může jí soud povolit sňatek uzavřít. Jestliže by došlo k uzavření manželství bez povolení soudu osobou s omezenou způsobilostí, soud rozhodne o neplatnosti manželství na základě návrhu jednoho z manželů tehdy, nestane-li se zdravotní stav této osoby slučitelný s účelem manželství. Bude-li však uzavřeno manželství osobou bez způsobilosti, obligatorně soud rozhodne o neplatnosti manželství, a to z úřední povinnosti bez návrhu.³⁴⁴

d) závažná porucha soudnosti

S předchozím bodem souvisí i závažná porucha soudnosti. Rozumí se jí taková porucha, jež má za následek neschopnost posoudit podstatná manželská práva a povinnosti, které se předávají a přijímají uzavřením manželství.³⁴⁵ Opět jsou takové osoby nezpůsobilé pro manželský souhlas. Vyžaduje se tu určitá psychická zralost, která uvedené osobě chybí, neboť nedokáže správně posoudit dopad rozhodnutí, jež vyplývá z manželského svazku, tj. že manželství je trvalé společenství muže a ženy, jehož účelem založit rodinu, vychovat děti, a v němž si mají být manželé věrni. Vznikají jim také vzájemné vyživovací povinnosti, povinnosti vůči rodině a péči o domácnost apod. K příčinám zpravidla patří závažná citová nezralost, různé poruchy osobnosti, psychopatologie, nedostatky v praktickém úsudku, závažné asociální chování apod.³⁴⁶ Tyto případy je však nutno důrazně odlišit od souhlasu z pouhé nerozváženosti či neuváženosti. Pokud jsou osoby dostatečně psychicky zralé a nemají žádné psychické poruchy, to že si vstup do manželství předem důkladně nepromyslely, nepůsobí neplatnost manželství. Případná žaloba, již by se osoba domáhala prohlášení neplatnosti, by byla zcela jistě zamítnuta. Tato problematika by se dala teoreticky vztáhnout na ustanovení § 14 ZR, v němž se řeší otázky způsobilosti k právním úkonům (zbavení či omezení) a duševní poruchy ve vztahu k manželství, o čemž bylo pojednáno již v předchozím bodě. Otázkou však zůstává, zda závažná porucha soudnosti by byla natolik významná, aby měla za následek prohlášení osoby občanskoprávním soudem za zbavenou anebo omezenou na způsobilosti k právním úkonům. Zde by připadal v úvahu zcela jistě znalecký lékařský posudek.

³⁴⁴ Srov. § 14 odst. 3 až 5 ZR

³⁴⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1095 n.2

³⁴⁶ Srov. NĚMEC str. 109.

2) Nedostatky ve vůli

Nedostatky ve vůli jsou další významnou skupinou mající za následek vadu souhlasu, což má za následek zpravidla neplatnost uzavřeného manželství. Do těchto nedostatků je možné zařadit³⁴⁷:

- a) psychickou nezpůsobilost, jež se váže k neschopnosti převzít podstatné manželské povinnosti,
- b) simulaci souhlasu,
- c) podmíněný souhlas,
- d) násilí či vážný strach

a) psychická nezpůsobilost vázaná k neschopnosti převzít podstatné manželské povinnosti

Obsahem tohoto nedostatku není záležitost úsudku rozumu, ale nezpůsobilost vycházející z psychiky, která má projev ve vůli člověka. Uzavřením manželství vzniká celá řada povinností a závazků, které mohou být podstatné a méně podstatné, resp. nepodstatné. Pokud však někdo není schopen převzít právě ty podstatné manželské povinnosti, protože je k tomu psychicky nezpůsobilý, je zároveň nezpůsobilý uzavřít manželský svazek.³⁴⁸ Podstatné manželské povinnosti vysvětlit pomocí cílů manželství, případně dalších závazků. Půjde především o založení rodiny, řádnou výchovu dětí, dále také dobro manželů, věrnost, vzájemná pomoc a služba, základní péče o domácnost atd. Nejde zde o těžkosti při pokusech se těchto povinností chopit (jde už o plnění povinností), ale o skutečnou neschopnost je převzít. I když plnění závazků je projevem jejich převzetí, vyžaduje se psychická nezpůsobilost je převzít. Převzetí je pak vázáno na dobu uzavření manželství. Psychické důvody musí tedy reálně existovat již v této době, což má velký význam pro posouzení platnosti manželství.³⁴⁹ Do psychických důvodů lze nejčastěji zahrnout homosexualitu, bisexualitu, různé druhy závislostí (ludomanie, alkoholismus, drogy), ale také sexuální poruchy,

³⁴⁷ Srov. NĚMEC str. 97.

³⁴⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1095 n.3

³⁴⁹ Srov. NĚMEC str. 110-111.

afektivní poruchy (narcismus, neschopnost komunikace) a poruchy osobnosti.³⁵⁰ Pro posouzení platnosti manželství není rozhodující pouhá existence těchto psychických důvodů, ale především jejich projev v manželském soužití. Jde-li o české rodinné právo, opět zde odkazují na zmiňovaný § 14 ZR, v němž jsou řešeny otázky způsobilosti k právním úkonům a duševní poruchy ve vztahu k uzavření manželství.

b) simulace souhlasu

Simulace souhlasu je svým způsobem specifická vada, neboť není na první pohled pozorovatelná lidskými smysly, pokud ten, kdo simuluje, to nedá jinak okázale najevo, např. neverbální komunikací. Prakticky půjde o situaci, kdy jeden z nupturientů nechce s druhým nupturientem vstoupit do manželství, avšak pod tíhou okolností souhlasí navenek, přestože má k tomu vnitřní negativní postoj. Je obecný předpoklad, že vnější projev (slova, případně neverbální komunikace) souhlasu člověka odpovídá jeho vnitřnímu souhlasu (tzv. pozitivní úkon vůle) k uzavření manželství.³⁵¹ Jestliže vznikne pochybnost po uzavření sňatku o proneseném souhlasu, musí se prokázat, že skutečně došlo k jeho simulaci. Proto je nezbytné, aby předem zjišťovaly skutečné úmysly těch, co hodlají vstoupit do manželství. Právě tyto vnitřní pohnutky je možné vysledovat v uskutečněné přípravě na manželství, jež je velmi důležitá. Simulaci jako takovou je možné dělit na částečnou a úplnou.³⁵² Pokud se týká částečné simulace, tak zde existuje kromě skutečného cíle manželství uzavřít také i výhrada, kterou se vylučuje buď samotné manželství nebo některý z jeho podstatných prvků (např. založení rodiny a řádná výchova dětí, trvalý charakter, věrnost, vzájemná podpora a pomoc apod.) či jeho podstatnou vlastnost (není důležité jakou – zda jednotu nebo nerozlučitelnost). Je-li tomu tak, pak tato okolnost působí neplatnost uzavřeného manželství.³⁵³ Půjde-li o úplnou simulaci souhlasu, není možné vůbec hovořit o intenci manželství uzavřít. Děje se tak pouze účelově z nějakého důvodu (např. přístup k velkému majetku, získání občanství, snaha ovlivnit dědické řízení, sázka, pomsta apod.) Simulovat souhlas nemusí jen jeden, ale samozřejmě i oba

³⁵⁰ Srov. NĚMEC str. 111-112.

³⁵¹ Srov. CIC/1983 kán. 1101 § 1

³⁵² Srov. NĚMEC str. 113.

³⁵³ Srov. CIC/1983 kán. 1101 § 2

snoubenci. Nehledí se na to, zda druhý nupturient v době uzavírání manželství o simulaci věděl či nikoliv. ZR simulaci souhlasu neřeší. Pouze stanoví, že jejich souhlasné prohlášení o vstupu do manželství musí být svobodné a úplné.³⁵⁴ Jestliže tedy jeden ze snoubenců či oba pronesou svobodný a úplný souhlas k uzavření manželství, přestože vnitřně nebudou ztotožnění s pronesenými slovy (skutečně budou simulovat), manželství bude platné a v souladu se ZR.

c) podmíněný souhlas

Manželský souhlas, resp. souhlas k uzavření manželství je zpravidla jednoznačný – buď ano nebo ne (stává se naprosto výjimečně). Dokonce je i žádoucí, aby souhlas byl jednoznačný a nebyl na nic jiného vázán. Není-li tomu tak, může to v praxi přinést řadu problémů, pokud jde o platnost či neplatnost manželství. Některé souhlasy jsou totiž vyřčeny s tzv. podmínkou, která se váže k platnosti manželského svazku. Manželství je však ze své podstaty trvalé společenství a vyžaduje úplné sebeodevzdání tomu druhému, který na to odpovídá celým přijetím a rovněž se sám plně odevzdává. Je zde tak určitá analogie vzájemného sebedarování osob v Nejsvětější Trojici. Tak jako se Kristus daruje Otci v Duchu svatém, tak i Otec na to odpovídá přijetím a sebedarováním Synu opět za účasti třetí božské osoby. Vystává tedy na mysl otázka, nakolik jsou pronesené souhlasy k uzavření manželství skutečným vyjádřením úplného sebeodevzdání tomu druhému, popř. jeho přijetí. Jsou-li podstatnými vlastnostmi manželství jednota a nerozlučitelnost, pak se plně nemohou integrovat v manželské smlouvě, která vznikla na základě souhlasu s učiněnou podmínkou. Je to samozřejmě záležitost vzájemného poznání a důsledného uvážení. Pokud se někdo odhodlá do manželství vstoupit, jeho rozhodnutí by mělo být dostatečně odpovědné.

Z historického hlediska je možné rozlišit celkem 2 podmínky, a to suspenzivní (odkládací) a dále rozlučující. Suspenzivní podmínka odkládala manželství až do doby splnění této podmínky. To znamená, že existence (platnost) manželství byla pak vázána na uskutečnění určité skutečnosti. Rozlučující podmínka (rušící danou skutečnost při jejím nesplnění do určité doby) ve vztahu

³⁵⁴ Srov. § 3 odst. 1 ZR

k manželství měla stejné účinky jako rozloučení manželského společenství, což bylo samozřejmě v přímém rozporu s podstatnou vlastností – nerozlučitelností. Proto nebyla v tomto smyslu nikdy připuštěna.³⁵⁵ V úvahu tak bude přicházet jen podmínka suspenzivní, a to ještě za určitých podmínek.

Je-li při uzavírání manželství podmínka uplatněna, je třeba se zabývat jednak k čemu váže, jednak její časové hledisko (tj. přítomnost, minulost či budoucnost). Aby byla podmínka relevantní, musí se vztahovat k manželství a nikoliv např. k předsňatkovému řízení. Dále, zda se jedná o podmínku, na níž váže snoubenec svůj souhlas, s čímž souvisí i platnost manželství.³⁵⁶ Půjde-li o časový rozměr, je nutné rozlišovat, zda podmínka směřuje do budoucna (předmětem bude to, co se teprve stane nebo nestane), do přítomnosti (reálný stav) nebo do minulosti (to, co se již stalo nebo nestalo). Směřuje-li podmínka do budoucna (tzv. následná podmínka), vytváří se tak překážka a takové manželství nemůže být uzavřeno.³⁵⁷ I kdyby přesto bylo takové manželství uzavřeno, je neplatné, přičemž se nerozlišuje, zda se podmínka splnila anebo nesplnila. Bude-li podmínka směřovat do přítomnosti (tzv. souběžná podmínka) anebo do minulosti (tzv. předchozí podmínka), platnost manželství se posoudí podle toho, jestliže se tato podmínka splnila nebo nesplnila.³⁵⁸ Aby se zdůraznila skutečnost, nakolik jde o závažnou záležitost (platnost manželství), je stanovení podmínky vyhrazeno dovolení místního ordináře.³⁵⁹ Tím se vyloučí nerozumné nebo nespravedlivé podmínky, popř. podmínky směřující do budoucna. Bylo-li by manželství uzavřeno s podmínkou bez dovolení ordináře anebo s jeho dovolením, avšak obsah dovolené podmínky by byl pozměněn, takový sňatek by byl nedovolený, ale platný (za předpokladu, že nepůjde o následnou podmínku). Jako příklad obsahu podmínky může být určitá vlastnost druhého snoubence (např. plodnost, konkrétní dovednost), popř. jiná skutečnost (např. existence nějakého vztahu či kontaktu s jiným člověkem, určitý majetek apod.) ZR podmínky vázané k manželskému souhlasu neřeší.

³⁵⁵ Srov. NĚMEC str. 115.

³⁵⁶ Srov. NĚMEC str. 115.

³⁵⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1102 § 1

³⁵⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1102 § 2

³⁵⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1102 § 3

d) násilí nebo vážný strach

Poslední z nedostatků souhlasu ve vůli je prvek násilí anebo vážného strachu, jenž působí zvenku, a to třeba i neúmyslně. Jde o případ, kdy je jeden ze snoubenců donucen k uzavření manželství proto, aby se vyhnul strachu nebo násilí. Takto vzniklé manželství je samozřejmě neplatné.³⁶⁰ Půjde-li o násilí, neplatnost vyplývá už ze samotného ustanovení kán. 125 § 1 CIC/1983, kde je zmínka o jednání člověka. Pokud bylo jednání člověka vyvoláno na základě vnějšího násilí (zpravidla fyzického) a člověk mu nemůže dostatečně čelit, tak se vnímá jako nevykonané. Bude-li se jednat o vážný strach, neplatnost jednání – manželského souhlasu vyplývá z kán. 1103 CIC/1983. Strachem je především vnitřní (psychická) obava z určité skutečnosti (např. hrozící škoda na majetku nebo na zdraví apod.), jež násilně působí na lidskou mysl.³⁶¹ Člověk tak nejedná ze svobodné vůle, ale de facto na základě donucení. K manželství ho vede obava z následků, které mohou nastat, jestliže k uzavření sňatku nedojde. Vedle strachu je možné rozlišit i vážný strach (gravis), jímž je opravdu závažný strach, který zneschopňuje člověka, aby jednal dobrovolně.³⁶² Zcela specifickým typem strachu je tzv. timor reverentialis, který vyvstává z nepřízně, která by mohla vzniknout u osoby, jež si druhý snoubenec velmi váží, při odmítnutí sňatek uzavřít, zvláště pokud se jedná o případ těhotenství.³⁶³ Jak už jsem se zmínil výše, strach může být způsoben i nevědomky, resp. neúmyslně. Na neplatnost manželství však tento aspekt nemá vliv. Pokud se týká českého rodinného práva, ZR má podobné ustanovení, týkající se nikoliv přímo fyzického násilí anebo psychického strachu, ale bezprávné výhrůžky, do níž lze zařadit vše, co může ovlivnit svobodné rozhodnutí, tj. hrozba násilí či strach. I tento případ je postihován neplatností manželství, bude-li prohlášení o jeho uzavření uskutečněno na základě takové bezprávné výhrůžky. Návrh k soudu na prohlášení neplatnosti může učinit kterýkoliv z manželů, ale pouze do 1 roku ode dne, kdy se o této skutečnosti dozvěděl.³⁶⁴

³⁶⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1103

³⁶¹ Srov. NĚMEC str. 119.

³⁶² Srov. NĚMEC str. 119.

³⁶³ Srov. NĚMEC str. 120.

³⁶⁴ Srov. § 15a ZR

3) Nedostatky v prezentaci souhlasu

U této kategorie je důležitá vnější stránka vyjádření manželského souhlasu. Jistě je to otázka také formy, které se věnuji v jiné kapitole. Jde o normy, jež vycházejí z církevního práva, a tak jsou závazné pouze pro katolické křesťany. Některé případy skutečně mohou působit neplatnost manželství, jiné nikoliv. V těchto situacích je třeba se zabývat:

- a) vnějším vyjádřením vnitřního souhlasu,
- b) uzavřením manželství skrze zástupce,
- c) uzavřením manželství za pomoci tlumočnicka

a) vnější vyjádření vnitřního souhlasu

Nevyužijí-li snoubenci možnost uzavřít manželství prostřednictvím zástupce, musí být oba přítomni sňatkovému obřadu³⁶⁵ a vyjádřit svůj souhlas vnějším způsobem, pokud nepůjde o případ uzavření manželství za pomoci tlumočnicka.³⁶⁶ Souhlas s manželstvím se vyjadřuje zpravidla slovy. Jestliže nemohou užít slov, přičemž není rozhodné, zda je to záležitost trvalá či dočasná, je připuštěno užít též rovnocenná znamení k takovému souhlasu.³⁶⁷ Pokud by tedy při uzavírání manželství nebyli přítomni oba snoubenci a nebude k dispozici ani řádný zástupce, popř. nedojde k vyjádření souhlasu vnějším způsobem, tzn. slovy či rovnocenným znaméním (např. posunky), k uzavření manželství nedojde. Český ZR sice výslovně nehovoří o nezbytné podmínce osobní přítomnosti či vyjádření vnějšího souhlasu pro platně uzavřený sňatek, avšak s tím nepochybně počítá. Jednak úpravou uzavřít manželství pomocí zástupce³⁶⁸, jednak lze tyto požadavky dovodit z ustanovení o manželském souhlasu.³⁶⁹

³⁶⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1104 § 1

³⁶⁶ Srov. NĚMEC str. 121.

³⁶⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1104 § 2

³⁶⁸ Srov. § 9 odst. 1 ZR

³⁶⁹ Srov. § 3 odst. 1 ZR

b) uzavření manželství skrze zástupce

Už v předchozím bodě jsem se zmínil o nezbytné fyzické přítomnosti obou snoubenců při uzavírání manželství. Prolomením této podmínky je možnost, aby za jednoho z nupturientů učinil souhlas jeho řádný zástupce, který však musí splňovat předepsané náležitosti. Pak je možné hovořit o tzv. právní přítomnosti.³⁷⁰ K tomu aby takové manželství mohlo být řádně uzavřeno, je nutné zvláštní zmocnění k uzavření sňatku, v němž musí být zcela konkrétně označen ten, komu bude manželský souhlas určen (druhý snoubenec, se kterým má být manželství uzavřeno). Dále je nutné, aby zmocnění pocházelo skutečně od toho snoubence, který se nebude moci z důležitých důvodů sňatku zúčastnit a chce vstoupit do manželství, a ne např. od jeho známého či příbuzného apod. K platnosti takové zmocnění je tedy nutné, aby bylo podepsáno zmocnitelem a dále také farářem anebo ordinářem, případně knězem od nich zmocněných, toho místa, ve kterém je zmocnění udělováno.

Podpisy těchto duchovních je možné nahradit buď podpisy nejméně dvou svědků udělení zmocnění anebo věrohodnou listinou dle norem světského práva. Pokud snoubenec, který je autorem zmocnění, není schopen psát, musí být tato skutečnost ve zmocnění zaznamenána a potvrzena podpisem dalšího svědka. Nebudou-li tyto náležitosti splněny, zmocnění je neplatné, a tak by bylo neplatné i uzavřené manželství. Neplatnost by postihla i manželství, pokud před jeho uzavřením skrze zástupce zmocnitel své zmocnění odvolal anebo byl postižen tzv. amencí (porucha vědomí, jež se projevuje neschopností se orientovat, často doprovázená iluzemi, popř. halucinacemi³⁷¹), a to i tehdy, jestliže zástupce či druhá strana se to nedozvěděla. K tomu všemu se ještě vyžaduje, aby pověřený zmocněnec vykonal sám a osobně to, k čemu ho zmocnění opravňuje (uzavření manželství s konkrétní osobou), tzn. že nemůže tímto pověřit další osobu např. z důvodu, že se mu daný termín nehodí atd.³⁷² Nezbytné je také dovolení místního ordináře.³⁷³ Bez jeho dovození by bylo manželství platné, ale nedovolené. Samozřejmě, že tento případ uzavřít manželství prostřednictvím zástupce nezbytně vyžaduje, aby byly splněny také náležitosti světského práva, týkající se

³⁷⁰ Srov. NĚMEC str. 122.

³⁷¹ Srov. KLIMEŠ Lumír: Slovník cizích slov. 6. vyd. Praha : SPN, 1998. str. 21.

³⁷² Srov. CIC/1983 kán. 1105

³⁷³ Srov. CIC/1983 kán. 1071 § 1 n. 7

především zastoupení. Předepsaným náležitostem, jež je potřeba splnit, se věnuji v kapitole občanský sňatek, a tak na ni odkazuji. Je tu však jeden markantní rozdíl oproti vnímání světského rodinného práva, a to se týká odvolání zmocnění, resp. písemné plné moci. Dle ZR v souladu s § 9 odst. 2 je totiž uzavřené manželství platné, pokud byla plná moc odvolána, zmocněnec se o tom však nedozvěděl a učinil prohlášení o vstupu do manželství. Je tedy prosazován ryze formální přístup.³⁷⁴ Přestože KKC (1983) nestanoví žádné další požadavky na osobu zástupce, resp. zmocněnce, je třeba, aby splnil všechny požadavky světského práva (zejm. ZR a zákon o matrikách), a to s odkazem na ustanovení, že podmínky pro uzavření manželství platí i pro církevní sňatek.³⁷⁵ Je to totiž také otázka právních účinků pro světské právo, půjde-li o církevně uzavřenou formu manželství. Kdyby zmocněnec nesplňoval předepsané náležitosti, bylo by teoreticky uzavřené manželství platné z pohledu kanonického práva, nikoliv však z pohledu práva světského. Proto je nezbytné splnit podmínky obou právních požadavků.

c) uzavření manželství za pomoci tlumočnicka

Aby se předešlo pozdějším problémům v souvislosti s růzností jazykového vybavení a možného vzniku omylu povahy právního úkonu anebo prokazování jiných skutečností, na základě kterých by šlo minimálně zpochybnit platnost uzavřeného manželství, umožňuje se nupturientům vstoupit do manželství za pomoci tlumočnicka. Ten zabezpečuje nezbytné porozumění v případech, je-li sňatkový obřad v jiném jazyce než hovoří jeden ze snoubenců, svědci a samozřejmě oddávající. Především jde manželský slib a další části obřadu nezbytné pro uzavření manželství (zejm. otázky dobrovolnosti vstupu do manželství, svobody a upřímnosti apod.) Tlumočnickem nemůže být kdokoliv, ale jen ten, jehož věrohodnost je známa oddávajícímu faráři.³⁷⁶ Nepotřebuje však ke své roli žádné zmocnění nebo povolení. Může jím být např. i jeden ze svědků či samotný oddávající, nikoliv však jeden ze snoubenců, neboť by se později mohla namítat zaujatost či nedůvěryhodnost. Neplatnost, která by zde připadala v úvahu

³⁷⁴ Srov. NĚMEC str. 124.

³⁷⁵ Srov. § 4b ZR

³⁷⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1106

v souvislosti s tlumočnickem, je za situace, když by tlumočnick, ať už úmyslně či neúmyslně, překládal tak špatně, že by nebylo možné vyjádřit vzájemný souhlas mezi snoubenci, popř. by svědci nebo oddávající nemohli z proneseného překladu dostatečně porozumět, že šlo o uzavírání manželství, a tak být v případě svědků hodnověrnými účastníky. Mohlo by se tak jednat o závažný nedostatek souhlasu či nedostatek formy.³⁷⁷ Jde-li o české rodinné právo a tlumočnicka, tak je nezbytné vyjít ze zákona o matrikách, jménu a příjmení. V porovnání s CIC/1983 jsou zde kladeny větší požadavky, týkající se tlumočnicka. Jednoznačně je stanoveno, že pokud snoubenec či snoubenci neovládají český jazyk (buď jím nemluví, nebo mu nerozumí) anebo jde o neslyšící či němé snoubence, je přímo nutná účast tlumočnicka při učiněném prohlášení o vstupu do manželství. Bez jeho přítomnosti není možné toto prohlášení učinit. Náklady tlumočnicka hradí zpravidla a jeho účast zajišťuje jeden ze snoubenců. Před tím, než je tlumočnick přítomen uzavření manželství a nejedná se o tlumočnicka, který je jmenován ministrem spravedlnosti anebo předsedou krajského soudu, musí navíc splnit ještě povinnost složit slib do rukou příslušného matrikáře v souladu se zákonem o znalcích a tlumočnicích.³⁷⁸ Slib zní: „*Slibuji, že při své tlumočnické činnosti budu přesně dodržovat právní předpisy, že tlumočnickou činnost budu konat nestranně podle svého nejlepšího vědomí, že budu plně využívat všech svých znalostí a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu tlumočnické činnosti dozvěděl.*“³⁷⁹ Opět s odkazem na § 4b ZR je nezbytné (stejně podmínky pro občanský i církevní sňatek) s ohledem na právní účinky církevních sňatků ve světském právu, aby snoubenci splnili veškeré náležitosti světského práva a následně práva kanonického, pokud chtějí uzavřít manželství prostřednictvím tlumočnicka. Splnění těchto požadavků (zejm. ZR) je samozřejmě nutné i pro ostatní případy uzavření církevního sňatku bez tlumočnicka.

³⁷⁷ Srov. NĚMEC str. 125.

³⁷⁸ Srov. § 39 ZM

³⁷⁹ § 6 odst. 2 zák. č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnicích, ve znění pozdějších předpisů.

4 Konvalidace (zplatnění) manželství

Konvalidace manželství neboli zplatnění je právní institut, kterým se stává platným původně neplatné manželství, které však bylo považováno za platné. Bylo tedy putativní (domnělé). Konvalidaci je možné nalézt jak v úpravě rodinného práva ČR, tak také v úpravě práva kanonického. Přesto je možné nalézt v jejich pojetí drobné odlišnosti. Půjde-li o ZR, přichází v úvahu tzv. automatické zplatnění, a to tím, že dojde k události, s níž právo počítá.³⁸⁰ Jedná se především o případy, které ZR postihuje neplatností, ale zároveň dává možnost, že se z takového manželství může stát manželství platné. Jestliže je uzavřeno manželství s ženatým mužem nebo vdanou ženou, popř. partnerem, žijícím v registrovaném partnerství, je takové manželství neplatné, jehož neplatnost vysloví soud, aniž by k tom předcházel něčí návrh. Je tu však výjimka, resp. možnost konvalidace, a to tehdy, pokud dřívější manželství či registrované partnerství zaniklo anebo bylo prohlášeno za neplatné. Pak samozřejmě nedojde k prohlášení neplatnosti soudem.³⁸¹ Dalším případem je uzavření manželství nezletilým starším 16 let bez povolení soudu. Zrovna tak jako v prvním případě je takové manželství neplatné a soud k prohlášení neplatnosti nepotřebuje předchozí návrh. I v této situaci se manželská smlouva může stát platná, pokud buď manželka otěhotněla anebo nezletilý manžel již dovršil plnoletosti (18 let).³⁸² Třetí možnost konvalidace nastane tehdy, jestliže bude manželství uzavřeno bez povolení soudu s osobou s omezenou způsobilostí k právním úkonům, popř. stíženou duševní poruchou, jež by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, stane-li se její zdravotní stav slučitelným s účelem manželství (zejm. založení rodiny, výchova dětí, vedení společné domácnosti apod.) Soud pak neplatnost manželství nevysloví. Jinak by k prohlášení neplatnosti bylo třeba návrhu některého z manželů. Pokud by však návrh podán nebyl, jednalo by se putativní manželství.³⁸³ Poslední případ konvalidace nastává v situaci, kdy je sňatek uzavřen, resp. prohlášení o vstupu do manželství, učiněno na základě bezprávné výhrůžky, dále omylu vztahujícího se k totožnosti jednoho ze snoubenců či povahy právního úkonu uzavření manželství. Soud potřebuje návrh k prohlášení

³⁸⁰ Srov. NĚMEC str. 165.

³⁸¹ Srov. § 11 ZR

³⁸² Srov. § 13 ZR

³⁸³ Srov. § 14 odst. 5 ZR

neplatnosti takového manželství, přičemž kdokoli z manželů je oprávněn k tomuto návrhu pouze do jednoho roku ode dne, kdy se o této skutečnosti dozvěděl. Nebude-li právo uplatněno, manželství se stane platným a nepůjde už o putativní manželství.³⁸⁴ O teoretickou konvalidaci občanským sňatkem by šlo i v případě, když by manželé, resp. snoubenci, měli uzavřený pouze církevní sňatek, a to tajným způsobem, z čehož vyplývá, že by manželství existovalo pouze před církví a nikoliv před státem. Pokud by po určité době chtěli, aby byli manželé i před státem, museli by uzavřít občanský sňatek, jejichž manželství by pro ČR mělo samozřejmě účinky ex nunc.

Pohled kanonického práva se odlišuje především v tom, že nepůjde o automatické zplatnění manželství, ale ke konvalidaci se přímo vyžaduje aktivní vůle ze strany osob, jež mají zájem žít v platném manželství. Je to otázka také určité morální jistoty, zejména tehdy, pokud se objeví určité pochybnosti o platnosti již započatého manželství, popř. v situaci, kdy dojde ke konverzi u osob, jež dosud žily pouze v občanském sňatku.³⁸⁵ Je možné rozeznat celkem dvě možnosti konvalidace,³⁸⁶ a to tzv. **prosté zplatnění (konvalidace)** a dále **zplatnění v základu (tzv. sanace)**. U konvalidace je rozhodující skutečnost, proč vůbec došlo k neplatnosti manželství. V úvahu připadá buď manželská překážka, vada souhlasu anebo nedostatek formy. Půjde-li o překážku, jež působí neplatnost manželství, bude nutné, aby pominula či byla dispenzována, přičemž musí dojít k obnovení souhlasu alespoň u toho, kdo si je překážky vědom. A to i přesto, že souhlas k uzavření manželství byl dán na začátku oběma stranami a nebyl odvolán.³⁸⁷ Je důležité ještě rozlišit, zda je tato překážka veřejná a tudíž prokazatelná, anebo neveřejná a dokázat se nedá. V případě veřejné překážky musí dojít k obnovení souhlasu kanonickou formou³⁸⁸ oběma stranami (za možnosti dispenze od kanonické formy³⁸⁹). Bude-li se jednat o neveřejnou překážku, je nutné obnovení souhlasu u té strany (stačí tajně a soukromě), jež si je vědoma překážky za předpokladu, že u druhé strany souhlas stále trvá. Jestliže budou o překážce vědět oba manželé, souhlas obnoví oba dva.³⁹⁰ Obnovení

³⁸⁴ Srov. § 15a ZR

³⁸⁵ Srov. NĚMEC str. 160-161.

³⁸⁶ Srov. CIC/1983 kán. 1156 a násl.

³⁸⁷ Srov. CIC/1983 kán. 1156

³⁸⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1108

³⁸⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1127 § 2

³⁹⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1158

souhlasu musí směřovat k manželství, o jehož platnosti vyvstala pochybnost, a to skutečným novým úkonem vůle.³⁹¹

U manželství, jehož neplatnost se bude zakládat na vadě souhlasu, bude rozhodné, zda se tento souhlas dá dokázat či nikoliv. Každopádně se takové manželství zplatní tím, že ten, kdo souhlas k uzavření manželství nedal, jej projeví, za podmínky trvání souhlasu druhého manžela. Nedá-li se dokázat vada souhlasu, stačí jeho projevení tajně a soukromě. Dá-li se nedostatek v souhlasném prohlášení prokázat, vyžaduje se k jeho projevu kanonická forma.³⁹²

Poslední případ je vada formy. Ke konvalidaci je nutné opětovné uzavření kanonickou formou³⁹³ (samozřejmě za možnosti dispenze od kanonické formy). Především půjde o případy, kdy katoličtí křesťané uzavřou sňatek občanský, ačkoliv jsou povinni vstoupit do manželství sňatkem církevním³⁹⁴ (chtějí-li vůbec vstoupit do manželství). Před církví takové občanské sňatky nemají žádné právní účinky, tzn. že manželství neexistuje.³⁹⁵ Chtějí-li žít v platném manželství i před církví, je nutný „podstoupit“ nový církevní sňatek, jež bude mít účinky ex nunc. Manželství je tak zplatněno, resp. začne oficiálně existovat až vyjádřením souhlasu před oprávněným oddávajícím církeve.

Sanace neboli zplacení v základu je rovněž právní institut, kterého je využíváno pro zplacení manželství tehdy, pokud není možné učinit konvalidaci. Provádí se bez obnovy manželského souhlasu kanonickou formou, neboť v určitých situacích souhlas ani není možné obnovit. Příkladem mohou být případy, kdy jeden z manželů je proti obnově souhlasu, ať už byl příčinou tajného nedostatku souhlasu při uzavírání manželství či ne, případně není vhodné jej o to žádat, jestliže např. je protinábožensky zaměřený apod. Sanace se uplatní i za situace, jestliže obě strany o neplatnosti vůbec nevědí a tuto neplatnost objeví někdo jiný a není na místě manžele o tomto informovat (zvláště když byla neplatnost způsobena tím, kdo byl oddávajícím nebo vedl předsňatkové řízení).³⁹⁶ V takovém případě se však zplacení udělí jen ze závažných důvodů (např. dobro manželů a dětí)³⁹⁷. Sanace tak v sobě zahrnuje i dispenz od kanonické formy,

³⁹¹ Srov. CIC/1983 kán. 1157

³⁹² Srov. CIC/1983 kán. 1159

³⁹³ Srov. CIC/1983 kán. 1160

³⁹⁴ Srov. CIC/1983 kán. 1117

³⁹⁵ Srov. CIC/1983 kán. 1055 § 2 a kán. 1108

³⁹⁶ Srov. NĚMEC str. 163.

³⁹⁷ Srov. NĚMEC str. 164.

nebyla-li dodržena. Od konvalidace se liší mj. i způsobenými účinky ve vztahu k platnosti manželství. Ty totiž působí ex tunc (od uzavření manželství), nikoliv ex nunc. Podmínkou však je, že oba manželé chtějí i nadále v manželství žít³⁹⁸ a jejich manželský souhlas trvá. Souhlas není možné ničím nahradit.³⁹⁹ Pokud souhlas chybí u obou stran, nebo pouze u jedné z nich, není možné uplatnit sanaci, přičemž není rozhodné, zda souhlas chyběl už při uzavírání sňatku, nebo byl na počátku dán a po nějaké době byl vzat zpět, resp. odvolán. Jestliže byl dán souhlas později a nebyl pak odvolán, je možné sanovat manželství od udělení souhlasu.⁴⁰⁰ Sanace obsahuje také dispenz od překážky příslušnou církevní autoritou. Překážka však musí být pouze církevního práva, a to dispensovatelnou. Půjde-li o překážku práva přirozeného či božského pozitivního, je možné manželství zplatnit v základu až poté, co taková překážka pominula.⁴⁰¹ Sanaci je v souladu s kán. 1165 § 1 oprávněn udělit Apoštolský stolec ve všech případech. V jednotlivých situacích smí sanovat manželství ten, kdo je ze své pozice církevní autority k tomu oprávněn. Tedy např. diecézní biskup, je-li manželství neplatné pro více důvodů, nesmí se však jednat o překážku, kterou může dispensovat výhradně Apoštolský stolec, anebo takovou, jež vychází z práva přirozeného či pozitivně božského.⁴⁰²

³⁹⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1161

³⁹⁹ Srov. CIC/1983 kán. 1057 § 1

⁴⁰⁰ Srov. CIC/1983 kán. 1162

⁴⁰¹ Srov. CIC/1983 kán. 1163 § 2

⁴⁰² Srov. CIC/1983 kán. 1165 § 2

Závěr

Mám-li celkově zhodnotit podmínky k uzavření manželství dle rodinného práva ČR a kanonického práva Římskokatolické církve, což je ústředním tématem této práce, musím zkonstatovat, že se vzájemné podmínky v určitých základních rysech shodují, v jiných se diametrálně odlišují. Obě právní odvětví vnímají manželství jako konstituující prvek života lidské společnosti. Z tohoto důvodu obsahují jak vymezení manželství, nezbytné předpoklady pro jeho vznik, ale také i překážky pro jeho uzavření, neplatnost, případně neexistenci manželství. Přístup se však podstatně liší především v pojetí manželství. Rodinné právo ČR nahlíží na manželství spíše jako na právní úkon, resp. smlouvu (*contractus*) upravenou zákonem stanovým způsobem, kterou lze za určitých podmínek legálně zrušit či vypovědět. Naproti tomu kanonické právo taktéž právně upravuje institut manželství, ale jeho právní úprava se odvíjí od charakteru manželské smlouvy, která je spíše *matrimoniale foedus* (niterný svazek) než *contractus*. Na manželství se tak pohlíží ve zcela jiné rovině. Jde totiž o smlouvu *sui generis* (svého druhu), v níž je omezena nezávislost rozhodnutí odstoupit od závazku jednou daného⁴⁰³. Právě proto, že soužití mezi manželi má posvátný ráz, odpovídá tomu i míra závazku z něho vyplývající. Manželství požaduje nevratné a zcela dobrovolné odevzdání se tomu druhému, s rozvodem se proto nepočítá. Jde o neodvolatelný smluvní vztah. Z tohoto titulu jsou podmínky k uzavření manželství z pohledu kanonického práva mnohem přísnější a náročnější pro snoubence oproti rodinnému právu ČR. Dokonce lze říci, že požadavky ZR jsou určitým předstupněm či podmnožinou⁴⁰⁴ podmínek kanonického práva, neboť je tato podmnožina kanonickým právem „konzumována“. Je to samozřejmě i otázka víry a vztahu k Bohu a církvi.

Vztah Boha k člověku a člověka k Bohu není vztahem právním, avšak ryze osobním a niterným.⁴⁰⁵ Pokud je církev vnímána čistě v právním smyslu jako příspěvková organizace, popř. náboženská společnost nebo jako právnická osoba, která zastřešuje celou řadu věřících a která jen organizuje, nařizuje a případně

⁴⁰³ **HRDINA** Ignác Antonín: Kanonické právo. 1. vyd. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2002. str. 295.

⁴⁰⁴ Srov. **HRDINA** Ignác Antonín: Církevní sňatek po novele zákona o rodině. <http://casopispravnik.juristic.cz/e3/1990/1999/clanek/prstati/220573> (7. 4. 2010).

⁴⁰⁵ Srov. **PETRÁČEK** Tomáš: Církev, právo a finalita lidské existence. in: **KRAFL**, Pavel (ed.): *Sacri canones servandi sunt*. Kolektivní monografie. Praha : Historický ústav AV ČR, 2008. str. 132.

svými disciplinárními postihy omezuje život člověka, celá situace je více než tristní. Církev je však Tajemné tělo Kristovo⁴⁰⁶. Je to společenství věřících, kteří jdou cestou spásy a jsou k ní předurčeni. Církev je svatá, neboť její zakladatel je také svatý. Je to tedy nadpřirozená instituce, kterou tvoří především lidé. Proto musí mít svá vlastní pravidla, aby tak dosáhla svého cíle, jímž je spása člověka.⁴⁰⁷ Tomu odpovídá i CIC/1983.⁴⁰⁸ Tím se také liší od ZR a dalších zákonů. Ztotožní-li se člověk s tímto primárním cílem církve, pak spontánně přijímá její pokyny a přikázání, které ve své podstatě chtějí jen jeho dobro současné i budoucí, což se o všech zákonech ČR říci nedá.

⁴⁰⁶ Srov. LG čl. 7

⁴⁰⁷ Srov. **PETRÁČEK** Tomáš: Církev, právo a finalita lidské existence. in: **KRAFL**, Pavel (ed.): *Sacri canones servandi sunt*. Kolektivní monografie. Praha : Historický ústav AV ČR, 2008. str. 133.

⁴⁰⁸ Srov. CIC/1983 kán. 1752

Seznam použitých zkratk

CIC – Kodex kanonického práva

Ef – list Efesanům

FC – Familiaris consortio, Apoštolská adhortace Jana Pavla II.

FES – fakticky existující soužití

Gn – kniha Genesis

GS – Gaudium et spes, Dokument II. Vatikánského koncilu

KKC – Katechismus katolické církve

LG – Lumen Gentium, Dokument II. Vatikánského koncilu

Mk – evangelium podle Marka

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

Mt – evangelium podle Matouše

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZM – zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

ZR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

V práci bylo použito zkratk z Ekumenického překladu Písma svatého.

Seznam literatury

BALÍK Stanislav, **HRDINA** Antonín: Kanonické právo. Obecná část. 1. vyd.

Plzeň : ZČU, 1997. 212 s. ISBN 80-7082-344-5

BOUBLÍK Vladimír: Teologická antropologie. 2. vyd. Kostelní Vydří : KNA, 2006.

190 s. ISBN 80-7195-059-9

DOLISTA Josef: Naděje vložená do manželství. 1. vyd. Olomouc : MCM, 1994.

222 s.

HRDINA Ignác Antonín: Kanonické právo. Zvláštní část. 1. vyd. Plzeň : ZČU, 1996.

201 s. ISBN 80-7082-286-4

HRDINA Ignác Antonín: Kanonické právo. 1. vyd. Praha : EUROLEX BOHEMIA,

2002. 436 s. ISBN 80-86432-26-2

HRUŠÁKOVÁ Marie: Manželství a paragrafy. 1. vyd. Praha : Computer Press,

2000. 83 s. ISBN 80-7226-409-5

HRUŠÁKOVÁ Marie: Sňatek a paragrafy. 1. vyd. Praha : Computer Press, 2000.

76 s. ISBN 80-7226-396-X

CHODĚRA Oldřich: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vyd.

Praha : Grada, 2002. 107 s. ISBN 80-247-0217-7

JAN PAVEL II.: *Familiaris consortio*. O úkolech křesťanské rodiny v současném

světě. 1. vyd. Praha : Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2

JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě.

1. vyd. Praha : Zvon, 1990. 126 s. ISBN 80-7113-024-9

KAŠNÝ Jiří: Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií. 1. vyd.

České Budějovice : JU, 2006. 101 s. ISBN 80-7040-921-5

KLIMEŠ Lumír: Slovník cizích slov. 6. vyd. Praha : SPN, 1998. 862 s.

ISBN 80-7235-023-4

KOTLÁŘ Václav: Předmanželská čistota – norma a ideál.

Hradec Králové : PdF UHK, 2008. 52 s. Bakalářská práce. NV 39/2008

KRAFL Pavel (ed.): *Sacri canones servandi sunt*. Kolektivní monografie.

Praha : Historický ústav AV ČR, 2008. 686 s. ISBN 978-80-7286-121-7

KIPPLEY John: Manželství je na trvalo. 1. vyd. Olomouc : MCM, 2001. 143 s.

ISBN 80-7266-075-6

- MISZTAL** Henryk: Kanonizační právo podle zákonodárství Jana Pavla II. 1. vyd. Olomouc : MCM, 2002. 561 s. ISBN 80-7266-095-0
- NĚMEC** Damián: Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-85929-83-X
- OPATRŇÝ** Aleš: Příprava na manželství. 2. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1997. 67 s.
- POLÁŠEK** František: Církevní manželství podle kanonického práva. Praha : ČKCH, 1990. 108 s.
- POLÁŠEK** František: Discretio iudicii. 1. vyd. Olomouc : MCM, 1995. 103 s.
- PŘIBYL** Stanislav: Konfesněprávní studie. 1 vyd. Brno : L. Marek, 2007. 261 s. ISBN 978-80-86263-95-3
- TRETERA**, Jiří Rajmund: Stát a církev v České republice. 1 vyd. Kostelní Vydří : KNA, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4
- WALTER** Kasper: Teologie křesťanského manželství. 1. vyd. Brno : CDK, 1997. 89 s. ISBN 80-85959-28-3.
- WEST** Christopher: Teologie těla pro začátečníky. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2006. 143 s. ISBN 80-86949-18-4

Církevní prameny

- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. /včetně deuterokanonických knih/ Český ekumenický překlad. 6. vyd. Praha : ČBS, 1995. 294 s. ISBN 80-85810-08-5
- CIC/1983 - Kodex kanonického práva. 1. vyd. Praha : ZVON, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6 /*CODEX IURIS CANONICI*/
- CIC/1917 - Kodex kanonického práva. Řím : Typis Polyglottis Vaticanis, 1927. /*CODEX IURIS CANONICI*/
- KKC - Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995. 793 s. ISBN 80-7113-132-6
- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Národní zpráva o rodině. MPSV, 2004. http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf (7. 4. 2010).
- Papežská rada pro rodinu: Příprava na svátost manželství. Sekretariát ČBK, 1996. www.cirkev.cz/res/data/004/000502.pdf (7. 4. 2010).

Papežská rada pro rodinu: Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“.
Sekretariát ČBK, 2001. www.cirkev.cz/res/data/004/000499.pdf (7. 4. 2010).
Dokumenty II. Vatikánského koncilu. *Sacrosanctum Concilium Vaticanum II.*
2. vyd. Kostelní Vydří: KNA, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9
Svatební obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: KNA, 2007. 135 s.
ISBN 978-80-7192-987-1

Prameny českého práva

zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zák. č. 159/1989 Sb.

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zák. č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

vyhláška ministra zahraničí č. 32/1969 Sb., o Vídeňské úmluvě o konzulárních stycích

úst. zák. č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška MV č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

<http://pravniradce.ihned.cz/>

<http://www.kebrle.cz>

<http://www.epravo.cz/>

<http://spcp.prf.cuni.cz/>

<http://www.demografie.info>

<http://casopispravnik.juristic.cz>

<http://www.apha.cz>

<http://www.czso.cz>

<http://www.mediafax.cz>

www.cirkev.cz

<http://www.mpsv.cz>

Anglická anotace

This thesis deals with the marriage law. Its aim is to study an approach to the institute of marriage from the point of view of the canon law in Roman Catholic Church in contrast to the family law in the Czech Republic in focus on the conditions which are important for entering into marriage. In the first instance the thesis concerns with the specification of marriage in both branches of law, then the aims and effects of marriage, the form of entering into marriage, the suitable subjects for marriage including the subjects that have the right to marry somebody and also the issue of validity of marriage.

Key word: marriage, validity, canon law, marriage law, conditions